Национальная библиотека Республики Татарстан

Татарстан Республикасы Милли китапханәсе

КАЛЕНДАРЬ ЗНАМЕНАТЕЛЬНЫХ И ПАМЯТНЫХ ДАТ

24 2025 26

ТАТАРСТАН

ИСТӘЛЕКЛЕ ҺӘМ ОНЫТЫЛМАС ДАТАЛАР КАЛЕНДАРЕ

Национальная библиотека Республики Татарстан
Татарстан Республикасы Милли китапханәсе

Календарь знаменательных
и памятных дат

ТАТАРСТАН

Истәлекле һәм онытылмас
даталар календаре

Казань-Казан
Издательство «Милли китап»
«Милли китап» нәшрияты
2024

УДК 006.95
ББК 92.5
Т 23

Составитель: Г.Ш. ЗИМАГОЛОВА
Төзүчесе: Г.Ш. ҖОМАГОЛОВА

Редактор: И.Г. ХАДИЕВ
Мөхәррир: И.Г. ҺАДИЕВ

Т 23 Татарстан: Календарь знаменательных и памятных дат = Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре. 2025 /Национальная биб-ка Респ.Татарстан; сост. Г.Ш. Зимаголова; ред. И.Г. Хадиев. – Казань: Милли китап, 2024. – 112 с.

УДК 006.95
ББК 92.5

© Национальная библиотека
Республики Татарстан =
Татарстан Республикасы
Милли китапханәсе, 2024;

© Издательство «Милли китап» =
«Милли китап» нәшрияты, 2024.

ОТ СОСТАВИТЕЛЯ

Календарь отражает наиболее значимые памятные даты из истории республики, её политической, экономической, научной и культурной жизни, а также юбилейные даты известных писателей, деятелей науки, образования, культуры и искусства Татарстана.

Издание состоит из двух разделов. В первом разделе на татарском и русском языках приводится хронологический перечень юбилейных дат и событий 2025 года. Юбилейными датами принято считать: для организаций – 25, 50, 70, 75, 100 и далее каждые 25 лет; для персоналий – 50, 60, 70, 75, 80 и далее каждые 10 лет.

Факты, относящиеся к дореволюционной истории, датируются по новому календарному стилю.

Даты, посвящённые длительным событиям (происходившим месяц и более), приводятся после основного перечня дат, в конце месяца. События, точные даты которых не установлены, указаны в конце раздела.

Отдельно выделены перечни юбилейных дат Героев Советского Союза, кавалеров ордена Славы трёх степеней, Героев Социалистического труда – наших земляков.

Во втором разделе календаря представлены наиболее знаменательные даты года (обозначены в первом разделе звездочкой *). Каждая дата сопровождается справочным текстом на русском и татарском языках и рекомендательным списком литературы, включающим книги, статьи из сборников и периодических изданий в основном за последние годы.

Библиографические списки рубрик, посвящённых персоналиям, состоят из двух частей. В первой части отражены произведения автора на татарском и русском языках в хронологии их издания; во второй – представлены материалы о жизни и творчестве юбиляра: библиографические указатели, научные и справочные издания, публикации в периодической печати.

Библиографическая часть календаря подготовлена на базе справочно-библиографического аппарата отдела татарской и краеведческой литературы Национальной библиотеки Республики Татарстан.

Календарь снабжён предисловием, списком справочников, указателем персоналий и указателем названий учреждений, организаций, событий, изданий и произведений.

Календарь выходит ежегодно, адресован работникам библиотек, музеев, средств массовой информации, преподавателям.

В связи с празднованием 80-летия Победы в Великой Отечественной войне 2025 год объявлен Годом защитника Отечества в Российской Федерации и Республике Татарстан

ТӨЗҮЧЕДӘН

Календарьга кертелгән истәлекле даталар Татарстанның иҗтимагый, сәяси, хуҗалык, мәдәни тормышындагы тарихи вакыйгаларны һәм фактларны, шулай ук күренекле шәхесләрнең – язучыларның, фән, мәгариф, мәдәният һәм сәнгать эшлеклеләренең – юбилейларын чагылдыра.

Басма ике бүлектән тора. I нче бүлектә хронологик тәртиптә татар һәм рус телләрендә 2025 елда узачак юбилей даталары һәм вакыйгалары исемлеге бирелә. Оешмалар өчен 25, 50, 70, 75, 100 (алга таба һәр 25 ел саен) еллыкларны, күренекле шәхесләр өчен 50, 60, 70, 75, 80 (алга таба һәр 10 ел саен) еллыкларны юбилей даталары дип санау кабул ителгән.

Инкыйлабка кадәрге чорга караган истәлекле даталар яңа календарь стилендә китерелә.

Дәвамлы (бер ай һәм аннан да озаккарак сузылган) вакыйгаларга багышланган даталар конкрет даталар исемлегеннән соң ай азагында бирелә. Төгәл көннәре билгеле булмаган вакыйгалар календарьның ахырында урнаштырылган.

Советлар Союзы Герое, Дан орденнарының тулы кавалеры, Социалистик Хезмәт Герое исемнәренә лаек булган якташларыбызның юбилей даталары шулай ук аерым күрсәтелә.

I нче бүлектә йолдызчык (*) белән билгеләнгән аеруча әһәмиятле истәлекле даталарга II нче бүлектә татар һәм рус телләрендә белешмә текстлар, библиографик әдәбият исемлекләре бирелә. Исемлекләрдә, күбесенчә, яңарак басмалар, соңгы елларда дөнья күргән җыентыклардан һәм вакытлы матбугаттан мәкаләләр тәкъдим ителә. Әлеге библиографик мәгълүмат ике өлешкә бүленә. Беренче өлештә авторның татар, рус һәм башка телләрдәге әсәрләре басылып чыгу еллары буенча хронологик тәртиптә күрсәтелә. Икенче өлештә юбилярның тормыш һәм иҗат юлы турында материал – библиографик күрсәткечләрнең, китапларның, газета һәм журналлардагы, җыентыклардагы мәкаләләрнең тасвирламалары – китерелә.

Барлык библиографик материаллар Татарстан Республикасы Милли китапханәсенең татар әдәбияты һәм туган якны өйрәнү бүлеге белешмә-библиографик аппаратына нигезләнеп әзерләнде.

Басмада кереш сүз, белешмә китаплар исемлеге дә бар. Календарьдан файдалану уңайлырак булсын өчен аның ахырында «Шәхесләр күрсәткече» белән «Учреждениеләр, оешмалар, вакыйгалар, басмалар һәм әсәрләр атамалары күрсәткече» урнаштырыла.

Ел саен чыга торган бу календарь китапханәчеләргә, музей, радио һәм телевидение, матбугат хезмәткәрләренә, укытучыларга, туган якны өйрәнүчеләргә ярдәмлек буларак тәкъдим ителә

Бөек Ватан сугышында Җиңүнең 80 еллыгын билгеләп үтү белән бәйле рәвештә 2025 ел Россия Федерациясендә һәм Татарстан Республикасында Ватанны саклаучылар елы дип игълан ителде

ПАМЯТНЫЕ ДАТЫ И СОБЫТИЯ

ИСТӘЛЕКЛЕ ДАТАЛАР ҺӘМ ВАКЫЙГАЛАР

2025

ЯНВАРЬ / ГЫЙНВАР

01

130 лет со дня рождения писателя, литературоведа, библиографа Исмагила Абдулловича Рамеева (1895–1969)

– язучы, әдәбият белгече, библиограф Исмәгыйль Габдулла улы Рәмиевнең тууына 130 ел (1895–1969)

125 лет со дня рождения графика и живописца, участника Международной выставки художественной книги в Париже в 1931 году Шакира Нигматовича Мухамеджанова (1900–1971)

– график, рәссам, 1931 елда Парижда китап сәнгате Халыкара күргәзмәсендә катнашкан Шакир Нигъмәт улы Мөхәммәтҗановның тууына 125 ел (1900–1971)

90 лет языковеду, доктору филологических наук, профессору, заслуженному деятелю науки РТ, лауреату Государственной премии РТ Луизе Каримовне Байрамовой (1935)

– тел галиме, филология фәннәре докторы, профессор, Татарстанның атказанган фән эшлеклесе, Татарстанның Дәүләт бүләге лауреаты Луиза Кәрим кызы Бәйрәмовага 90 яшь (1935)

80 лет со дня рождения актёра, режиссёра Шамиля Бареевича Галиуллина (1945–2008)

– актёр, режиссёр Шамил Барый улы Галиуллинның тууына 80 ел (1945–2008)

75 лет со дня рождения поэтессы Нурии Халитовны Измайловой (Мирзаяновой) (1950–2023)

– шагыйрә Нурия Халит кызы Измайлова (Мирзаянова) ның тууына 75 ел (1950–2023)

50 лет переводчику, популяризатору татарской литературы в Турции Фатиху Кутлу (1975)

– тәрҗемәче, татар әдәбиятын Төркиядә пропагандалаучы Фатих Котлыга 50 яшь (1975)

2

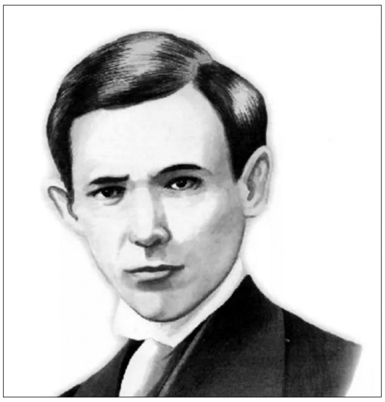

130 лет со дня рождения видного татаро-башкирского поэта Шаехзаде Мухаммадзакировича Бабича (1895–1919)

– күренекле татар-башкорт шагыйре Шәехзадә Мөхәммәтзакир улы Бабичның тууына 130 ел (1895–1919)

4

100 лет со дня рождения оперного певца, заслуженного артиста ТАССР Камиля Нургалеевича Якубова (1925–2006)

– опера җырчысы, ТАССР-ның атказанган артисты Камил Нургали улы Якуповның тууына 100 ел (1925–2006)

5

90 лет со дня рождения писателя, журналиста, заслуженного рабоника культуры Республики Татарстан Асгата Сахаповича Салаха (Салахова) (1935–2022)

– язучы, журналист, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре Әсгать Сәхап улы Салах (Салахов)ның тууына 90 ел (1935–2022)

90 лет живописцу, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан Анвару Гилязетдиновичу Сагитову (1935)

– рәссам, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Әнвәр Гыйләҗетдин улы Сәгыйтовка 90 яшь (1935)

7

50 лет композитору, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан Радику Фендесовичу Салимову (1975)

– композитор, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Радик Фәндәс улы Сәлимовка 50 яшь (1975)

75 лет живописцу Александру Васильевичу Чёрному (1950)

– рәссам Александр Васильевич Чёрныйга 75 яшь (1950)

10

***160 лет со дня открытия Национальной библиотеки Республики Татарстан (1865)**

– Татарстан Республикасының Милли китапханәсе ачылуга 160 ел (1865)

125 лет со дня рождения народного писателя Татарстана, заслуженного деятеля искусств ТАССР, РСФСР, лауреата Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая Наки Сиразетдиновича Исанбета (Закирова) (1900 /по ст. стилю 29.12.1899–1992)

– Татарстанның халык язучысы, ТАССРның, РСФСРның атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Нәкый Сираҗетдин улы Исәнбәтнең (Закировның) тууына 125 ел (1900/иске стиль 29.12.1899–1992) (См.: Татарстан: Календарь знаменательных и памятных дат=Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре. 2024. – Казань: Милли китап, 2023. – С. 67–70)

11

75 лет назад районные центры Бавлы, Лаишево, Шугурово преобразованы в посёлки городского типа (1950)

– 75 ел элек Баулы, Лаеш, Шөгер район үзәкләре шәһәр тибындагы посёлоклар итеп үзгәртелә (1950)

50 лет живописцу Игорю Фависовичу Тухватуллину (1975)

– рәссам Игорь Фавис улы Төхвәтуллинга 50 яшь (1975)

12

70 лет писательнице, лауреату премий им. Р.Тухватуллина и С.Сулеймановой Зинаиде Кирилловне Захаровой (1955)

– язучы, Р.Төхфәтуллин һәм С.Сөләйманова премияләре лауреаты Зинаида Кирилловна Захаровага 70 яшь (1955)

13

100 лет со дня рождения оперного певца, заслуженного артиста ТАССР Юсуфа Гиззатуллина (1925–2005)

– опера җырчысы, ТАССРның атказанган артисты Йосыф Гыйззәтуллинның тууына 100 ел (1925–2005)

---

90 лет со дня рождения партийного, государственного деятеля, профессора, заслуженного работника культуры РСФСР Раиса Киямовича Беляева (1935–1996)

– партия һәм дәүләт эшлеклесе, профессор, РСФСРның атказанган мәдәният хезмәткәре Рәис Кыям улы Беляевның тууына 90 ел (1935–1996)

90 лет со дня рождения писателя, заслуженного работника культуры ТАССР Замита Гатиновича Рахимова (1935–1996)

– язучы, ТАССРның атказанган мәдәният хезмәткәре Җәмит Гата улы Рәхимовның тууына 90 ел (1935–1996)

14

70 лет живописцу, художнику декоративно-прикладного искусства, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан Александру Васильевичу Новикову (1955)

– рәссам, гамәли-бизәлеш сәнгате рәссамы, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Александр Васильевич Новиковка 70 яшь (1955)

15

***125 лет со дня рождения писателя и переводчика Махмуда Гисамутдиновича Максуда (Максудова) (1900–1962)**

– язучы һәм тәрҗемәче Мәхмүд Гыйсаметдин улы Максуд (Максудов)ның тууына 125 ел (1900–1962)

---

120 лет со дня рождения поэта и прозаика Шайхи (Шайхелислама) Фархулловича Маннура (Маннурова) (1905–1980)

– шагыйрь һәм прозаик Шәйхи (Шәйхелислам) Фәрхулла улы Маннур (Маннуров)ның тууына 120 ел (1905–1980)

18

100 лет со дня рождения учёного, доктора философских наук Казбека Тазиевича Гиззатова (1925–2014)

– галим, философия фәннәре докторы Казбек Таҗи улы Гыйззәтовның тууына 100 ел (1925–2014)

---

75 лет деятелю культуры, заслуженному работнику культуры Татарской ССР (1991), Российской Федерации, Автономной Республики Крым Ильдусу Габдрахмановичу Тарханову (1950)

– мәдәният эшлеклесе, Татарстан ССРның, Россия Федерациясенең, Кырым Автономияле Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре Илдус Габдрахман улы Тархановка 75 яшь (1950)

19

*** 100 лет со дня рождения певца, народного артиста СССР Азата Зиннатовича Аббасова (1925–2006)**

– җырчы, СССРның халык артисты Азат Зиннәт улы Аббасовның тууына 100 ел (1925–2006)

21

120 лет со дня рождения поэта, литературоведа Карима Рашидовича Джаманаклы (Рашидова) (1905–1965)

– шагыйрь, әдәбият галиме Кәрим Рәшид улы Жаманаклы (Рәшидов)ның тууына 120 ел (1905–1965)

22

70 лет художнику-графику, заслуженному работнику культуры Республики Татарстан Лилии Сагадатовне Золондиновой (1955)

– рәссам-график, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре Лилия Сәгадәт кызы Золондиновага 70 яшь (1955)

24

80 лет невропатологу, генетику, доктору медицинских наук Ниязу Узбековичу Ахмерову (1945). Он также занимается литературной деятельностью, переводит стихи Г.Тукая на русский язык

– невропатолог, генетик, медицина фәннәре докторы Нияз Үзбәк улы Әхмәровка 80 яшь (1945). Ул матур әдәбият өлкәсендә дә актив эш алып бара, Г.Тукайның шигырьләрен рус теленә тәрҗемә итә

25

110 лет со дня рождения астронома, доктора физико-математических наук, заслуженного деятеля науки и техники ТАССР и РСФСР Шауката Таиповича Хабибуллина (1915–1996)

– астроном, физика-математика фәннәре докторы, профессор, ТАССРның һәм РСФСРның атказанган фән һәм техника эшлеклесе Шәүкәт Таип улы Хәбибуллинның тууына 110 ел (1915–1996)

---

70 лет живописцу, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан, заслуженному художнику Российской Федерации Александру Сергеевичу Федотову (1955)

– рәссам, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, Россия Федерациясенең атказанган рәссамы Александр Сергеевич Федотовка 70 яшь (1955)

27

60 лет графику Михаилу Михайловичу Кузнецову (1965)

– график Михаил Михайлович Кузнецовка 60 яшь (1965)

29

75 лет со дня открытия в Казани Музея-квартиры классика татарской литературы Шарифа Камала (1950)

– 75 ел элек Казанда татар әдәбияты классигы Шәриф Камал музее ачылды (1950)

30

100 лет со дня рождения народного артиста ТАССР Агзама Каримовича Галиуллина (Альметьевский театр) (1925–1976)

– ТАССРның халык артисты Әгъзәм Кәрим улы Галиуллинның (Әлмәт театры) туына 100 ел (1925–1976)

70 лет певцу, художественному руководителю Татарской государственной филармонии им. Г.Тукая, художественному руководителю Государственного ансамбля фольклорной музыки, народному артисту Республики Татарстан, заслуженному артисту Российской Федерации Айдару Фатхрахмановичу Файзрахманову (1955)

– җырчы, Г.Тукай исемендәге Татар дәүләт филармониясенең сәнгать җитәкчесе, фольклор музыкасының Дәүләт ансамбле җитәкчесе, Татарстан Республикасының халык, Россия Федерациясенең атказанган артисты Айдар Фәтхрахман улы Фәйзрахмановка 70 яшь (1955)

31

80 лет со дня рождения поэта Эдуарда Усмановича Мустафина (1945–1997)

– шагыйрь Эдуард Госман улы Мостафинның туына 80 ел (1945–1997)

100 лет со дня открытия Алькеевской центральной библиотеки (1925)

– Әлки районы Үзәк китапханәсе ачылуга 100 ел (1925)

ФЕВРАЛЬ

01

75 лет живописцу Валентину Михайловичу Быковскому (1950)

– рәссам Валентин Михайлович Быковскийга 75 яшь (1950)

07

90 лет журналисту, писателю-публицисту, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан Магсуму Гараевичу Гараеву (1935)

– журналист, язучы-публицист, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Мәгъсүм Гәрәй улы Гәрәевкә 90 яшь (1935)

08

90 лет со дня рождения поэта Ханифа Хакимовича Хуснуллина (1935–1994)

– шагыйрь Хәниф Хәким улы Хөснуллинның туына 90 ел (1935–1994)

10

Казан эпидемиология һәм микробиология институты оештырылуга 125 ел (1900)

– 125 лет со дня основания Казанского института эпидемиологии и микробиологии (1900)

11

***150 лет со дня рождения актёра, народного артиста СССР Василия Ивановича Качалова (Шверубовича) (1875–1948)**

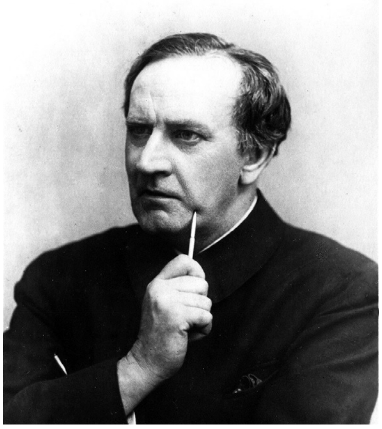

– актёр, СССРның халык артисты Василий Иванович Качалов (Шверубович)ның тууына 150 ел (1875–1948)

125 лет со дня рождения актёра, режиссёра, педагога, народного артиста ТАССР, заслуженного артиста РСФСР Александра Дмитриевича Гусева (1900–1983)

– актёр, режиссёр, педагог, ТАССРның халык, РСФСР ның атказанган артисты Александр Дмитриевич Гусевның тууына 125 ел (1900–1983)

90 лет со дня рождения графика-проектировщика Хавадиса Минимухаметовича Гимазетдинова (1935–2005)

– график-проектлаучы Хавадис Миңнемөхәммәт улы Гыймазетдиновның тууына 90 ел (1935–2005)

12

125 лет со дня рождения маршала Советского Союза Василия Ивановича Чуйкова (1900–1982). В 1919 году он командовал 40-ым стрелковым полком 28-ой дивизии 5-ой армии на Восточном фронте, принимавшем участие в освобождении нашего края от белогвардейцев

– Советлар Союзы маршалы Василий Иванович Чуйковның тууына 125 ел (1900–1982). Ул 1919 елда Көнчыгыш фронтта 5 нче армиянең 28 нче дивизиясе 40 нчы укчы полкын җитәкләп, безнең төбәкне акгвардиячеләрдән азат итүдә катнаша

13

80 лет артистке балета, педагогу, народной артистке ТАССР Сании Хасановне Хантимеровой (1945)

– балет артисты һәм педагог, ТАССРның халык артисты Сания Хәсән кызы Хантимеровага 80 яшь (1945)

14

***200 лет со дня рождения видного учёного-просветителя, историка, этнографа, языковеда, писателя Каюма Насыри (Габделкаюма Габденнасыровича Насырова) (1825–1902)**

– күренекле мәгърифәтче-галим, тарихчы, этнограф, тел белгече, әдип Каюм Насыйриның (Габделкаюм Габденнасыйр улы Насыйровның) тууына 200 ел (1825–1902)

15

90 лет со дня рождения певца, народного артиста ТАССР, РСФСР, лауреата Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая Ильгама Гильмутдиновича Шакирова (1935–2019)

– җырчы, ТАССРның һәм РСФСРның халык артисты, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе

лауреаты Илһам Гыйльметдин улы Шакировның тууына 90 ел (1935–2019)

14

70 лет художнику декоративно-прикладного искусства Галине Фёдоровне Батюшковой (1955)

– гамәли бизәлеш сәнгате рәссамы Галина Фёдоровна Батюшковага 70 яшь (1955)

19

75 лет балетмейстеру-постановщику, хореографу, заслуженному деятелю искусств Российской Федерации, народному артисту Республики Татарстан, лауреату Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая Георгию Анатольевичу Ковтуну (1950). С 1989 года сотрудничает с Татарским академическим государственным театром оперы и балета им. М.Джалиля

– балетмейстер-сәхнәгә куючы, хореограф, Россия Федерациясенең атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстан Республикасының халык артисты, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Георгий Анатольевич Ковтунга 75 яшь (1950). 1989 елдан М.Җәлил исемендәге Татар академия дәүләт опера һәм балет театры белән хезмәттәшлек итә

21

140 лет со дня рождения терапевта, доктора медицинских наук, профессора, заслуженного деятеля науки ТАССР и РСФСР Абубакера Батыргареевича Терегулова (1885–1966)

– терапевт, медицина фәннәре докторы, профессор, ТАССРның һәм РСФСРның атказанган фән эшлеклесе Әбүбәкер Батыргәрәй улы Терегуловның тууына 140 ел (1885–1966)

23

100 лет со дня рождения певицы, народной артистки ТАССР Райсы Гайсовны Биляловой (1925–2003)

– җырчы, ТАССРның халык артисты Рәисә Гайсә кызы Билалованың тууына 100 ел (1925–2003)

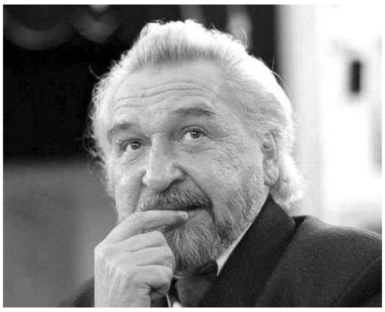

70 лет актёру, народному артисту Республики Татарстан Александру Ивановичу Купцову (1955)

– актёр, Татарстан Республикасының халык артисты Александр Иванович Купцовка 70 яшь (1955)

25

75 лет композитору, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан Рифу Хоббуловичу Гатауллину (1950)

– композитор, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать элеклесе, М.Җәлил исемендәге Республика премиясе лауреаты Риф Хөббулла улы Гатауллинга 75 яшь (1950)

26

120 лет со дня рождения актёра и режиссёра, заслуженного деятеля искусств ТАССР Закира Вафиновича Сафина (1905–1965)

– актёр һәм режиссёр, ТАССРның атказанган сәнгать эшлеклесе Закир Вафа улы Сафинның тууына 120 ел (1905–1965)

МАРТ

1

125 лет со дня открытия типографии братьев Каримовых (1900) (См.: Каримуллин А.Г. Татарская книга начала XX века. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1974. – С. 24–44)

– Казанда бертуган Кәримовлар типографиясе ачылуга 125 ел (1900)

75 лет живописцу, графику, каллиграфу Махмуту Хусаеновичу Исмагилову (1950)

– рәссам, график, каллиграф Мәхмүт Хөсәен улы Исмәгыйлевкә 75 яшь (1950)

75 лет со дня рождения писателя, журналиста, заслуженного работника культуры Республики Татарстан Талгата Саматовича Назмиева (1950–2014)

– язучы, журналист, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре Тәлгать Самат улы Нәҗмиевнең тууына 75 ел (1950–2014)

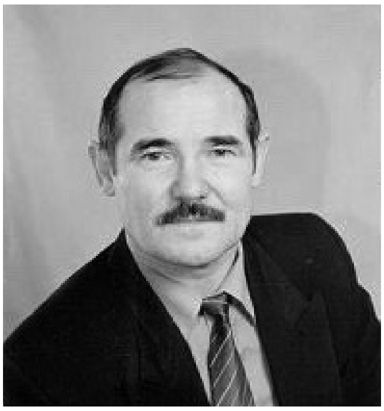

75 лет со дня рождения писателя, заслуженного деятеля искусств Республики Татарстан Рашата Мияссаровича Низамиева (1950–2023)

– язучы, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Рашат Мияссәр улы Низамиевнең тууына 75 ел (1950–2023)

3

75 лет актрисе, народной артистке Республики Татарстан, заслуженной артистке Российской Федерации Рузие Идиятулловне Мутыгуллиной (Закировой) (1950)

– актриса, Татарстан Республикасының халык артисты, Россия Федерациясенең атказанган артисты Рузия Һидиятулла кызы Мотыйгуллина (Закирова)га 75 яшь (1950)

5

75 лет архитектору, реставратору, заслуженному архитектору ТАССР Рафику Вагизовичу Билялову (1950)

– архитектор, реставратор, ТАССРның атказанган архитекторы Рәфыйк Вәгыйз улы Билаловка 75 яшь (1950)

7

75 лет скульптору, заслуженному деятелю искусств ТАССР Александру Кузьмичу Кислову (1950)

– скульптор, ТАССРның атказанган сәнгать эшлеклесе Александр Кузьмич Кисловка 75 яшь (1950)

8

70 лет со дня рождения писателя-публициста, заслуженного работника культуры Республики Татарстан Рафиса Ахатовича Гиззатуллина (1955–2011)

– язучы, публицист, Татарстан Республиксының атказанган мәдәният хезмәткәре Рафис Әхәт улы Гыйззәтуллинның тууына 70 ел (1955–2011)

9

125 лет со дня рождения актёра, режиссёра Гали Ахсановича Ильясова (1900–1970)

– актёр, режиссёр Гали Әхсән улы Ильясовның тууына 125 ел (1900–1970)

---

125 лет со дня рождения графика, живописца, заслуженного деятеля искусств ТАССР Николая Михайловича Сокольского (1900–1970)

– график, нәкышьче, ТАССРның атказанган сәнгать эшлеклесе Николай Михайлович Сокольскийның тууына 125 ел (1900–1970)

---

120 лет со дня рождения языковеда-тюрколога, доктора филологических наук, профессора, заслуженного деятеля науки РСФСР Николая Александровича Баскакова (1905–1996)

– төрки телләр галиме, филология фәннәре докторы, РСФСРның атказанган фән эшлеклесе Николай Александрович Баскаковның тууына 120 ел (1905–1996)

10

90 лет со дня образования Мензелинского татарского государственного драматического театра им. С. Амутбаева (1935)

– С.Өметбаев исемендәге Минзәлә татар дәүләт драма театры оештырылуга 90 ел (1935)

12

225 лет со дня рождения поэта Евгения Абрамовича Боратынского (1800–1844)

– шагыйрь Евгений Абрамович Боратынскийның тууына 225 ел (1800–1844)

---

80 лет со дня премьеры первого татарского балета «Шурале» Ф.Яруллина в Татарском государственном театре оперы и балета им. М.Джалиля (1945). Автор либретто А.Файзи. Балетмейстеры заслуженный артист РСФСР Л.А.Жуков и Г.Х.Тагиров, дирижёр заслуженный деятель искусств ТАССР И.В.Аухадиев, художник П.Т.Сперанский

– М.Җәлил исемендәге Татар дәүләт опера һәм балет театрында беренче татар балеты – Ф.Яруллинның «Шүрәле» балеты куелуга 80 ел (1945). Либретто авторы Ә.Фәйзи. Сәхнәгә куючылар РСФСРның атказанган артисты Л.А.Жуков

һәм Г.Х.Таһиров, дирижёры ТАССРның атказанган сәнгать эшлеклесе И.В.Әүхәдиев, рәссамы П.Т.Сперанский.

13

180 лет со дня рождения учёного-филолога, члена-корреспондента Петербургской АН, основателя Казанской лингвистической школы Ивана Александровича Бодуэна де Куртенэ (1845–1929)

– тел галиме, Петербург Фәннәр академиясенең мөхбир-әгъзасы, Казан лингвистика мәктәбенә нигез салучы Иван Александрович Бодуэн де Куртенэның тууына 180 ел (1845–1929)

70 лет спортсмену, заслуженному мастеру спорта СССР, заслуженному тренеру РСФСР и Российской Федерации, вице-президенту и генеральному менеджеру клуба «Ак барс» Зинэтуле Хайдяровичу Билялетдинову (1955)

– спортчы, СССРның атказанган спорт мастеры, РСФСРның һәм Россия Федерациясенең атказанган тренеры, «Ак барс» клубының вице-президенты һәм генераль менеджеры Зиннәтулла Хәйдәр улы Билалетдиновка 70 яшь (1955)

15

90 лет со дня рождения поэта и переводчика, заслуженного деятеля искусств Республики Татарстан Адхата Магсумовича Синугыла (Синегулова) (1935–2004)

– шагыйрь һәм тәрҗемәче, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Әдхәт Мәгъсүм улы Синугыл (Синегулов)ның тууына 90 ел (1935–2004)

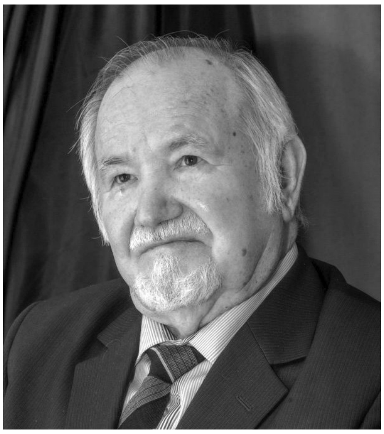

90 лет со дня рождения композитора, педагога, баяниста, музыкально-общественного деятеля, народного артиста Республики Татарстан, заслуженного деятеля искусств ТАССР Анвара Замиловича Шарафеева (1935–2024)

– композитор, педагог, баянчы, музыка-җәмәгать эшлеклесе, Татарстан Республикасының халык артисты, ТАССРның атказанган сәнгать эшлеклесе Әнвәр Җәмил улы Шәрәфиевнең тууына 90 ел (1935–2024)

80 лет со дня рождения театрального деятеля, работавшего директором Татарского государственного академического театра им. Г.Камала в 1985–2012 годах, заслуженного работника культуры Республики Татарстан и Российской Федерации Шамиля Зиннуровича Закирова (1945–2012)

– театр эшлеклесе, 1985–2012 елларда Г.Камал исемендәге Татар дәүләт академия театры директоры булган, Татарстан Республикасының һәм Россия Федерациясенең атказанган мәдәният хезмәткәре Шамил Зиннур улы Закировның тууына 80 ел (1945–2012)

70 лет учёному-кибернетику, специалисту по компьютеризации татарского языка, доктору технических наук, академику Академии наук Татарстана, поэту, общественному деятелю Джавдету Шевкетовичу Сулейманову (1955)

– галим-кибернетик, татар телен компьютерлаштыру белгече, техник фәннәр докторы, Татарстан Фәннәр академиясе академигы, шагыйрь, җәмәгать эшлеклесе Җәүдәт Шәүкәт улы Сөләймановка 70 яшь (1955)

16

125 лет со дня рождения писателя Тагира Гусмановича Гусмана-Сулмаша (Гусманова) (1900–1983)

– язучы Таһир Госман улы Госман-Сулмаш (Госманов) ның тууына 125 ел (1900–1983)

18

100 лет со дня рождения баяниста Мухтара Хисаметдиновича Ахмадиева (1925–1987)

– баянчы Мөхтәр Хисаметдин улы Әхмәдиевнең тууына 100 ел (1925–1987)

23

90 лет со дня рождения живописца, заслуженного деятеля искусств Республики Татарстан Равката Шайхулловича Каримуллина (1935–2012)

– рәссам, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Рәфкать Шәйхулла улы Кәримуллинның тууына 90 ел (1935–2012)

24

110 лет со дня рождения певицы, заслуженной артистки ТАССР Галии Шарифовны Гафиатуллиной (1915–2003)

– җырчы, ТАССРның атказанган артисты Галия Шәриф кызы Гафиятуллинаның тууына 110 ел (1915–2003)

70 лет певице, педагогу, народной артистке Республики Татарстан и Российской Федерации, лауреату Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая Венере Ахатовне Ганиевой (1955)

– җырчы, педагог, Татарстан Республикасының һәм Россия Федерациясенең халык артисты, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Венера Әхәт кызы Ганиевага 70 яшь (1955)

25

120 лет со дня рождения писателя, драматурга Абдуллы Сафиулловича Ахмета (Ахметова) (1905–1976)

– язучы, драматург Абдулла Сафиулла улы Әхмәтнең (Әхмәтовның) тууына 120 ел (1905–1976)

30

60 лет артисту оперы, заслуженному артисту Российской Федерации, народному артисту Республики Татарстан, лауреату Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая и Национальной театральной премии России «Золотая маска» Ахмеду Эльтифатовичу Агади (1965)

– опера артисты, Россия Федерациясенең атказанган, Татарстан Республикасының халык артисты, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе һәм Россиянең «Алтын битлек» илкүләм театраль премиясе лауреаты Әхмәт Илтифат улы Агадига 60 яшь (1965)

АПРЕЛЬ

1

90 лет со дня рождения поэта, заслуженного деятеля искусств Республии Татарстан, лауреата Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая Роберта Валеевича Ахметзянова (1935–2008)

– шагыйрь, Татарстанның атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Роберт Вәли улы Әхмәтҗановның тууына 90 ел (1935–2008) (Кара: Татарстан: Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре=Календарь знаменательных и памятных дат. 2010. – Казань: Милли китап, 2009. – С. 87–89)

3

130 лет со дня рождения общественного деятеля, журналиста, одного из организаторов и первого редактора журнала «Чаян» Махмута Кашфельгадиевича Будайли (1895–1975)

– җәмәгать эшлеклесе, журналист, «Чаян» журналына нигез салучыларның берсе Мәхмүт Кәшфелһади улы Бөдәйлинең тууына 130 ел (1895–1975)

---

75 лет со дня рождения графика Валерия Раульевича Иванова (1950–2004)

– график Валерий Раульевич Ивановның тууына 75 ел (1950–2004)

5

130 лет со дня открытия Национального музея Республики Татарстан (1895)

– Татарстан Республикасының Милли музее ачылуга 130 ел (1895)

9

75 лет учёному, доктору исторических наук, профессору, заслуженному деятелю науки Республики Татарстан Ривкату Рашидовичу Юсупову (1950)

– галим, тарих фәннәре докторы, профессор, Татарстан Республикасының атказанган фән эшлеклесе Рифкать Рәшит улы Йосыповка 75 яшь (1950)

---

70 лет художнице декоративно-прикладного искусства, преподавателю, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан Наиле Аминовне Галявиевой (1955)

– гамәли бизәлеш сәнгате рәссамы, укытучы, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Наилә Әмин кызы Галәвиевага 70 яшь (1955)

---

60 лет поэтессе, драматургу, педагогу, заслуженному работнику культуры Республики Татарстан Зулейхе Мухитовне Мингазовой (1955)

– шагыйрә, драматург, педагог, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре Зөләйха Мөхит кызы Минһаҗевага 60 яшь (1955)

10

90 лет языковеду, кандидату филологических наук Зиде Рашитовне Садыковой (1935)

– тел белгече, филология фәннәре кандидаты Зидә Рәшит кызы Садыйковага 90 яшь (1935)

13

80 лет со дня создания Казанского научного центра Российской Академии наук (1945). До 1990 года – Казанский филиал АН СССР

– Россия Фәннәр академиясенең Казан фәнни үзәге оештырылуга 80 ел (1945). 1990 елга кадәр СССР Фәннәр академиясенең Казан филиалы дип йөртелә

14

130 лет со дня рождения поэта Абрара Сагиди (Мухамметабрара Мухамметзакировича Сагитова) (1895–1939)

– шагыйрь Әбрар Сәгыйди (Мөхәммәтәбрар Мөхәммәтзакир улы Сәгыйтев)нең тууына 130 ел (1895–1939)

---

125 лет со дня рождения писателя, фольклориста, литературоведа и критика Гумера Тулумбайского (Габдулхака Джалелетдиновича Шагиахметова) (1900–1938)

– язучы, фольклорчы, әдәбият галиме һәм тәнкыйтьче Гомәр Толымбай (Габделхак Җәләлетдин улы Шаһиәхмәтов)ның тууына 125 ел (1900–1938)

75 лет со дня рождения поэта, публициста, общественного деятеля, заслуженного работника культуры Республики Татарстан Ирека Нагимовича Сабирова (1950–2020)

– шагыйрь, публицист, җәмәгать эшлеклесе, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре Ирек Нәгыйм улы Сабировның тууына 75 ел (1950–2020)

---

100 лет со дня рождения фольклориста, лауреата Государственной премии им. Г.Тукая Татарстана Ильбариса Нурисламовича Надирова (1925–2009)

– фольклорчы, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Илбарис Нурислам улы Надировның тууына 100 ел (1925–2009)

16

100 лет со дня рождения актёра, режиссёра, народного артиста ТАССР Георгия Ефимовича Егорова (1925–1988). В 1978–1985 годах работал директором Казанского русского большого драматического театра им. В.И.Качалова

– актёр, режиссёр, ТАССР-ның халык артисты Георгий Ефимович Егоровның тууына 100 ел (1925–1988). 1978–1985 елларда В.И.Качалов исемендәге Казан рус зур драма театрының директоры була

17

100 лет со дня рождения писателя, переводчика, заслуженного работника культуры ТАССР Мазита Магсумовича Рафикова (1925–1986)

– язучы, тәрҗемәче, ТАССР-ның атказанган мәдәният хезмәткәре Мәҗит Мәгъсүм улы Рәфыйковның тууына 100 ел (1925–1986)

20

70 лет живописцу, педагогу, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан Махмуту Ахатовичу Вагапову (1955)

– рәссам, педагог, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Мәхмүт Әхәт улы Ваһаповка 70 яшь (1955)

23

110 лет со дня рождения заслуженного артиста ТАССР Мухаммета Хамзина (1915–2002)

– ТАССРның атказанган артисты Мөхәммәт Хәмзинның тууына 110 ел (1915–2002)

24

110 лет со дня рождения певца, народного артиста ТАССР Усмана Гафиятовича Альмеева (1915–2011)

– җырчы, ТАССРның халык артисты Усман Гафият улы Әлмиевнең тууына 110 ел (1915–2011)

26

120 лет со дня рождения первого татарского профессионального музыковеда, педагога Халимы Ибрагимовны Булатовой-Терегуловой (1905–2000)

– беренче татар профессиональ музыка белгече, педагог Хәлимә Ибраһим кызы Булатова-Терегулованың тууына 120 ел (1905–2000)

80 лет назад водружено Знамя Победы на куполе рейхстага (1945). Одним из первых водрузил знамя татарин Гази Казыханович Загитов

– 80 ел элек рейхстагка Җиңү байрагы эленде (1945). Рейхстагка беренче булып Җиңү байрагын элүче – татар егете Гази Казыйхан улы Заһитов

27

50 лет живописцу Гульчачак Алимовне Ахметсалиховой (1975)

– рәссам Гөлчәчәк Алим кызы Әхмәтсалиховага 50 яшь (1975)

75 лет со дня организации акционерного общества «Татнефть» (1950)

– «Татнефть» акционерлык җәмгыяте оештырылуга 75 ел (1950)

28

50 лет живописцу Светлане Викторовне Исаевой (1975)

– рәссам Светлана Викторовна Исаевага 50 яшь (1975)

29

220 лет со дня рождения учёного-востоковеда, академика Петербургской АН Бориса Андреевича Дорна (Иоганна Альбрехта Бернгарда) (1805–1881). Он впервые составил «Хронологическое описание вышедших в Казани изданий на арабском, турецком, татарском и персидском языках с 1801 по 1866 год»

– шәркыять галиме, Петербург ФАнең хакыйкый әгъзасы Борис Андреевич Дорн (Иоганн Альбрехт Бернгард) ның тууына 220 ел (1805–1881). Ул, беренчеләрдән булып, 1801–1866 елларда Казанда нәшер ителгән татар китапларының библиографиясен төзегән («Хронологи-

ческое описание вышедших в Казани изданий на арабском, турецком, татарском и персидском языках с 1801 по 1866 год»)

30

125 лет со дня рождения актрисы, заслуженной артистки ТАССР Нафиги Мухаммедгалимовны Араповой (1900–1943)

– актриса, ТАССРның атказанган артисты Нәфыйга Мөхәммәтгали кызы Арапованың тууына 125 ел (1900–1943)

МАЙ

1

130 лет со дня рождения писателя и публициста, комиссара Генштаба Волжско-Камской флотилии Ларисы Михайловны Рейснер (1895–1926)

– язучы һәм публицист, Идел-Кама флотилиясе Генштабы комиссары Лариса Михайловна Рейснерның тууына 130 ел (1895–1926)

120 лет со дня рождения поэта и переводчика Ахмета Габдулловича Исхака (Исхакова) (1905–1991)

– шагыйрь һәм тәрҗемәче Әхмәт Габдулла улы Исхак (Исхаков)ның тууына 120 ел (1905–1991)

90 лет писателю, заслуженному работнику культуры ТАССР, РСФСР Вакифу Нурулловичу Нуруллину (1935)

– язучы, ТАССРның, РСФСРның атказанган мәдәният хезмәткәре Вакыйф Нурулла улы Нуруллинга 90 яшь (1935)

75 лет со дня рождения государственного и политического деятеля Российской Федерации и Республики Татарстан, доктора ветеринарных наук, бывшего депутата Государственной Думы РФ, лауреата Государственной премии Российской Федерации Фатыха Саубановича Сибагатуллина (1950–2022)

– Россия Федерациясенең, Татарстан Республикасының дәүләт һәм сәясәт эшлеклесе, ветеринария фәннәре докторы, Россия Федерациясе Дәүләт Думасы депутаты булган, Россия Федерациясенең Дәүләт премиясе лауреаты Фатих Сәүбән улы Сибагатуллинның тууына 75 ел (1950–2022)

70 лет заслуженному работнику культуры Татарстана, директору «Татаркино» в 2006–2017 годы Владимиру Алексеевичу Батракову (1955)

– Татарстанның атказанган мәдәният хезмәткәре, 2006–2017 елларда «Татаркино» оешмасы директоры булган Владимир Алексеевич Батраковка 70 яшь (1955)

70 лет журналисту, государственному и общественному

деятелю, заслуженному работнику культуры Республики Татарстан и Российской Федерации Римме Атласовне Ратниковой (1955)

– журналист, дәүләт һәм җәмәгать эшлеклесе, Татарстанның һәм Россиянең атказанган мәдәният хезмәткәре Римма Атлас кызы Ратниковага 70 яшь (1955)

4

120 лет со дня рождения физикохимика, заслуженного деятеля науки ТАССР, члена-корреспондента АН СССР, основателя Казанской школы радиоспектроскопии Бориса Михайловича Козырева (1905–1979)

– физикохимик, ТАССРның атказанган фән эшлеклесе, СССР Фәннәр академиясенең хакыйкый әгъзасы, Казан радиоспектроскопия мәктәбенә нигез салучы Борис Михайлович Козыревның туына 120 ел (1905–1979)

6

75 лет архитектору, художнику, заслуженному архитектору Республики Татарстан, лауреату Государственной премии Республики Татарстан в области науки и техники Алмасу Ахтямовичу Идрисову (1950)

– сынчы, рәссам, Татарстан Республикасының атказанган архитекторы, Татарстан Республикасының фән һәм техника өлкәсендә Дәүләт премиясе лауреаты Алмас Әхтәм улы Идрисовка 75 яшь (1950)

12

80 лет со дня рождения живописца, педагога, заслуженного работника культуры Республики Татарстан Гайнуллы Агалтдиновича Агалтдинова (1945–2018)

– рәссам, педагог, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре Гайнулла Агалтдин улы Агалтдиновның туына 80 ел (1945– 2018)

70 лет художнице декоративно-прикладного искусства, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан, лауреату премии Министерства культуры Республики Татарстан им. Б.Урманче Земфире Накиевне Бикташевой (1955)

– гамәли бизәлеш сәнгате рәссамы, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстан Республикасы Мәдәният министрлыгының Б.Урманче исемендәге премиясе лауреаты Земфира Нәкый кызы Бикташевага 70 яшь (1955)

13

140 лет со дня рождения актрисы, режиссёра, заслуженной артистки ТАССР Сахибжамал Гиззатуллиной-Волжской (1885–1974)

– актриса, режиссёр, ТАССР-ның атказанган артисты Сәхибҗамал Гыйззәтуллина-Волжскаяның туына 140 ел (1885–1974)

15

120 лет со дня рождения поэта Нура Галимовича Баяна (Баянова) (1905–1945)

– шагыйрь Нур Галим улы Баян (Баянов)ның туына 120 ел (1905–1945)

17

80 лет живописцу, педагогу Станиславу Петровичу Слесарскому (1945)

– рәссам, педагог Станислав Петрович Слесарскийга 80 яшь (1945)

19

75 лет писателю, журналисту Евгению Андреевичу Турхану (1950)

– язучы, журналист Евгений Андреевич Турханга 75 яшь (1950)

20

160 лет со дня рождения писателя, журналиста Шакира Мухаметшевича Мухамедова (1865–1923)

– язучы, журналист Шакир Мөхәммәтша улы Мөхәммәдевнең тууына 160 ел (1865–1923)

---

110 лет со дня рождения заслуженного артиста ТАССР Камала Халяпова (Альметьевский театр) (1915–1991)

– ТАССРның атказанган артисты Камал Халәповның (Әлмәт театры) тууына 110 ел (1915–1991)

21

120 лет со дня рождения актрисы, народной артистки ТАССР Галии Мутыгулловны Кайбицкой (1905–1993)

– актриса, ТАССРның халык артисты Галия Мотыйгулла кызы Кайбицкаяның тууына 120 ел (1905–1993)

---

70 лет писателю-публицисту Фирдаусу Хузину (Фирдаусу Хузеевичу Гильметдинову) (1955)

– язучы-публицист Фирдәвес Хуҗинга (Фирдәвес Хуҗи улы Гыйльметдиновка) 70 яшь (1955)

22

90 лет со дня рождения графика, живописца, заслуженного деятеля искусств ТАССР Ильдара Каюмовича Ахмадеева (1935–2011)

– график, рәссам, ТАССРның атказанган сәнгать эшлеклесе Илдар Каюм улы Әхмәдиевнең тууына 90 ел (1935–2011)

22

60 лет живописцу, педагогу Сергею Ильичу Дмитриеву (1965)

– рәссам, педагог Сергей Ильич Дмитриевка 60 яшь (1965)

23

90 лет со дня рождения композитора, заслуженного деятеля искусств ТАССР, РСФСР, народного артиста РСФСР, РТ, лауреата Государственных премий РСФСР им. М.И.Глинки, Татарстана им. Г.Тукая Фасиля Ахметгалиевича Ахметова (1935–1998)

– композитор, ТАССРның һәм РСФСРның атказанган сәнгать эшлеклесе, РСФСРның һәм ТРның халык артисты, РСФСРның М.И.Глинка исемендәге һәм Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премияләре лауреаты Фасил Әхмәтгали улы Әхмәтовның тууына 90 ел (1935–1998)

---

90 лет со дня рождения фольклориста, заслуженного работника культуры РТ, лауреата Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая

Флоры Вагаповны Ахметовой-Урманче (1935–2007)

– фольклорчы, Татарстанның атказанган мәдәният хезмәткәре, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Флора Ваһап кызы Әхмәтова-Урманченең тууына 90 ел (1935–2007)

25

180 лет со дня рождения хозяйственного деятеля, генерал-лейтенанта, начальника Казанского порохового завода Всеволода Всеволодовича Лукницкого (1845–1917)

– хуҗалык эшлеклесе, генерал-лейтенант, Казан дары заводы директоры Всеволод Всеволодович Лукницкийның тууына 180 ел (1845–1917)

100 лет со дня рождения заслуженной артистки ТАССР Каримы Ахметовны Нуруллиной (1925–2013)

– ТАССРның атказанган артисты Кәримә Әхмәт кызы Нуруллинаның тууына 100 ел (1925–2013)

29

***100 лет со дня рождения книговеда, академика, заслуженного деятеля науки Татарстана, лауреата Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая Абрара Гибадулловича Каримуллина (1925–2000)**

– китап белеме галиме, академик, Татарстанның атказанган фән эшлеклесе, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Әбрар Гыйбадулла улы Кәримуллинның тууына 100 ел (1925–2000)

30

75 лет поэту, заслуженному работнику культуры Татарстана Ранифу Шариповичу Шарипову (1950)

– шагыйрь, Татарстанның атказанган мәдәният хезмәткәре Рәниф Шәриф улы Шәриповка 75 яшь (1950)

31

50 лет графику Владиславу Владимировичу Терехину (1975)

– график Владислав Владимирович Терехинга 50 яшь (1975)

70 лет со дня открытия нового крупного месторождения нефти в Бондюжском районе Республики Татарстан (1955)

– Татарстанның Бондюг районында яңа эре нефть чыганагы ачылуга 70 ел (1955)

ИЮНЬ

1

170 лет со дня основания АО «Нэфис Косметикс» – Казанского химического комбината имени М. Вахитова (бывшее название «Мыловаренный завод братьев Крестовниковых») (1855)

– «Нәфис Косметикс» АҖ

– М.Вахитов исемендәге Казан химия комбинаты (элекке исеме «Бертуган Крестовниковларның Казандагы шәм һәм сабын кайнату заводы») төзелүгә 170 ел (1855)

70 лет художнику-живописцу, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан Ильдару Азатовичу Байбекову (1955)

– рәссам, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Илдар Азат улы Байбековка 70 яшь (1955)

4

80 лет со дня рождения народной поэтессы Республики Татарстан, заслуженного деятеля искусств Республики Татарстан, лауреата Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая Лены Галимзяновны Шакирзяновой (1945–2017)

– Татарстан Республикасының халык шагыйрәсе, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Лена Галимҗан кызы Шагыйрьҗан (Шакирҗанова)ның тууына 80 ел (1945–2017)

6

75 лет актёру, педагогу, режиссёру, народному артисту Республики Татарстан, заслуженному артисту Российской Федерации Ильдару Зиннуровичу Хайруллину (1950)

– актёр, педагог, режиссёр, Татарстан Республикасының халык, Россия Федерациясенең атказанган артисты Илдар Зиннур улы Хәйруллинга 75 яшь (1950)

8

120 лет со дня рождения художника Александра Андреевича Прыткова (1905–1975)

– рәссам Александр Андреевич Прытковның тууына 120 ел (1905–1975)

9

75 лет актрисе, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан, народному артисту Республики Татарстан Луаре Галимзяновне Шакирзяновой (1950)

– актриса, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстан Рспубликасының халык артисты Луара Галимҗан кызы Шакирҗановага 75 яшь (1950)

10

110 лет со дня рождения заслуженного артиста ТАССР Ахмета Галиакберова (Альметьевский театр) (1915–1991)

– ТАССРның атказанган артисты Әхмәт Галиәкбәровның (Әлмәт театры) тууына 110 ел (1915–1991)

70 лет живописцу Зуфару Фатыховичу Фаттахову (1955)

– рәссам Зөфәр Фатыйх улы Фәттаховка 70 яшь (1955)

12

150 лет со дня рождения терапевта, доктора медицины, профессора, заслуженного деятеля науки ТАССР и РСФСР, Героя Социалистического Труда Николая Константиновича Горяева (1875–1943)

– терапевт, медицина докторы, профессор, ТАССР һәм РСФСРның атказанган фән эшлеклесе, Социалистик Хезмәт Герое Николай Константинович Горяевның туына 150 ел (1875–1943)

13

60 лет живописцу Елене Викторовне Тенеру (1965)

– рәссам Елена Викторовна Тенерга 60 яшь (1965)

16

125 лет со дня рождения писателя, литературного критика и общественного деятеля Гумера Биляловича Гали (Галиева) (1900–1954)

– язучы, тәнкыйтьче, җәмәгать эшлеклесе Гомәр Билал улы Гали (Галиев)нең туына 125 ел (1900–1954)

17

***125 лет со дня рождения Героя Советского Союза Петра Михайловича Гаврилова (1900–1979)**

– Советлар Союзы Герое Пётр Михайлович Гавриловның туына 125 ел (1900–1979)

18

110 лет со дня рождения литературоведа, заслуженного работника культуры ТАССР Шакира Шигабутдиновича Абилова (1915–2005)

– әдәбият галиме, ТАССРның атказанган мәдәният хезмәткәре Шакир Шиһабетдин улы Абиловның туына 110 ел (1915–2005)

19

120 лет со дня рождения графика, живописца, проектировщика-оформителя, заслуженного деятеля искусств ТАССР Владимира Леонидовича Халтурина (1905–1979)

– график, нәкышьче, проектчы-бизәүче, ТАССРның атказанган сәнгать эшлеклесе Владимир Леонидович Халтуринның туына 120 ел (1905–1979)

75 лет актёру, народному артисту Республики Татарстан, лауреату Республиканской премии им. М.Джалиля и Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая Ильдусу Ханифовичу Ахметзянову (1950)

– актёр, Татарстан Республикасының халык артисты, М.Җәлил исемендәге Республика һәм Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премияләре лауреаты Илдус Хәниф улы Әхмәтҗановка 75 яшь (1950)

75 лет художнику-графику, карикатуристу Фариту Алексеевичу Вахитову (1950)

– рәссам-график, карикатурист Фәрит Алексеевич Вахитовка 75 яшь (1950)

22

100 лет со дня рождения диктора татарского радио и телевидения, журналиста, заслуженного работника культуры ТАССР, РСФСР Амины Каримовны Сафиуллиной (1925–2015)

– татар радио һәм телевидениесе дикторы, журналист, ТАССРның һәм РСФСРның атказанган мәдәният хезмәткәре Әминә Кәрим кызы

Сафиуллинаның тууына 100 ел (1925–2015)

23

100 лет со дня рождения актёра, режиссёра, переводчика, радиорежиссёра, заслуженного деятеля искусств ТАССР Гусмана Нигматзяновича Ахметзянова (1925–2005)

– актёр, режиссёр, тәрҗемәче, радиорежиссёр, ТАССРның атказанган сәнгать эшлеклесе Госман Нигъмәтҗан улы Әхмәтҗановның тууына 100 ел (1925–2005)

---

90 лет со дня рождения журналиста, писателя, переводчика, заслуженного работника культуры ТАССР Анаса Хасановича Хасанова (1935–2024)

– журналист, публицист, тәрҗемәче, ТАССРның атказанган мәдәният хезмәткәре Әнәс Хәсән улы Хәсәновның тууына 90 ел (1935–2024)

24

80 лет со дня премьеры оперы «Тюляк» Н.Жиганова (1945). Либретто Н.Исанбета. Режисёр В.Н.Бебутов, дирижёр Дж.Г.Садрижиганов, художник П.Т.Сперанский, хормейстер И.В. Грекулов

– Н.Җиһановның «Түләк» операсы премьерасына 80 ел (1945). Либретто авторы Н.Исәнбәт. Режиссёры В.М.Бебутов, дирижёры Җ.Г.Садриҗиһанов, рәссамы П.Т.Сперанский, хор җитәкчесе И.В.Грекулов

25

100 лет со дня постановки первой татарской оперы «Сания» в Казани (1925). Авторы оперы – Султан Габяши, Газиз Альмухамедов, Василий Виноградов

– Казанда беренче татар операсы «Сания» нең куелуына 100 ел (1925). Операның авторлары – Солтан Габәши, Газиз Әлмөхәммәтов, Василий Виноградов

26

110 лет со дня рождения литературоведа, доктора филологических наук, заслуженного деятеля наук ТАССР, РСФСР Гали Мухамметгалеевича Халита (Халитова) (1915–1992)

– әдәбият галиме, филология фәннәре докторы, ТАССРның һәм РСФСРның атказанган фән эшлеклесе Гали Мөхәммәтгали улы Халитнең (Халитовның) тууына 110 ел (1915–1992)

---

80 лет поэту, лауреату литературной премии Союза писателей Татарстана им. Г.Державина и всероссийской литературной премии «Ладога», главному редактору журнала «Аргамак» Николаю Петровичу Алешкову (1945)

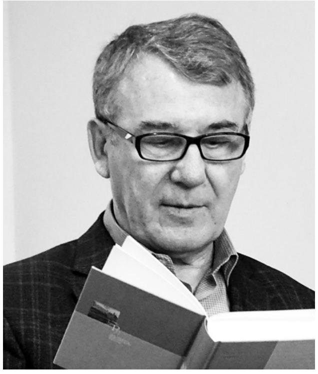

– шагыйрь, Татарстан Язучылар берлегенең Г.Державин исемендәге әдәби премиясе һәм «Ладога» бөтенроссия әдәби премиясе лауреаты, «Аргамак» журналының баш редакторы Николай Петрович Алешковка 80 яшь (1945)

28

160 лет со дня рождения мореплавателя, географа-гид-

ролога, профессора, генерал-майора флота, контр-адмирала Исхака Ибрагимовича Исламова (1865–1923)

– диңгезче, географ-гидролог, профессор, флот генерал-майоры, контр-адмирал Исхак Ибраһим улы Исламовның тууына 160 ел (1865–1923)

29

80 лет артисту балета и балетмейстеру, народному артисту ТАССР Фердинанту Мингазовичу Гимадееву (1945)

– балет артисты һәм балетмейстер, ТАССРның халык артисты Фердинант Минһаж улы Гыймадиевка 80 яшь (1945)

30

75 лет актрисе, народной артистке Республики Татарстан Зулейхе Рафиковне Хакимзяновой (1950)

– актриса, Татарстан Республикасының халык артисты Зөләйха Рәфыйк кызы Хәкимҗановага 75 яшь (1950)

ИЮЛЬ

1

75 лет писателю, заслуженному работнику культуры Республики Татарстан, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан, лауреату Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая Камилю Адгамовичу Каримову (1950)

– язучы, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Камил Әдһәм улы Кәримовка 75 яшь (1950)

70 лет композитору, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан Масгуде Исламовне Шамсутдиновой (1955)
– композитор, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Мәсгудә Ислам кызы Шәмсетдиновага 70 яшь (1955)

2

190 лет со дня рождения архитектора Петра Ивановича Романова (1835–после 1889)

– архитектор Пётр Иванович Романовның тууына 190 ел (1835–1889 елдан соң)

100 лет со дня рождения руководителя сельскохо-

зяйственного предприятия, заслуженного агронома ТАССР, заслуженного работника сельского хозяйства РСФСР, писателя Файзи (Файзрахмана) Ахметовича Галиева (1925–2020)

– хуҗалык җитәкчесе, ТАССР ның атказанган агрономы, РСФСРның атказанган авыл хуҗалыгы хезмәткәре, язучы Фәйзи (Фәйзрахман) Әхмәт улы Галиевнең тууына 100 ел (1925–2020)

3

100 лет со дня рождения учёного, доктора историче-

ских наук, заслуженного деятеля науки ТАССР Зямиля Ибрагимовича Гильманова (1925–1991)

– галим, тарих фәннәре докторы, ТАССРның атказанган фән эшлеклесе Җәмил Ибраһим улы Гыйльмановның тууына 100 ел (1925–1991)

4

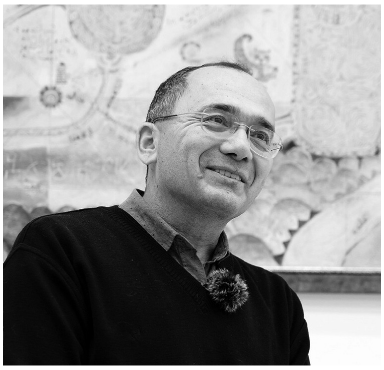

60 лет живописцу, художнику декоративно-прикладного искусства, кандидату искусствоведения, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан, лауреату премии Министерства культуры им. Б.Урманче Рустему Ильшатовичу Шамсутову (1965)

– рәссам, гамәли бизәлеш сәнгате рәссамы, сәнгать фәннәре кандидаты, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстан Республикасы Мәдәният министрлыгының Б.Урманче исемендәге премиясе лауреаты Рөстәм Илшат улы Шамсутовка 60 яшь (1965)

6

70 лет артисту эстрады, мастеру художественного слова, народному артисту Республики Татарстан Рашиту Хафизовичу Сабирову (1955)

– эстрада артисты, нәфис сүз остасы, Татарстан Республикасының халык артисты Рәшит Хафиз улы Сабировка 70 яшь (1955)

7

110 лет со дня рождения композитора, пианиста, педагога, заслуженного деятеля искусств РСФСР, Чувашской АССР, народного артиста РСФСР, лауреата Государственной премии СССР Альберта Семёновича Лемана (1915–1998)

– композитор һәм пианист, педагог, РСФСРның һәм Чувашстан АССРның атказанган сәнгать эшлеклесе, РСФСРның халык артисты, СССР Дәүләт премиясе лауреаты Альберт Семёнович Леманның тууына 110 ел (1915–1998)

11

125 лет со дня рождения театрального художника, заслуженного деятеля искусств РСФСР, народного художника ТАССР Владимира Степановича Никитина (1900–1974)

– театр рәссамы, РСФСРның атказанган сәнгать эшлеклесе, ТАССРның халык рәссамы Владимир Степанович Никитинның тууына 125 ел (1900–1974)

***100 лет со дня рождения композитора, дирижёра, заслуженного деятеля искусств ТАССР, РСФСР, народного артиста Республики Татарстван, лауреата Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая Алмаза Закировича Монасыпова (1925–2008)**

– композитор һәм дирижёр, ТАССРның һәм РСФСРның атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстан Республикасының халык артисты, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Алмаз Закир улы Монасыйповның тууына 100 ел (1925–2008)

---

90 лет со дня рождения дирижёра, педагога, главного дирижёра Татарского академического театра оперы и балета им. М.Джалиля в 1995–2003 годах, народного артиста Украины, Республики Татарстан Игоря Васильевича Лацанича (1935–2003)

– дирижёр, педагог, 1995–2003 елларда М.Җәлил исемендәге Татар академия опера һәм балет театрының баш дирижёры булган, Украинаның һәм Татарстан Республикасының халык артисты Игорь Васильевич Лацаничның тууына 90 ел (1935–2003)

13

70 лет живописцу Владимиру Михайловичу Белову (1955)

– рәссам Владимир Михайлович Беловка 70 яшь (1955)

15

125 лет со дня рождения драматурга Мухаммета Шарифовича Аблеева (1900–1941)

– драматург Мөхәммәт Шәриф улы Әблиевнең тууына 125 ел (1900–1941)

---

90 лет со дня рождения актёра, режиссёра, заслуженного деятеля искусств ТАССР Ахтяма Исмагзяновича Зарипова (1935–2024)

– актёр, режиссёр, ТАССРның атказанган сәнгать эшлеклесе Әхтәм Исмәгъҗан улы Зариповның тууына 90 ел (1935–2024)

---

75 лет певице, педагогу, народной артистке ТАССР, лауреату Республиканской премии им. М.Джалиля Римме Мубараковне Ибрагимовой (1950)

– җырчы, педагог, ТАССРның халык артисты, М.Җәлил исемендәге Республика премиясе лауреаты Римма Мөбарәк кызы Ибраһимовага 75 яшь (1950)

18

60 лет казанской писательнице Ольге Ефимовне Ивановой (1965)

– язучы Ольга Ефимовна Ивановага 60 яшь (1965)

21

70 лет баянисту, народному артисту Республики Татарстан, лауреату премии им. Ф.Туишева Кираму Шайхияновичу Сатыеву (1955)

– баянчы, аккомпаниатор, педагог, Татарстан Республикасының халык артисты, Ф.Туишев исемендәге премия лауреаты Кирам Шәйхиян улы Сатыевка 70 яшь (1955)

22

***125 лет со дня рождения учёного в области механики, доктора физико-математических наук, профессора, заслуженного**

деятеля науки и техники ТАССР и РСФСР Хамида Музаффаровича Муштари (1900–1981)

– механика өлкәсендә галим, физика-математика фәннәре докторы, профессор, ТАССРның һәм РСФСРның атказанган фән һәм техника эшлеклесе Хәмид Мозаффар улы Мөштәринең тууына 125 ел (1900–1981)

24

75 лет со дня рождения художника декоративно-прикладного искусства Александра Ефимовича Симбирина (1950–1996)

– гамәли бизәлеш сәнгате рәссамы Александр Ефимович Симбиринның тууына 75 ел (1950–1996)

25

100 лет со дня рождения певца, заслуженного артиста ТАССР Сулеймана Даутовича Юсупова (1925–2003)

– җырчы, ТАССРның атказанган артисты Сөләйман Даут улы Йосыповның тууына 100 ел (1925–2003)

27

80 лет скульптору, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан, народному художнику Республики Татарстан Махмуту Маталитовичу Гасимову (1945)

– сынчы, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстан Республикасының халык рәссамы Мәхмүт Маталит улы Гасыймовка 80 яшь (1945)

28

120 лет со дня рождения тюрколога Сагадат Гаязовны Чагатай-Исхаки (1905–1989)

– тюркология белгече Сәгадәт Гаяз кызы Чагатай-Исхакыйның тууына 120 ел (1905–1989)

80 лет со дня рождения искусствоведа, поэтессы, переводчика, заслуженного деятеля искусств Республики Татарстан, лауреата премии Министерства культуры Республики Татарстан им. Б.Урманче, лауреата Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая Розалины Гумеровны Шагеевой (1945–2024)

– сәнгать белгече, шагыйрә, тәрҗемәче, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстан Республикасы Мәдәният министрлыгының Б.Урманче исемендәге, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премияләре лауреаты Розалина Гомәр кызы Шаһиеваның тууына 80 ел (1945–2024)

29

80 лет со дня рождения поэта Михаила Викторовича Тузова (1945–2021)

– шагыйрь Михаил Викторович Тузоның тууына 80 ел (1945–2021)

80 лет языковеду, доктору филологических наук, профессору Фариту Сабирзяновичу Хакимзянову (1945)

– тел галиме, филология фәннәре докторы, профессор Фәрит Сабирҗан улы Хәкимҗановка 80 яшь (1945)

АВГУСТ

1

140 лет со дня рождения актёра, режиссёра, одного из первых актёров татарского профессионального театра, Героя Труда Нури Набиуловича Сакаева (1885–1927)

– актёр, режиссёр, татар профессиональ театрының тәүге актёрларыннан берсе, Хезмәт Батыры Нури Нәбиулла улы Сакаевның тууына 140 ел (1885–1927)

2

90 лет со дня рождения языковеда, профессора, лауреата Государственной премии Татарстана в области науки и техники Клары Зиевны Зиннатуллиной (1935–2007)

– тел галиме, профессор, Татарстанның фән һәм техника өлкәсендәге Дәүләт премиясе лауреаты Клара Зыя кызы Зиннәтуллинаның тууына 90 ел (1935–2007)

3

90 лет со дня основания Союза художников Республики Татарстан (1935)

– Татарстан Республикасының Рәссамнар берлеге оештырылуга 90 ел (1935)

---

80 лет хоровому дирижёру, заслуженному деятелю искусств ТАССР, РСФСР, народной артистке Российской Федерации Лиме Галиевне Кустабаевой (1945)

– хор дирижёры, ТАССРның һәм РСФСРның атказанган сәнгать эшлеклесе, Россия Федерациясенең халык артисты Лима Гали кызы Кустабаевага 80 яшь (1945)

5

120 лет со дня рождения поэта, прозаика, драматурга, ветерана Великой Отечественной войны Салиха Вазиховича Баттала (Батталова) (1905–1995)

– шагыйрь, прозаик, драматург, Бөек Ватан сугышы ветераны Салих Вазыйх улы Баттал (Батталов)ның тууына 120 ел (1905–1995)

---

90 лет писательнице, общественному деятелю, заслуженному работнику культуры ТАССР и РСФСР, лауреату Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая Мадине Габдулхаковне Маликовой (1935)

– язучы, җәмәгать эшлеклесе, ТАССРның һәм РСФСРның атказанган мәдәният хезмәткәре, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Мәдинә Габделхак кызы Маликовага 90 яшь (1935)

---

80 лет актрисе, народной артистке Республики Татарстан Наиле Нургазизовне Ибрагимовой (1945)

– актриса, Татарстан Республикасының халык артисты Наилә Нургазиз кызы Ибраһимовага 80 яшь (1945)

7

150 лет со дня рождения юриста, филолога, издателя и редактора журнала «Хокук ва хаят», редактора газеты «Баянульхак» Шаих-Аттара Хасановича Иманаева (1875–1939)

– юрист, филолог, «Хокук вә хәят» журналы нашире һәм мөхәррире, «Бәянелхак» газетасы мөхәррире Шәехгаттар Хәсән улы Иманаевның тууына 150 ел (1875–1939)

80 лет актёру, народному артисту ТАССР, заслуженному артисту Российской Федерации Феликсу Михайловичу Пантюшину (1945)

– актёр, ТАССРның халык, Россия Федерациясенең атказанган артисты Феликс Михайлович Пантюшинга 80 яшь (1945)

75 лет писателю Марсу Нафиковичу Ягудину (1950)

– язучы Марс Нәфыйк улы Яһудинга 75 яшь (1950)

8

110 лет со дня рождения народного артиста ТАССР Абдуллы Нигметзяновича Фатхуллина (1915–1996)

– актёр, ТАССРның халык артисты Габдулла Нигъмәтҗан улы Фәтхуллинның тууына 110 ел (1915–1996)

9

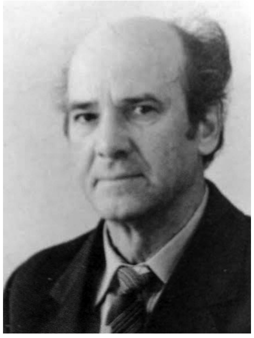

100 лет со дня рождения художника-графика Льва Александровича Потягунина (1925–1996)

– рәссам-график Лев Александрович Потягунинның тууына 100 ел (1925–1996)

80 лет художнику-проектировщику, живописцу Вячеславу Андреевичу Выборнову (1945)

– рәссам-проектлаучы, рәссам Вячеслав Андреевич Выборновка 80 яшь (1945)

75 лет архитектору, графику, заслуженному архитектору Республики Татарстан, кандидату архитектуры, академику Международной академии культуры и искусства Равилю Сайяровичу Айдарову (1950)

– архитектор, график, Татарстан Республикасының атказанган архитекторы, архитектура кандидаты, Халыкара мәдәният һәм сәнгать академиясе академигы Равил Сәйяр улы Айдаровка 75 яшь (1950)

10

90 лет литературоведу, литературному критику, педагогу, кандидату филологических наук, заслуженному учителю Татарстана Наипу Хабибназаровичу Лаисову (1935)

– әдәбият галиме, тәнкыйтьче, педагог, филология фәннәре кандидаты, Татарстанның атказанган укытучысы Наип Хәбибназар улы Лаисовка 90 яшь (1935)

12

75 лет историку, доктору исторических наук, профессору, лауреату Государ-

ственной премии Республики Татарстан в области науки и техники Гамирзяну Миргазяновичу Давлетшину (1950)

– тарихчы, тарих фәннәре докторы, профессор, Татарстан Республикасының фән һәм техника өлкәсендә Дәүләт премиясе лауреаты Гамирҗан Миргаҗан улы Дәүләтшинга 75 яшь (1950)

14

80 лет со дня рождения административно-хозяйственного работника, поэта, кандидата социологических наук, заслуженного работника сельского хозяйства Республики Татарстан Анаса Гатуфовича Исхакова (1945–2019)

– хакимият-хуҗалык эшлеклесе, шагыйрь, социология фәннәре кандидаты, Татарстан Республикасының атказанган авыл хуҗалыгы хезмәткәре Әнәс Гатуф улы Исхаковның тууына 80 ел (1945–2019)

15

190 лет со дня рождения историка, математика, этнографа, действительного статского советника Илиодора Александровича Износкова (1835–1917)

– тарихчы, математик, этнограф, хакыйкый статский советник Илиодор Александрович Износковның тууына 190 ел (1835–1917)

110 лет со дня рождения живописца Павла Николаевича Старостина (1915–1970)

– рәссам Павел Николаевич Старостинның тууына 110 ел (1915–1970)

75 лет живописцу, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан Ильясу Шайхулловичу Файзуллину (1950)

– рәссам, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Ильяс Шәйхулла улы Фәйзуллинга 75 яшь (1950)

18

70 лет со дня преобразования рабочего посёлка Новая Письмянка в город Лениногорск (1955)

– Татарстанның Яңа Писмән эшчеләр посёлогын Лениногорск шәһәре итеп үзгәртүгә 70 ел (1955)

70 лет поэту, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан, народному поэту Республики Татарстан Наилю Василовичу Касимову (1955)

– шагыйрь, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстан Республикасының халык шагыйре Наил Васыйл улы Касыймовка 70 яшь (1955)

19

110 лет со дня рождения писателя, заслуженного работника культуры ТАССР Сафы Сабировича Сабирова (1915–2004)

– язучы, ТАССРның атказанган мәдәният хезмәткәре Сафа Сабир улы Сабировның тууына 110 ел (1915–2004)

75 лет пианисту, органисту, педагогу, музыкально-

общественному деятелю, народному артисту Республики Татарстан и Российской Федерации, заслуженному деятелю искусств РФ, лауреату Государственной премии Российской Федерации Рубину Кабировичу Абдуллину (1950)

– пианист, органчы, педагог, музыка-җәмәгать эшлеклесе, Татарстан Республикасының һәм Россия Федерациясенең халык артисты, РФ атказанган сәнгать эшлеклесе, Россия Федерациясенең Дәүләт премиясе лауреаты Рубин Кәбир улы Абдуллинга 75 яшь (1950)

21

70 лет со дня рождения графика, живописца, заслуженного деятеля искусств Татарстана Юрия Григорьевича Свинина (1955–2020)

– график, рәссам, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Юрий Григорьевич Свининның туына 70 ел (1955–2020)

22

140 лет со дня рождения руководителя Центрального мусульманского комиссариата, члена коллегии Наркомата по делам национальностей РСФСР, председателя Центральной мусульманской военной коллегии при Наркомвоенморе, публициста Мулланура Муллазяновича Вахитова (1885–1918)

– Үзәк мөселман комиссариаты җитәкчесе, РСФСРның Милләтләр эше буенча халык комиссариаты коллегиясе әгъзасы, Үзәк мөселман хәрби коллегиясе рәисе, публицист Мулланур Муллаҗан улы Вахитовның туына 140 ел (1885–1918)

23

– 190 лет со дня открытия второй Казанской мужской гимназии (1835)

– Казанда икенче ир балалар гимназиясе ачылуга 190 ел (1835)

---

100 лет со дня рождения языковеда, доктора филологических наук Галимзяна Хакимзяновича Ахунзянова (1925–2002)

– тел галиме, филология фәннәре докторы Галимҗан Хәкимҗан улы Ахунҗановның туына 100 ел (1925–2002)

---

100 лет со дня рождения языковеда Ляйли Тагировны Махмутовой (1925–2001)

– тел галиме Ләйлә Таһир кызы Мәхмүтованың туына 100 ел (1925–2001)

24

125 лет со дня рождения актёра, режиссёра, педагога, заслуженного артиста ТАССР Асгата Гарифовича Мазита (Мазитова) (1900–1946)

– актёр, режиссёр, педагог, ТАССРның атказанган артисты Әсгать Гариф улы Мәҗитнең (Мәҗитовның) туына 125 ел (1900–1946)

---

70 лет композитору, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан Рустему Фаритовичу Зарипову (1955)

– композитор, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Рөстәм Фәрит улы Зариповка 70 яшь (1955)

25

90 лет со дня рождения драматурга, общественного деятеля, заслуженного

деятеля искусств ТАССР, РСФСР, Республики Башкортостан, лауреата Государственных премий Татарстана им. Г.Тукая, РСФСР им. К.С.Станиславского Туфана Абдулловича Миннуллина (1935–2013)

– драматург, җәмәгать эшлеклесе, ТАССР, РСФСР, Башкортстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, РСФСР-ның – К.С.Станиславский, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премияләре лауреаты Туфан Габдулла улы Миңнуллинның тууына 90 ел (1935–2013)

27

120 лет со дня рождения электрохимика, доктора химических наук, заслуженного деятеля науки и техники ТАССР и РСФСР Геннадия Серафимовича Воздвиженского (1905–1974)

– электрохимик, химия фәннәре докторы, ТАССР һәм РСФСРның атказанган фән һәм техника эшлеклесе Геннадий Серафимович Воздвиженскийның тууына 120 ел (1905–1974)

90 лет со дня рождения поэта, журналиста Ильдара Галеевича Ахсанова (1935–2003)

– шагыйрь, журналист Илдар Гали улы Әхсәновның тууына 90 ел (1935–2003)

28

70 лет со дня открытия Казанского строительного техникума (1955)

– Казан төзүчеләр техникумы ачылуга 70 ел (1955)

30

60 лет живописцу, графику, иллюстратору Ильдару Фоатовичу Сафину (1965)

– рәссам, график, иллюстратор Илдар Фоат улы Сафинга 60 яшь (1965)

СЕНТЯБРЬ

2

150 лет со дня открытия Казанского реального училища (1875)

– Казан реаль училищесы ачылуга 150 ел (1875)

120 лет со дня выхода первой газеты «Нур» на татарском языке в Санкт-Петербурге (1905–1917)

– Санкт-Петербургта татар телендә беренче газета – «Нур»ның – чыга башлавына 120 ел (1905–1917)

75 лет со дня рождения художника-проектировщика Владислава Андреевича Вязникова (1950–2008)

– рәссам-проектлаучы Владислав Андреевич Вязниковның тууына 75 ел (1950–2008)

3

70 лет со дня рождения поэтессы Инны Валерьевны Лимоновой (1955–2021)

– шагыйрә Инна Валерьевна Лимонованың тууына 70 ел (1955–2021)

5

80 лет со дня рождения поэтессы и переводчицы Фи-

раи Галиевны Зиятдиновой (1945–2006)

– шагыйрә һәм тәрҗемәче Фирая Гали кызы Зыятдинованың тууына 80 ел (1945–2006)

6

70 лет певице, радио-и телеведущей, поэтессе и композитору Наили Магруповне Яхиной (1955)

– җырчы, радио-һәм телетапшырулар алып баручысы, шагыйрә, композитор Наилә Мәгъруф кызы Яхинага 70 яшь (1955)

9

130 лет со дня основания Казанского художественного училища (1895)

– Казан сынлы сәнгать училищесы оештырылуга 130 ел (1895)

10

80 лет заслуженному артисту Татарстана Кариму Габидуллину (1945)

– Татарстанның атказанган артисты Кәрим Габидуллинга 80 яшь (1945)

60 лет писателю, журналисту Амуру Нуровичу Фаляхову (Амуру Фаляху) (1965)

– язучы, журналист Амур Нур улы Фәләхов (Амур Фәләх)ка 60 яшь (1965)

13

225 лет со дня открытия первой татарской типографии в Казани (1800)

– 225 ел элек Казанда беренче татар типографиясе ачыла (1800). (См.: Каримуллин А.Г. У истоков татарской книги: (от начала возникновения до 60-х годов XIX века). – Казань: Татар. кн. изд-во, 1971. – С. 112–136)

75 лет историку, доктору исторических наук, профессору, заслуженному деятелю науки Республики Татарстан Ринату Ахметгалиевичу Набиеву (1950)

– тарихчы, тарих фәннәре докторы, профессор, Татарстан Республикасының атказанган фән эшлеклесе Ринат Әхмәтгали улы Нәбиевкә 75 яшь (1950)

15

130 лет со дня рождения драматурга, заслуженного деятеля искусств ТАССР и РСФСР Тази Калимулловича Гиззата (1895–1955)

– драматург, ТАССРның һәм РСФСРның атказанган сәнгать эшлеклесе Таҗи Кәлимулла улы Гыйззәтнең (Гыйззәтуллинның) тууына 130 ел (1895–1955)

70 лет певцу, народному артисту Республики Татарстан, лауреату Республиканской премии им. Ильгама Шакирова Фердинанду Абдулловичу Салахову (1955)

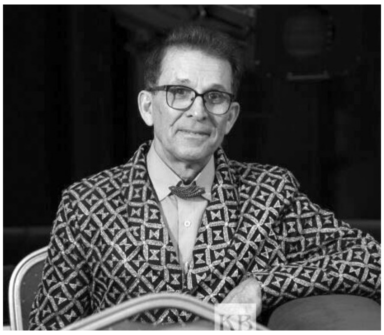

– җырчы, Татарстан Республикасының халык артисты, Илһам Шакиров исемендәге

Республика премиясе лауреаты Фердинанд Габдулла улы Сәләховка 70 яшь (1955)

17

125 лет со дня открытия Народного дома при заводе Алафузовых (1900)

– 125 ел элек Алафузов заводы каршында Халык йорты ачыла (1900)

18

***100 лет со дня рождения писателя, государственного и общественного деятеля, заслуженного деятеля искусств, народного писателя Республики Татарстан, лауреата Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая и премии им. Г.Исхаки Гарифа (Гарифзяна) Ахунзяновича Ахунова (1925–2000).**

– әдип, дәүләт һәм җәмәгать эшлеклесе, РСФСР-ның атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстан Республикасының халык язучысы, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе һәм Гаяз Исхакый исемендәге премия лауреаты Гариф (Гарифҗан) Ахунҗан улы Ахуновның тууына 100 ел (1925–2000)

19

60 лет артистке балета, педагогу, народной артистке Республики Татарстан Елене Юрьевне Костровой (1965)

– балет артисты, педагог, Татарстан Республикасының халык артисты Елена Юрьевна Костровага 60 яшь (1965)

24

60 лет живописцу Ирине Александровне Бадюгиной (1965)

– рәссам Ирина Александровна Бадюгинага 60 яшь (1965)

25

75 лет со дня рождения композитора, заслуженного деятеля искусств Республики Татарстан и Российской Федерации, лауреата Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая Шамиля Харисовича Тимербулатова (1950–2013)

– композитор, Татарстан Республикасының һәм Россия Федерациясенең атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Шамил Харис улы Тимербулатовның тууына 75 ел (1950–2013)

26

60 лет графику, живописцу Татьяне Владимировне Пашагиной (1965)

– рәссам, график Татьяна Владимировна Пашагинага 60 яшь (1965)

27

75 лет со дня рождения поэта, переводчика, заслуженного

работника культуры Республики Татарстан, лауреата республиканской литературной премии им. Г.Державина Сергея Владимировича Малышева (1950–2007)

– шагыйрь, тәрҗемәче, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре, республиканың Г.Державин исемендәге әдәби премиясе лауреаты Сергей Владимирович Малышевның тууына 75 ел (1950–2007)

28

60 лет графику Ильдару Ильгизаровичу Нафиеву (1965)

– график Илдар Илгизәр улы Нәфиевкә 60 яшь (1965)

ОКТЯБРЬ

1

140 лет со дня основания Казанского почтово-телеграфного округа (1885)

– Казан почта-телеграф округы төзелүгә 140 ел (1885)

2

150 лет со дня открытия в Казани конно-железной дороги (1875)

– Казанда атлы трамвайлар йөри башлауга 150 ел (1875)

7

80 лет поэту Данису Талибулловичу Хайруллину (1945)

– шагыйрь Данис Талибулла улы Хәйруллинга 80 яшь (1945)

9

90 лет со дня рождения композитора, заслуженного деятеля искусств Республики Татарстан Ильдуса Давлетовича Якубова (1935–2021)

– композитор, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Илдус Дәүләт улы Якубовның тууына 90 ел (1935–2021)

10

80 лет со дня открытия Казанской государственной консерватории (1945)

– Казан дәүләт консерваториясе ачылуга 80 ел (1945)

13

80 лет со дня рождения детского писателя, поэта, прозаика, заслуженного деятеля искусств Республики Татарстан, лауреата литературной премии им. А.Алиша Союза писателей Татарстана Заудата Харисовича Дарзаманова (1945–2019)

– балалар язучысы, шагыйрь һәм прозаик, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстан Язучылар берлегенең А.Алиш исемендәге әдәби премиясе лауреаты Җәүдәт Харис улы Дәрзамановның тууына 80 ел (1945–2019)

15

100 лет со дня рождения юриста, писателя, заслуженного работника культуры ТАССР Магсума Назиповича Насыбуллина (1925–2009)

– юрист, язучы, ТАССРның атказанган мәдәният хез-

мәткәре Мәгъсүм Нәҗип улы Насыйбуллинның тууына 100 ел (1925–2009)

17

80 лет журналистке, общественному деятелю, заслуженному работнику культуры Республики Татарстан Розе Рахматулловне Туфитулловой (1945)

– журналист, җәмәгать эшлеклесе, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре Роза Рәхмәтулла кызы Туфитуллова-га 80 яшь (1945)

18

100 лет со дня рождения языковеда, текстолога, кандидата филологических наук Фазыла Салиховича Фасеева (1925–2016)

– тел белгече, текстолог, филология фәннәре кандидаты Фазыл Салих улы Фасеевның тууына 100 ел (1925–2016)

19

130 лет со дня рождения поэтессы, общественного деятеля Захиды Хусаиновны Бурнашевой (литературный псевдоним – Гиффат туташ) (1895–1977)

– шагыйрә, җәмәгать эшлеклесе Заһидә Хөсәен кызы Бурнашеваның (әдәби псевдонимы – Гыйффәт туташ) тууына 130 ел (1895–1977)

20

60 лет художественному руководителю и главному дирижёру Государственного симфонического оркестра Республики Татарстан, народному артисту Российской Федерации и Республики Татарстан Александру Витальевичу Сладковскому (1965)

– Татарстан Республикасы Дәүләт симфоник оркестрының сәнгать җитәкчесе һәм баш дирижёры, Россия Федерациясенең һәм Татарстан Республикасының халык артисты Александр Витальевич Сладковскийга 60 яшь (1965)

21

90 лет со дня рождения поэта, композитора, журналиста Лябиба Карамовича Айтуганова (1935–1964)

– шагыйрь, композитор, журналист Ләбиб Кәрам улы Айтугановның тууына 90 ел (1935–1964)

---

75 лет живописцу, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан, народному художнику Республики Татарстан Виктору Валентиновичу Анютину (1950)

– рәссам, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстан Республикасының халык рәссамы Виктор Валентинович Анютинга 75 яшь (1950)

---

60 лет живописцу, преподавателю Ирине Никаноровне Хусаиновой (1965)

– рәссам, педагог Ирина Никаноровна Хөсәиновага 60 яшь (1965)

22

90 лет со дня рождения языковеда, кандидата филологических наук Искандера Абдулловича Абдуллина (1935–1992)

– тел галиме, филология фәннәре кандидаты Искәндәр Габдулла улы Абдуллинның тууына 90 ел (1935–1992)

22

80 лет живописцу, графику, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан, народному художнику Республики Татарстан Виктору Петровичу Аршинову (1945)

– рәссам, график, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстан Республикасының халык рәссамы Виктор Петрович Аршиновка 80 яшь (1945)

23

75 лет живописцу Дании Шамиловне Шаймардановой (1950)

– рәссам Дания Шамил кызы Шәймәрдановага 75 яшь (1950)

25

100 лет со дня рождения журналиста, переводчика, литературоведа, текстолога Рашата Габдрашитовича Гайнанова (1925–1990)

– журналист, тәрҗемәче, әдәбият белгече, текстолог Рашат Габдерәшит улы Гайнановның тууына 100 ел (1925–1990)

29

130 лет со дня рождения композитора, певца, музыкального деятеля, народного артиста Башкортостана Газиза Салиховича Альмухамедова (1895–1938)

– композитор, җырчы һәм музыка эшлеклесе, Башкортстан АССРның халык артисты Газиз Салих улы Әлмөхәммәтовның тууына 130 ел (1895–1938)

120 лет со дня выхода общественно-политической и художественной газеты «Казан мөхбире» («Казанский вестник») (1905). Издавалась до 23 марта 1911 года

– Казанда 120 ел элек иҗтимагый-сәяси һәм әдәби газета «Казан мөхбире» («Казанский вестник») чыга башлый (1905). 1911 елның 23 мартына кадәр нәшер ителә

30

100 лет со дня рождения графика, живописца, монументалиста, заслуженного деятеля искусств ТАССР Елизаветы Васильевны Киселёвой (1925–1996)

– график, рәссам, монументалист, ТАССРның атказанган сәнгать эшлеклесе Елизавета Васильевна Киселёваның тууына 100 ел (1925–1996)

НОЯБРЬ

3

150 лет со дня рождения геолога, профессора Казанского университета Михаила Эдуардовича Ноинского (1875–1932)

– геолог, Казан университеты профессоры Михаил Эдуардович Ноинскийның тууына 150 ел (1875–1932)

4

60 лет солисту балета, педагогу-репетитору, лауреату многих Международных конкурсов, народному артисту Казахстана и Республи-

ки Татарстан Бахытжану Жумашкановичу Смагулову (1965). В 1994–2008 годах – солист балета Татарского театра оперы и балета им. М.Джалиля. Одновременно с 1999 года – педагог-репетитор этого же театра.

– балет солисты, педагог-репетитор, күп кенә Халыкара конкурслар лауреаты, Казахстанның, Татарстан Республикасының халык артисты Бәхетҗан Җумашкан улы Смагуловка 60 яшь (1965). 1994–2008 елларда М.Җәлил исемендәге Татар опера һәм балет театры солисты. Бер үк вакытта шушы театрның педагог-репетиторы

6

90 лет со дня рождения артиста балета, педагога-репетитора, заслуженного деятеля искусств Бурятской АССР, народного артиста РТ Рафаэля Станиславовича Саморукова (1935–2002)

– балет артисты, педагог-репетитор, Бурятия АССР ның атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстан Республикасының халык артисты Рафаэль Станиславович Саморуковның туусына 90 ел (1935–2002)

7

90 лет со дня вступления в строй Казанской фабрики кинопленки им. В.В.Куйбышева (1935)

– Казанда В.В.Куйбышев исемендәге кинопленка фабрикасы эшли башлауга 90 ел (1935)

8

130 лет со дня рождения литературоведа, критика и педагога Хая (Абдулхая) Хисматулловича Хисматуллина (1895–1977)

– әдәбият галиме, тәнкыйтьче һәм педагог Хәй (Габделхәй) Хисмәтулла улы Хисмәтуллинның туусына 130 ел (1895–1977)

12

75 лет со дня рождения журналиста, заслуженного работника культуры Республики Татарстан и Российской Федерации Исмагила Сальмановича Шарафиева (1950–2017)

– журналист, Татарстан Республикасының һәм Россия Федерациясенең атказанган мәдәният хезмәткәре Исмәгыйль Сәлман улы Шәрәфиевнең туусына 75 ел (1950–2017)

14

75 лет со дня рождения актёра и педагога, заслуженного артиста ТАССР, лауреата Республиканской премии им. М.Джалиля Шамиля Масгутовича Бариева (1950–1994)

– актёр һәм педагог, ТАССР-ның атказанган артисты, М.Җәлил исемендәге Республика премиясе лауреаты Шамил Мәсгуть улы Бариевның туусына 75 ел (1950–1994)

15

150 лет со дня рождения художника и педагога Ивана Петровича Гурьева (1875–1943)

– рәссам һәм педагог Иван Петрович Гурьевның туусына 150 ел (1875–1943)

---

100 лет со дня рождения живописца, заслуженного деятеля искусств Республики Татарстан Андрея Ивановича Вашурова (1925–1995)

– рәссам, Татарстан Республикасының атказанган

сәнгать эшлеклесе Андрей Иванович Вашуровның тууына 100 ел (1925–1995)

18

75 лет композитору, педагогу, заслуженному работнику культуры Республики Татарстан Ларисе Юрьевне Мавлиевой (Чирковой) (1950)

– композитор, педагог, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре Лариса Юрьевна Мавлиева (Чиркова)га 75 яшь (1950)

20

110 лет со дня рождения поэта-фронтовика Вадута Кашшафовича Мифтахова (Вадута Мифтаха; 1915–1942)

– фронтовик-шагыйрь Вәдүт Кашшаф улы Мифтахов (Вәдүт Мифтах)ның тууына 110 ел (1915–1942)

70 лет поэту Ниязу Хасиятовичу Валееву (1955)

– шагыйрь Нияз Хасият улы Вәлиевкә 70 яшь (1955)

27

120 ел элек татар телендә беренче демократик «Фикер» газетасы чыга башлый (1905–13.05.1907)

– 120 лет назад вышла на татарском языке первая демократическая газета «Фикер» (1905–13.05.1907)

100 лет со дня рождения заслуженной артистки ТАССР Муслимы Гарифулловны Гарифуллиной (Мензелинский театр) (1925– 2017)

– ТАССРның атказанган артисты (Минзәлә театры) Мөслимә Гарифулла кызы Гарифуллинаның тууына 100 ел (1925–2017)

75 лет живописцу, художнику-монументалисту, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан, народному художнику Республики Татарстан, заслуженному художнику Российской Федерации Владимиру Яковлевичу Акимову (1950)

– рәссам, монументаль сәнгать рәссамы, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстан Республикасының халык рәссамы, Россия Федерациясенең атказанган рәссамы Владимир Яковлевич Акимовка 75 яшь (1950)

28

50 лет живописцу, лауреату премии Российской академии художеств им. П.П.Чистякова Рустему Фаитовичу Хузину (1975)

– рәссам, П.П.Чистяков исемендәге Россия сәнгать академиясе премиясе лауреаты Рөстәм Фаит улы Хуҗинга 50 яшь (1975)

30

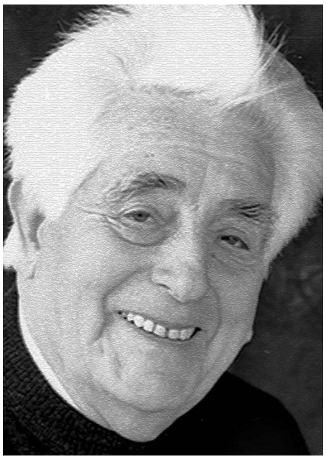

110 лет со дня рождения народного артиста ТАССР Хи-

даята Идиатулловича Султанова (1915–2009)

– актёр, ТАССРның халык артисты Һидаят Һидиятулла улы Солтановның тууына 110 ел (1915–2009)

ДЕКАБРЬ

2

70 лет писателю, лауреату литературной премии Союза писателей Татарстана им. Г.Державина Айдару Файзрахмановичу Сахибзадинову (1955)

– язучы, Татарстан Язучылар берлегенең Г.Державин исемендәге әдәби премиясе лауреаты Айдар Фәйзрахман улы Сәхибҗановка 70 яшь (1955)

3

*** 125 лет со дня рождения композитора, дирижёра, заслуженного деятеля искусств ТАССР, народного артиста ТАССР Салиха Замалетдиновича Сайдашева (1900–1954)**

– композитор, дирижёр, ТАССРның атказанган сәнгать эшлеклесе, ТАССРның халык артисты Салих Җамалетдин улы Сәйдәшевнең тууына 125 ел (1900–1954)

4

140 лет со дня рождения актёра, режиссёра, народного артиста Башкирской АССР, заслуженного артиста РСФСР Валиуллы Гайназаровича Муртазина-Иманского (1885–1938)

– актёр, режиссёр, Башкортстан АССРның халык, РСФСРның атказанган артисты Вәлиулла Гайназар улы Мортазин-Иманскийның тууына 140 ел (1885–1938)

5

75 лет писательнице, публицисту, общественному деятелю, кандидату исторических наук Фаузии Аухадиевне Байрамовой (1950)

– язучы, публицист, җәмәгать эшлеклесе, тарих фәннәре кандидаты Фәүзия Әүхәди кызы Бәйрәмовага 75 яшь (1950)

---

130 лет со дня рождения педагога, поэта и фольклориста Сахаутдина Кашшафутдиновича Минлекая (Минлекаева) (1895–1954)

– педагог, шагыйрь һәм фольклорчы Сәхаветдин Кәшшафетдин улы Миңлекәй (Миңлекәев)нең тууына 130 ел (1895–1954)

6

70 лет художнице декоративно-прикладного искусства Анне Ивановне Куртевой (1955)

– гамәли бизәлеш сәнгате рәссамы Анна Ивановна Куртевага 70 яшь (1955)

9

***125 лет со дня рождения поэта, лауреата Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая Хасана Фахриевича Туфана (1900–1981)**

– шагыйрь, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Хәсән Фәхри улы Туфанның тууына 125 ел (1900–1981)

11

60 лет художнице декоративно-прикладного искусства Ирине Владиславовне Суходольской (1965)

– гамәли бизәлеш сәнгате рәссамы Ирина Владиславовна Суходольскаяга 60 яшь (1965)

12

140 лет со дня рождения журналиста, переводчика Ибрагима Вахитовича Кули (Кулиева) (1885–1936)

– журналист, тәрҗемәче Ибраһим Вахит улы Кули (Кулиев)ның тууына 140 ел (1885–1936)

13

50 лет живописцу, графику, кандидату психологических наук Марианне Яновне Разногорской (1975)

– рәссам, график, психология фәннәре кандидаты Марианна Яновна Разногорская-га 50 яшь (1975)

14

130 лет со дня рождения актрисы, народной артистки РСФСР Сары Набиулловны Байкиной (1895–1972)
– актриса, РСФСРның атказанган артисты Сара Нәбиулла кызы Байкинаның тууына 130 ел (1895–1972)

---

50 лет поэту, литературному критику, литературоведу, доктору филологических наук Рамилю Шавкетовичу Сарчину (1975)

– шагыйрь, әдәбият тәнкыйтьчесе, әдәбият галиме, филология фәннәре докторы Рамил Шәүкәт улы Сарчинга 50 яшь (1975)

15

75 лет поэту, заслуженному учителю Республики Татарстан Музагиту Загитовичу Ахметзянову (1950)

– шагыйрь, Татарстан Республикасының атказанган укытучысы Мөҗәһит Заһит улы Әхмәтҗановка 75 яшь (1950)

17

– 90 лет со дня рождения фольклориста, заслуженного работника культуры Татарстана, лауреата Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая Ленара Шайхиевича Замалетдинова (1935–2023)

– фольклорчы, Татарстанның атказанган мәдәният хезмәткәре, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт бүләге лауреаты Ленар Шәйхи улы Җамалетдиновның тууына 90 ел (1935–2023)

---

75 лет со дня рождения архитектора, доктора архитектуры, заслуженного деятеля науки Республики Татарстан Нияза Хаджиевича Халитова (1950–2017)

– архитектор, архитектура докторы, Татарстан Республикасының атказанган фән эшлеклесе Нияз Хаҗи улы Халитовның тууына 75 ел (1950–2017)

19

75 лет со дня рождения поэтессы, переводчицы, заслуженного работника культуры РТ Розы Хабиевны

Кожевниковой (Баубековой; 1950–2007)

– шагыйрә, тәрҗемәче, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре Роза Хәби кызы Кожевникова (Баубекова) ның тууына 75 ел (1950–2007)

70 лет журналисту, публицисту, заслуженному работнику культуры Республики Татарстан Эльмире Мизхатовне Закировой (1955)

– журналист, публицист, Татарстанның атказанган мәдәният хезмәткәре Эльмира Мизхәт кызы Закировага 70 яшь (1955)

75 лет графику-дизайнеру, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан, заслуженному художнику Российской Федерации Александру Ивановичу Чебинёву (1950)

– график-дизайнер, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, Россия Федерациясенең атказанган рәссамы Александр Иванович Чебинёвка 75 яшь (1950)

21

110 лет со дня рождения заслуженной артистки ТАССР Багии Валиевны Валиевой (Мензелинский театр) (1915–2002)

– ТАССРның атказанган артисты Бәһия Вәли кызы Вәлиеваның (Минзәлә театры) тууына 110 ел (1915–2002)

22

75 лет со дня рождения журналиста, писателя, заслуженного работника культуры Республики Татарстан Хусаина Хасановича Валиахметова (1950–2020)

– журналист, язучы, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре Хөсәен Хәсән улы Вәлиәхмәтовның тууына 75 ел (1950–2020)

25

170 лет со дня рождения историка, религиозного деятеля, публициста Мурада Рамзи (1855–1934)

– тарихчы, дин галиме һәм публицист Морад Рәмзинең тууына 170 ел (1855–1934)

***150 лет со дня рождения философа, богослова, общественного деятеля и публициста Мусы Ярулловича Бигиева (1875–1949)**

– философ, дин галиме, җәмәгать эшлеклесе һәм публицист Муса Ярулла улы Бигиевнең тууына 150 ел (1875–1949)

130 лет со дня рождения артиста Ситдика Ханафиевича Айдарова (1895–1938)

– артист Ситдыйк Хәнәфи улы Айдаровның тууына 130 ел (1895–1938)

*** 100 лет со дня рождения писателя, заслуженного работника культуры Республики Татарстан Гурия Ивановича Тавлина (1925–1998)**

– язучы, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре Гурий Иванович Тавлинның тууына 100 ел (1925–1998)

26

120 лет со дня рождения писателя Газиза (Габдулгазиза) Салаховича Иделле (Усманова) (1905–1985)

– язучы Газиз (Габделгазиз) Сәлах улы Иделленең (Усмановның) тууына 120 ел (1905–1985)

28

225 лет со дня рождения востоковеда, действительного члена Петербургской АН Осипа (Юзефа) Михайловича Ковалевского (1800–1878). В 1833–1855 годах – заведующий кафедрой монгольского языка, в 1855–1860 годах – ректор Казанского университета

– шәркыять галиме, Петербург ФАнең хакыйкый әгъзасы Осип (Юзеф) Михайлович Ковалевскийның тууына 225 ел (1800–1878). 1833–1855 елларда – Казан университетында монгол теле кафедрасы мөдире, 1855–1860-та – университет ректоры

110 лет со дня рождения журналиста, поэта, участника организации тайного антифашистского сопротивления – легиона «Идель-Урал» Ахмета Садретдиновича Симаева (1915–1944)

– журналист, шагыйрь, яшерен антифашистик каршылык оешмасы – «Идел-Урал» легионында катнашкан Әхмәт Садретдин улы Симаевның тууына 110 ел (1915–1944)

110 лет со дня рождения живописца, педагога, заслуженного деятеля искусств ТАССР Семёна Ароновича Ротницкого (1915–2004)

– рәссам, педагог, ТАССР ның атказанган сәнгать эшлеклесе Семён Аронович Ротницкийның тууына 110 ел (1915–2004)

Юбилейные даты 2025 года с неустановленным числом и месяцем

2025 елда көннәре һәм айлары билгесез юбилей даталары

1010 лет со дня рождения тюркского поэта Юсуфа Баласагуни (1015/18–после 1070)

– төрки шагыйрь Йосыф Баласагунлының тууына якынча 1010 ел (1015/18–1070 елдан соң)

620 лет со дня рождения средневекового государственного деятеля, хана Золотой Орды до 1436 года, Крыма (1437), основателя и первого хана Казанского ханства (1438–1445) Улу-Мухаммед хана (1405–1445)

– Урта гасырларда яшәгән күренекле дәүләт эшлеклесе, Алтын Урда (1436 елга кадәр), Кырым (1437) ханы, Казан ханлыгына нигез салучы һәм аның беренче ханы (1438–1445) Олуг Мөхәммәтнең тууына 620 ел (1405–1445)

325 лет со дня рождения поэта, религиозного деятеля Габдессаляма ибн Урай (псевдоним Габдюш) (1700 – после 1767)

– шагыйрь, дин эшлеклесе Габдессәлам бине Урайның (тәхәллүсе Габдүш) тууына 325 ел (1700–1767 дән соң)

310 лет со дня рождения просветителя, организатора и предводителя национально-освободительного движения 1755–1756 годов Батырши (Габдуллы Галиева) (1715–1762). 260 лет восстанию башкир и татар под предводительством Батырши (1755–1756)

– мәгърифәтче, 1755–1756 елларда татар-башкорт җирләрендәге милли-азатлык хәрәкәтенең оештыручысы һәм җитәкчесе булган Батыршаның (Габдулла Галиевнең) тууына 310 ел (1715–1762). Батырша восстаниесе күтәрелгәнгә 260 ел (1755–1756)

240 лет Казанской городской Думе, органу городского самоуправления в Казани в 1785–1918 годах. Возглавлялась городской головой. Исполнительный орган – Казанская городская общая и шестигласная Дума с 1785; Казанская городская управа – с 1870 года

– Казан шәһәр Думасына 240 ел. 1785–1918 елларда шәһәр үзидарә учреждениесе. Җитәкчесе – сайлап куелган шәһәр башлыгы. Башкарма орган – 1785 елдан шәһәрнең гомуми һәм алты гласныйдан торган Думасы; 1870 елдан шәһәр управасы (идарәсе)

200 лет со дня рождения поэта Шамседдина Заки (1825–1865)

– шагыйрь, мөдәррис Шәмсетдин Зәкинең тууына 200 ел (1825–1865)

180 лет со дня открытия Казанской сельскохозяйственной фермы (1845)

– Казан авыл хуҗалыгы фермасы ачылуга 180 ел (1845)

175 лет со дня рождения общественного деятеля, мецената, почётной гражданки Казани Ольги Сергеевны Александровой-Гейнс (1850–1927)

– җәмәгать эшлеклесе, хәйрияче, Казан шәһәренең шәрәфле гражданкасы Ольга Сер-

геевна Александрова-Гейнсның тууына 175 ел (1850–1927)

175 лет со дня рождения историка, филолога, публициста и переводчика Габдулгалляма Фаизханова (1850–1910)

– тарихчы, филолог, публицист һәм тәрҗемәче Габделгаллəм Фәезхановның тууына 175 ел (1850–1910)

175 лет со дня рождения писателя-просветителя, переводчика, одного из зачинателей драматургического жанра в татарской литературе Фатиха Хамматовича Халиди (1850–1923)

– мәгърифәтче, әдип, тәрҗемәче, татар язма әдәбиятында драматургия жанрына нигез салучыларның берсе Фатих Хаммат улы Халидинең тууына 175 ел (1850–1923)

170 лет со дня рождения поэта Ахмада Курмаши (Уразаева) (1855–1883)

– шагыйрь Әхмәт Кормаши (Уразаев)ның тууына 170 ел (1855–1883)

170 лет со дня рождения архитектора Генриха (Генрих-Якоб) Бернгардовича Руша (1855–1905)

– архитектор Генрих (Генрих-Якоб) Бернгардович Рушның тууына 170 ел (1855–1905)

140 лет со дня рождения писателя, журналиста, театрального критика Кабира Каримовича Бакира (Бакирова) (1885–1944)

– язучы, журналист, театр тәнкыйтьчесе Кәбир Кәрим улы Бәкер (Бәкеров)нең тууына 140 ел (1885–1944)

140 лет со дня основания «Общества любителей шахматной игры» («Шахматного клуба») в г. Казани (1885). Размещалось на Воскресенской улице в доме Челышева (Пассаж), летнее помещение – в Панаевском саду

– Казанда «Шахмат уеннары белән кызыксынучылар оешмасы» («Шахмат клубы») ачылуга 140 ел (1885). Ул Воскресенская урамындагы Челышев йортында (Пассажда) урнашкан була. Җәй көннәрендә Панаев бакчасына күчерелә

130 лет со дня основания Зеленодольского судостроительного завода им. М.Горького (1895)

– Яшел Үзән шәһәрендәге М.Горький исемен йөртүче суднолар төзү заводы эшли башлауга 130 ел (1895)

130 лет со дня открытия в Казани сада «Аркадия» (1895). Сад располагался в Старой Казани, на дачных местах возле озера Кабан

– Казанда «Аркадия» бакчасы ачылуга 130 ел (1895). Ул Казанның иске өлешендә, Аргы Кабан күле буендагы дачалы урыннарда урнашкан булган

130 лет со дня выхода в свет отдельным изданием первой татарской комедии «Комедия в Чистополе» в Казани (1895)

– Казанда беренче татар комедиясе «Комедия Чистайда»ның аерым басма булып дөнья күрүенә 130 ел (1895)

130 лет со дня рождения поэта, общественного деятеля Галимзяна Гарифовича Акчурина (1895–1933)

– шагыйрь, җәмәгать эшлеклесе Галимҗан

Гариф улы Акчуринның тууына 130 ел (1895–1933)

130 лет со дня рождения актёра Хамида Мухаметовича Кульмаметова (Азимова) (1895–1992)

– актёр Хәмид Мөхәммәт улы Колмәмәтнең (Азимовның) тууына 130 ел (1895–1942)

130 лет со дня рождения художника Степана Сергеевича Федотова (до 1912 года – Сапаров; 1895–1946)

– Рәссам Степан Сергеевич Федотов (1912 елга кадәр Сапаров)ның тууына 130 ел (1895–1946)

125 лет со дня рождения скульптора Константина Семёновича Счастнева (1900–1954)

– скульптор Константин Семёнович Счастневның тууына 125 ел (1900–1954)

125 лет со дня рождения художницы Елены Константиновны Частихиной (1900–1982)

– рәссам Елена Константиновна Частихинаның тууына 125 ел (1900–1982)

120 лет со дня рождения литературоведа Мухаметши Гумеровича Мамина (1905–1943)

– әдәбият белгече Мөхәммәтша Гомәр улы Маминнның тууына 120 ел (1905–1943)

120 лет со дня рождения художницы и шахматистки Галины Ивановны Сотониной (1905–1995)

– рәссам, шахматчы Галина Ивановна Сотонинаның тууына 120 ел (1905–1995)

110 лет со дня рождения писателя Ахмета Зиятдиновича Гимадова (1915–1943)

– язучы Әхмәт Зыятдин улы Гыймадовның тууына 110 ел (1915–1943)

100 лет со дня пуска в Казани вновь построенной электростанции им. Третьей годовщины ТАССР (1925)

– Казанда ТАССРның өчьеллыгы исемендәге яна электр станциясе эшли башлауга 100 ел (1925)

90 лет со дня основания Бугульминского медицинского училища (1935)

– Бөгелмә медицина училищесы ачылуга 90 ел (1935)

90 лет со дня открытия первой библиотеки в районном центре Балтаси (1935)

– Балтач район үзәгендә беренче китапханә ачылуга 90 ел (1935)

90 лет со дня открытия муниципального бюджетного учреждения «Тюлячинская межпоселенческая библиотека» (1935)

– «Теләче җирлекара китапханәсе» муниципаль бюджет учреждениесе ачылуга 90 ел (1935)

60 лет со дня выхода отдельной книгой романа «Белые цветы» писателя, лауреата Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая Абдурахмана Абсалямова (1965)

– язучы, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Габдрахман Әпсәләмовның мәшһүр «Ак чәчәкләр» романының аерым китап булып басылып чыгуына 60 ел (1965)

Юбилеи Героев Советского Союза – наших земляков в 2024 году*

Якташларыбыз – Советлар Союзы Геройларының 2024 елдагы юбилейлары**

100 лет со дня рождения Рамиля Хайруллаевича Абдршина (1925–1943)

– Рамил Хәйрулла улы Абдершинның тууына 100 ел (1925–1943)

110 лет со дня рождения Садыка Фахретдиновича Абельханова (15.03.1915–1943)

Садыйк Фәхретдин улы Әбелхановның тууына 110 ел (15.03.1915–1943)

110 лет со дня рождения Файзуллы Хазиевича Аглетдинова (15.03.1915–1988)

Фәйзулла Хаҗи улы Әгълетдиновның тууына 110 ел (15.03.1915–1988)

110 лет со дня рождения Гафиятуллы Шагимордановича Арсланова (20.09.1915–1945)

Гафиятулла Шаһимәрдән улы Арслановның тууына 110 ел (20.09.1915–1945)

100 лет со дня рождения Хасана Багдеевича (Бадыговича) Ахтямова (1925–1944)

– Хәсән Бәдыйг улы Әхтәмовның тууына 100 ел (1925–1944)

125 лет со дня рождения Фёдора Алексеевича Баталова (11.09.1900–1941)

– Фёдор Алексеевич Баталовның тууына 125 ел (11.09.1900–1941)

120 лет со дня рождения Ивана Петровича Болодурина (01.02.1905–1943)

– Иван Петрович Болодуринның тууына 120 ел (01.02.1905–1943)

100 лет со дня рождения Сергея Ивановича Бочарова (22.03.1925–1983)

– Сергей Иванович Бочаровның тууына 100 ел (22.03.1925–1983)

100 лет со дня рождения Вилена Ивановича Бурмистрова (1925–1943)

– Вилен Иванович Бурмистровның тууына 100 ел (1925–1943)

***Очерки о жизненном пути Героев см.:**
Книга Героев = Батырлар китабы / сост.: М.В.Черепанов, Е.В.Панов. – Казань: Татар. кн. изд-во, 2022. – 327 с., портр. – Текст парал.: рус., татар. яз.
Герои Советского Союза – наши земляки: сб. докум. очерков и зарисовок в 3-х кн. /сост. З.И.Гильманов, А.К.Айнутдинов. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1982–1985.
Ханин Л. Герои Советского Союза – сыны Татарии. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1963. – 680 с.
Герои Казани = Казан Каһарманнары /авт.-сост.: М.В.Черепанов, Е.В.Панов. – Казань: Татар. кн. изд-во, 2018. – 335 с., с ил.

****Геройларның тормыш юллары турындагы очеркларны кара:**
Батырлар китабы = Книга Героев. – Казан: Татар. китап нәшр., 2000. – 395 б., портр. – Текст парал. татар һәм рус тел.
Советлар Союзы Геройлары – якташларыбыз. – Казан: Татар. китап нәшр., 1990. – 680 б.
Ханин Л. Советлар Союзы Геройлары – Татарстан уллары. – Казан: Татар. китап нәшр., 1966. – 640 б.

110 лет со дня рождения Бориса Алексеевича Винокурова (1915–1940)

– Борис Алексеевич Винокуровның тууына 110 ел (1915–1940)

125 лет со дня рождения Петра Михайловича Гаврилова (17.06.1900–1979)

– Пётр Михайлович Гавриловның тууына 125 ел (17.06.1900–1979)

110 лет со дня рождения Салимзяна Галимзяновича Галимзянова (25.09.1915–2005)

– Сәлимҗан Галимҗан улы Галимҗановның тууына 110 ел (25.09.1915– 2005)

100 лет со дня рождения Габдуллы Гарифулловича Гарифуллина (03.01.1925–2002)

– Габдулла Гарифулла улы Гарифуллинның тууына 100 ел (03.01.1925–2002)

100 лет со дня рождения Миннуллы Сунгатовича Гиззатуллина (10.11.1925–1993)

– Миңнулла Сөнгать улы Гыйззәтуллинның тууына 100 ел (10.11.1925– 1993)

120 лет со дня рождения Габбаса Гиниятулловича Гиниятуллина (15.05.1905–1968)

– Габбас Гыйниятулла улы Гыйниятуллинның тууына 120 ел (15.05.1905–1968)

110 лет со дня рождения Бакира Рахимовича Давлятова (23.05.1915–1982)

– Бакир Рәхим улы Дәүләтовның тууына 110 ел (23.05.1915–1982)

120 лет со дня рождения Ивана Дмитриевича Зиновьева (17.01.1905–1942)

– Иван Дмитриевич Зиновьевның тууына 120 ел (17.01.1905–1942)

110 лет со дня рождения Семёна Максимовича Ильченко (13.10.1915–1998)

– Семён Максимович Ильченконың тууына 110 ел (13.10.1915–1998)

110 лет со дня рождения Ивана Константиновича Кабушкина (15.02.1915–1943)

– Иван Константинович Кабушкинның тууына 110 ел (15.02.1915–1943)

100 лет со дня рождения Леонида Ивановича Кадыргалиева (06.11.1925–1985)

– Леонид Иванович Кадыргалиевнең тууына 100 ел (06.11.1925–1985)

120 лет со дня рождения Якова Григорьевича Крейзера (04.11.1905–1969)

– Яков Григорьевич Крейзерның тууына 120 ел (04.11.1905–1969)

100 лет со дня рождения Бориса Кирилловича Кузнецова (26.12.1925–2020)

– Борис Кириллович Кузнецовның тууына 100 ел (26.12.1925–2020)

110 лет со дня рождения Михаила Кузьмича Кузьмина (1915–1941)

– Михаил Кузьмич Кузьминның тууына 110 ел (1915–1941)

100 лет со дня рождения Алексея Абдурахмановича Курбанова (23.02.1925–2004)

– Алексей Габдрахман улы Корбановның туына 100 ел (23.02.1925–2004)

100 лет со дня рождения Рауфа Ибрагимовича Кутуева (1925–1944)

– Рәүф Ибраһим улы Кутуевның тууына 100 ел (1925–1944)

120 лет со дня рождения Григория Фёдоровича Ларионова (27.01.1905–1968)

– Григорий Фёдорович Ларионовның тууына 120 ел (27.01.1905–1968)

110 лет со дня рождения Семёна Архиповича Ларионова (01.04.1915–1984)

– Семён Архипович Ларионовның тууына 110 ел (01.04.1915–1984)

100 лет со дня рождения Сергея Павловича Максютова (10.04.1925–1945)

– Сергей Павлович Максютовның тууына 100 ел (10.04.1925–1945)

110 лет со дня рождения Петра Захаровича Манакова (29.05.1915–1987)

– Пётр Захарович Манаковның тууына 110 ел (29.05.1915–1987)

110 лет со дня рождения Александра Владимировича Матвеева (26.07.1915–1972)

– Александр Владимирович Матвеевның туына 110 ел (26.07.1915–1972)

110 лет со дня рождения Ивана Ивановича Мозжарова (15.12.1915–1958)

– Иван Иванович Мозжаровның тууына 110 ел (15.12.1915–1958)

100 лет со дня рождения Галляма Гимадеевича Мурзаханова (27.03.1925–1990)

– Галләм Гыймади улы Морзахановның тууына 100 ел (27.03.1925–1990)

100 лет со дня рождения Михаила Константиновича Нехаева (03.11.1925–2007)

– Михаил Константинович Нехаевның тууына 100 ел (03.11.1925–2007)

110 лет со дня рождения Гафията Ярмухаметовича Нигматуллина (15.03.1915–1945)

– Гафият Ярмөхәммәт улы Нигъмәтуллинның тууына 110 ел (15.03.1915–1945)

100 лет со дня рождения Талипа Латыповича Нуркаева (09.03.1925–1997)

– Талип Латыйп улы Нуркаевның тууына 100 ел (09.03.1925–1997)

100 лет со дня рождения Виктора Александровича Сажинова (01.02.1925–1945)

– Виктор Александрович Сажиновның тууына 100 ел (01.02.1925–1945

120 лет со дня рождения Ганий Бекиновича Сафиуллина (01.07.1905–1973)

– Гани Биккенә улы Сафиуллинның тууына 120 ел (01.07.1905–1973)

100 лет со дня рождения Петра Сергеевича Сафронова (1925–1995)

– Пётр Сергеевич Сафроновның тууына 100 ел (1925–1995)

110 лет со дня рождения Александра Терентьевича Сергеева (07.1915–1974)

– Александр Терентьевич Сергеевның тууына 110 ел (07.1915–1974)

100 лет со дня рождения Вадима Александровича Сивкова (1925–1944)

– Вадим Александрович Сивковның тууына 100 ел (1925–1944)

110 лет со дня рождения Ильи Ильича Стратейчука (15.05.1915–1995)

– Илья Ильич Стратейчукның тууына 110 ел (15.05.1915–1995)

110 лет со дня рождения Самуила Михайловича Тапикова (01.11.1915–1945)

– Самуил Михайлович Тапиковның тууына 110 ел (01.11.1915–1945)

110 лет со дня рождения Сергея Яковлевича Фильченкова (18.03.1915–1965)

– Сергей Яковлевич Фильченковның тууына 110 ел (18.03.1915–1965)

100 лет со дня рождения Валий Хазиахметовича Хазиева (09.07.1925–1996)

– Вәли Хаҗиәхмәт улы Хаҗиевнең тууына 100 ел (09.07.1925–1996)

120 лет со дня рождения Мингаса Хайрутдиновича Хайрутдинова (15.08.1905–1970)

– Минһаҗ Хәйретдин улы Хәйретдиновның тууына 120 ел (15.08.1905–1970)

110 лет со дня рождения Виктора Алексеевича (Валиулла Алиевича) Чалдаева (15.05.1915–1944)

– Вәлиулла Али улы (Виктор Алексеевич) Чалдаевның тууына 110 ел (15.05.1915–1944)

110 лет со дня рождения Анатолия Алексеевича Чепуренко (1915–1945)

– Анатолий Алексеевич Чепуренконың тууына 110 ел (1915–1945)

100 лет со дня рождения Николая Григорьевича Чунтонова (22.05.1925–1977)

– Николай Григорьевич Чунтоновның тууына 100 ел (22.05.1925–1977)

110 лет со дня рождения Гали Нурулловича Шамсутдинова (22.05.1915–1944)

– Гали Нурулла улы Шәмсетдиновның тууына 110 ел (22.05.1915–1944)

100 лет со дня рождения Нурми Халяфовича Шарипова (25.02.1925–1944)

– Нурмый Хәләф улы Шәриповның тууына 100 ел (25.02.1925–1944)

120 лет со дня рождения Бориса Владимировича Шульгина (12.09.1905–1962)

– Борис Владимирович Шульгиннның тууына 120 ел (12.09.1905–1962)

100 лет со дня рождения Бориса Николаевича (Набиуллы Зайнулловича) Юносова (12.12.1925–1980)

– Нәбиулла Зәйнулла улы (Борис Николаевич) Юнысовның тууына 100 ел (12.12.1925–1980)

110 лет со дня рождения Карима Мусяковича Ягудина (08.1915–1944)

– Кәрим Муса улы Яһудиннең тууына 110 ел (08.1915–1944)

110 лет со дня рождения Булата Янбулатовича Янтимирова (1915–1944)

– Булат Янбулат улы Янтимеровның тууына 110 ел (1915–1944)

Юбилеи кавалеров ордена Славы трёх степеней – наших земляков в 2024 году*

Якташларыбыз – Дан ордены тулы кавалерларының 2024 елдагы юбилейлары*

100 лет со дня рождения Михаила Константиновича Алаева (21.11.1925–1946)

– Михаил Константинович Алаевның тууына 100 ел (21.11.1925–1946)

110 лет со дня рождения Алексея Ивановича Башкирова (24.07.1915–2002)

– Алексей Иванович Башкировның тууына 110 ел (24.07.1915–2002)

110 лет со дня рождения Александра Алексеевича Заева (15.03.1915–1966)

– Александр Алексеевич Заевның тууына 110 ел (15.03.1915–1966)

130 лет со дня рождения Миннехана (Минахана) Масгутовича Масгутова (1895–1945)

– Миңнехан Мәсгуть улы Мәсгутовның тууына 130 ел (1895–1945)

110 лет со дня рождения Бориса Николаевича Плотникова (21.07.1915–1969)

– Борис Николаевич Плотниковның тууына 110 ел (21.07.1915–1969)

110 лет со дня рождения Николая Ивановича Семёнова (12.07.1915–1998)

Николай Иванович Семёновның тууына 110 ел (12.07.1915–1998)

***Очерки о жизненном пути Героев см.:**
Геройларның тормыш юллары турындагы очеркларны кара:
Кавалеры ордена Славы трёх степеней = Дан орденының тулы кавалерлары. – Казань: Книга Памяти, 2005. – 247 с. – На рус. и татар. яз.

Юбилеи Героев Социалистического Труда – наших земляков в 2024 году*

Якташларыбыз – Социалистик Хезмәт Геройларының 2024 елдагы юбилейлары*

100 лет со дня рождения Саита Файзрахмановича Габбазова (13.09.(по другим данным 8.09) 1925–2007)

– Сәит Фәйзрахман улы Габбазовның тууына 100 ел (13.09.(кайбер чыганаклар буенча 8.09) 1925–2007)

90 лет со дня рождения Надежды Николаевны Галочкиной (04.09.1935–2009)

– Надежда Николаевна Галочкинаның тууына 90 ел (04.09.1935–2009)

100 лет со дня рождения Асгата Гариповича Гарипова (15.01.1925–2001)

– Әсгать Гариф улы Гариповның тууына 100 ел (15.01.1925–2001)

90 лет со дня рождения Наиля Мингазовича Гилязова (13.07.1935–2014)

– Наил Минһаҗ улы Гыйләҗевның тууына 90 ел (13.07.1935–2014)

100 лет со дня рождения Габбаса Киямовича Гиматдинова (08.02.1925–1997)

– Габбас Кыям улы Гыйматдиновның тууына 100 ел (08.02.1925–1997)

110 лет со дня рождения Ивана Ивановича Журина (28.03.1915–2001)

– Иван Иванович Журинның тууына 110 ел (28.03.1915–2001)

100 лет со дня рождения Назипа Зиатдиновича Зиатдинова (25.07.1925–2008)

– Нәҗип Зыятдин улы Зыятдиновның тууына 100 ел (25.07.1925–2008)

80 лет со дня рождения Зуфара Минтимеровича Иманова (01.01.1945–2001)

– Зөфәр Миңтимер улы Имановның тууына 80 ел (01.01.1945–2001)

80 лет Мударису Абдулловичу Исламгалееву (25.10.1945)

– Мөдәррис Абдулла улы Исламгалиевкә 80 яшь (25.10.1945)

***Очерки о жизненном пути Героев см.:**
Геройларның тормыш юллары турындагы очеркларны кара:

Герои Социалистического Труда и полные кавалеры ордена Трудовой Славы – наши земляки = Социалистик Хезмәт геройлары һәм Хезмәт даны орденының тулы кавалерлары – безнең якташларыбыз. – Казань, 2003. – 232 с. – На рус. и татар. яз.

Герои Труда Татарии 1920–1938 гг.: док. очерки. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1974. – 304 с.
Герои Социалистического Труда (1938–1978 гг.): (док. очерки). – Казань: Татар. кн. изд-во, 1980. – 383 с.
Герои Социалистического Труда Татарии: док. очерки. Кн.2. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1984. – 352 с.

100 лет со дня рождения Гусмана Хафизовича Латыпова (13.05.1925–2000)

– Госман Хафиз улы Латыповның тууына 100 ел (13.05.1925 – 2000)

120 лет со дня рождения Макара Михайловича Лукина (14.05.1905–1961)

– Макар Михайлович Лукинның тууына 120 ел (14.05.1905–1961)

90 лет Легии Файзрахмановне Мухаметзяновой (25.05.1935)

– Легия Фәйзрахман кызы Мөхәммәтҗановага 90 яшь (25.05.1935)

100 лет со дня рождения Сарвар Нафиковны Нафиковой (06.09.1925–2012)

– Сәрвәр Нәфыйк кызы Нәфыйкованың тууына 100 ел (06.09.1925–2012)

100 лет со дня рождения Александра Алексеевича Павлова (15.01.1925–2001)

– Александр Алексеевич Павловның тууына 100 ел (15.01.1925–2001)

110 лет со дня рождения Газифы Хасановны Хасаншиной (25.01.1915–1986)

– Газифә Хәсән кызы Хәсәншинаның тууына 110 ел (25.01.1915–1986)

СПРАВОЧНО-БИОГРАФИЧЕСКИЕ И БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ СВЕДЕНИЯ

БЕЛЕШМӘ-БИОГРАФИК ҺӘМ БИБЛИОГРАФИК МӘГЪЛҮМАТЛАР

10 (24) января / гыйнвар

Национальная библиотека Республики Татарстан

Татарстан Республикасының Милли китапханәсе

1865

160 лет со дня открытия

ачылуына 160 ел

Национальная библиотека Республики Татарстан – одна из старейших общедоступных библиотек. Она была открыта в городе Казани 10 (24) января 1865 года как городская публичная библиотека. Основу библиотеки составила коллекция местного библиофила и краеведа Ивана Алексеевича Второва, которая первоначально насчитывала 903 названия и 1908 томов книг и периодических изданий.

В 1906 году в Казани открывается «филиальное отделение» Публичной библиотеки для мусульманского населения, которое становится одним из крупнейших татарских просветительских центров России того времени.

После революции 1917 года Казанская публичная библиотека переименовывается в Центральную губернскую библиотеку, а в 1923 году – в Центральную городскую. Ранее, в 1920 году, ей присваивается имя В.И.Ленина. «Филиальное отделение» для мусульман в 1919 году реорганизуется в городскую библиотеку № 5, в 1922 году – в Центральную восточную библиотеку им. М.Вахитова, а в 1929 году объединяется с Центральной библиотекой.

В 1934 году Центральная библиотека реорганизуется в областную, а в 1941 году – в республиканскую. В 1965 году утверждается новый Устав библиотеки, согласно которому она становится научной. В 1991 году библиотека получает статус Национальной.

В соответствии с Законом Республики Татарстан «О библиотеках и библиотечном деле» Национальная библиотека является главным государственным книгохранилищем национальной и республиканской, российской и зарубежной печати. Библиотека – крупный информационный и научный, культурный и методический центр.

Национальная библиотека Республики Татарстан – центр пропаганды и распространения культуры татарского народа, единственная библиотека мира, занимающаяся вопросами комплектования, сохранения и распространения татарской книги и литературы о республике. Фонд библиотеки насчитывает 3 млн 553 тысячи 650 документов, в том числе 3 млн 305 тысяч 155 экземпляров на русском языке; 156 тысяч 997 – на татарском, 86 тысяч 645 – на иностранных языках, на языках народов России – 4 тысячи 853 экземпляра.

В 2020 году библиотека переехала в обновлённое здание с двумя читальными залами, шестью книгохранилищами, выставочным пространством, конференц-залом и собственной театральной площадкой. Проект обновления здания разрабатывало архитектурное бюро «ХОРА», которое занималось реконструкцией библиотек г. Москвы.

С переездом в новое здание Национальная библиотека Республики Татарстан трансформировалась в уникальное многофункциональное креативное пространство с новыми смыслами и возможностями. Сегодня это центр притяжения интеллектуальных и креативных сообществ, где не только хранится, но и формируется новое культурное наследие Республики Татарстан. Здесь происходит син-

тез самых разных направлений культуры: изобразительного и перформативного искусств, дизайна, музыки, театра, кино, архитектуры, издательского и выставочного дела и многого другого.

Татарстан Республикасының Милли китапханәсе – Россиядәге иң зур милли китап хәзинәләренең берсе. Ул Казанда 1865 елның 10 (24) гыйнварында Казан шәһәр җәмәгать китапханәсе буларак ачыла. Китапханәнең нигезен библиофил һәм туган якны өйрәнүче Иван Алексеевич Второвның коллекциясе тәшкил итә. Коллекция 903 исемдәге 1908 китаптан һәм көндәлек матбугат басмаларыннан торган.

1906 елда мөселманнар өчен китапханәнең махсус бүлекчәсе – «Көтепханәи исламия» ачылып, ул татар мәгърифәте һәм мәдәнияте үзәгенә әверелә.

Китапханәнең аталышында да үзгәрешләр еш була. 1917 елгы революциядән соң Казан җәмәгать китапханәсе Үзәк губерна китапханәсе, 1923 елда Үзәк шәһәр китапханәсе итеп үзгәртелә. 1920 елда аңа В.И.Ленин исеме бирелә. «Мөселман бүлекчәсе» 1919 елда 5 номерлы шәһәр китапханәсе, 1922 елда – М.Вахитов исемендәге Үзәк Шәрык китапханәсе итеп үзгәртелә, ә 1929 елда Үзәк китапханә белән берләштерелә. Китапханә 1934 елдан – өлкә, 1941 елдан республика китапханәсе статусында эшли. 1965 елда кабул ителгән устав нигезендә, ул Республика фәнни китапханәсе дип исемләнә. 1991 елда Милли китапханә статусына ия була.

Татарстан Республикасының «Китапханәләр һәм китапханә эше турында» Законы нигезендә Милли китапханә бүген милли һәм республика, Россия һәм чит ил басмаларын үзендә саклаучы, күптармаклы китапханә-мәгълүмат һәм фәнни-тикшеренү эшләре башкаручы дәүләт оешмасы, мәдәни, библиографик һәм методик үзәк.

Татарстан Республикасы Милли китапханәсе – татар мәдәниятен таныту үзәге, татар китабын һәм республикабыз турындагы әдәбиятны туплау, саклау, тарату мәсьәләләре белән максатчан рәвештә шөгыльләнә торган, Россиядәге, якын һәм ерак чит илләрдәге татар укучыларына хезмәт күрсәтүче китапханәләр белән традицион элемтәләре булган бердәнбер зур китапханә. Аның фондларында 3 млн. 553 мең 650 нөсхә һәртөрле басмалар, шул исәптән рус телендәге 3 млн 305 мең 155 нөсхә, татар телендәге 156 мең 997, чит телләрдәге 86 мең 645, Россия халыклары телендә – 4 мең 853 нөсхә китап һәм башка төр мәгълүмат чыганаклары тупланган.

2020 елда китапханә ике уку залы, алты китап саклагычы, күргәзмәләр мәйданы, конференц-залы һәм үзенең театр мәйданчыгы булган яңартылган бинага күченде. Бинаны яңарту проектын «ХОРА» архитектура бюросы эшләде, ул – Мәскәү китапханәләрен реконструкцияләү белән шөгыльләнгән оешма.

Татарстан Республикасы Милли китапханәсе, яңа бинага күчү белән, китапханә генә булып калмыйча, яңа мәгънәләрне һәм мөмкинлекләрне үзенә берләштергән уникаль күпфункцияле креатив киңлеккә әверелде. Бүген бу – интеллектуаль һәм иҗади бергәлекләрне җәлеп итү үзәге, Татарстан Республикасы мәдәни мирасының саклагычы гына түгел, яңа мәдәни мирас формалашу урыны да. Биредә мәдәниятнең төрле юнәлешләре бергәлек тудыра: рәсем һәм перформатив сәнгать, дизайн, музыка, театр, кино, архитектура, нәшрият, күргәзмә эше һәм башкалар.

Советуем прочитать:
Укырга тәкъдим итәбез:

Национальная библиотека Республики Татарстан: история и современность (к 150-летию со дня основания библиотеки): библиографический указатель = Татарстан Республикасының Милли китапханәсе: тарих һәм хәзерге заман (китапханә нигезләнүгә 150 ел): библиографик күрсәткеч. – Казань: Милли китап, 2015. – 319 с. – Библиогр.: с. 280–288. – Алф. указ. авт.: с. 289–310. – Указ. географ. названий: с. 311–316. – Текст рус., татар.

Делешова М.Х. На языке души / Республиканской научной библиотеке им. В.И.Ленина ТАССР – 125. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1989. – 127 с.

Национальная библиотека Республики Татарстан: [книга-альбом] = Татарстан Республикасы Милли китапханәсе: [китап-альбом] = The National Library of the Republik of Tatarstan: [book-album]. – [Казань]: [Татарское книжное издательство], [2015]. – 375, [4] с.: цв. ил.

Национальная библиотека Республики Татарстан: к 140-летию со дня основания первой публичной библиотеки в городе Казани / Национальная библиотека Республики Татарстан. – Казань: Милли китап, 2005. – 92 с.

Казань (журнал). – 2015. – № 9. – С. 7–99.

Тимерзянова М., Мансурова А. Цифровая трансформация Национальной библиотеки Республики Татарстан // Китапханә. – 2022. – № 1 (53). – С. 22–31.

Тимерзянова М. Библиотека из будущего: [Национальная библиотека Республики Татарстан в эпоху цифровизации] // Татарстан. – 2022. – № 9. – С. 50–55.

Тимерзянова М.Ф. Вдохновлять, заряжать энергией и давать эффективные инструменты! / интервьюер Е.Тихонова // Библиотека. – 2024. – № 3. – С. 7–16.

Хадиев И.Г. Национальная библиотека Республики Татарстан: на пути обновления и цифровой трансформации // Китапханә. – 2021. – № 1 (51). – С. 5–18.

Хадиев И. Об уникальных коллекциях Национальной библиотеки Республики Татарстан: [рукописное и книжное наследие] // Китапханә. – 2021. – № 2 (52). – С. 57–64.

Иванычева О. Национальная библиотека РТ справила новоселье // Казанские ведомости. – 2020. – 3 сент. – С. 3.

Мирханова А. Детские залы, креативные индустрии, «Умные полки» и классическая картотека: [о переезде Национальной библиотеки РТ»] // Казань. – 2020. – № 10. – С. 21–24.

В Казани состоялся Всероссийский библиотечный конгресс // Российская газета. – 2024. – 22–28 мая. – С.15.

Галиев М. Талисман: публицистик язмалар. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2010. – 454 б. – Милли китапханә тарихыннан. – Б. 395–415.

Милли китапханәгә – 150 ел // Казан утлары. – 2015. – № 11. – Б.190.

Тимерҗанова М. Киләчәк китапханәсе // Татарстан. – 2022. – № 9. – Б. 48–53.

Һадиев И.Г. Татарстан Республикасы Милли китапханәсе яңарыш һәм цифрлаштыру юлында // Китапханә. – 2021. – № 1. – Б. 19–27.

Әхмәдуллина Э. Гыйлем сарае // Шәһри Казан. – 2000. – 28 гыйнв.

Локманова Л. Китап укыр өчен генә килмиләр... // Шәһри Казан. – 2020. – 7 авг. – Б. 5.

Галиева Р. Дөнья дәрәҗәсендәге мәдәният // Шәһри Казан. – 2020. – 1 сент. – Б. 5.

Гыймазова Л. Саргаймасын битләре // Ватаным Татарстан. – 2021. – 28 май. – Б. 16.

Карпова Д. Милли китапханәгә сәяхәт: яшьләр китап укы(мы)й // Ватаным Татарстан. – 2024. – 9 июль. – Б. 4.

15 января / гыйнвар

Махмуд Максуд
Мәхмүд Максуд

1900–1962

125 лет со дня рождения
тууына 125 ел

Писатель и переводчик Махмуд Максуд (Махмуд Гисамутдинович Махмудов) родился 15 января 1900 года в деревне Верхние Кибя-Кози Лаишевского уезда Казанской губернии (ныне Тюлячинский район Республики Татарстан) в семье сельского муллы. В возрасте пяти-шести лет он научился распознавать буквы у родителей и пристрастился к чтению книг.

Первоначальное образование получил в медресе деревни Кшкар, потом продолжил учёбу в двухклассной русско-татарской школе Арска, затем в 1916–1918 годах учился в Высшем начальном училище города Малмыжа.

Ещё в школьные годы М.Максуд познакомился с произведениями татарских и русских писателей, углублённо изучал русскую литературу, начал писать свои первые ученические стихи и рассказы. Всё это впоследствии положительно сказалось на его литературно-творческой деятельности. В 1918 году опубликовал первый очерк «Бәйрәм җитә» («Приближается праздник») в газете «Чулпан».

В годы гражданской войны М.Максуд с оружием в руках защищает Советскую власть.

В январе 1921 года М.Максуд был направлен на работу в редакцию газеты «Яшь эшче» (1921–1926), издаваемой на татарском языке в Москве. В 1926–1928 годах работал главным редактором издательства «Нәшрият», в 1928–1931 годах руководил секцией татарской литературы «Центриздата», в 1932–1933 годах секцией национальных литератур «Профиздата»; в 1933–1934 годах он – литературный сотрудник в газете «Коммунист».

В это время он, не отрываясь от работы, закончил отделение историко-естественных наук Коммунистического университета трудящихся Востока, в 1934 году литературное отделение этнологического факультета Московского государственного университета.

В годы Великой Отечественной войны М.Максуд находился в действующей армии, служил политруком, батальонным комиссаром, агитатором политотдела, заместителем редактора фронтовой газеты «Совет сугышчысы» («Советский воин»).

М.Максуд – писатель разностороннего дарования. Он поэт и очеркист, автор сборников рассказов, книги воспоминаний о М.Джалиле, литературно-критических статей о творчестве татарских писателей.

М.Максуд – один из тех писателей, которые на протяжении всей жизни последовательно и эффективно работали в области перевода. Огромна его роль как переводчика. Он перевёл на татарский язык произведения русских и зарубежных классиков: «Дубровский» (1934) и «Скупой рыцарь» (1948) А.С.Пушкина, «Кола Брюньон» (1937) Р.Роллана, поэму «Германия» (1939) Г.Гейне, «Песни» (1940) Беранже, «Стихи и поэмы» (1947) Абая, поэму «Лейли и Маджнун» (1950) Низами, «Мать (1951) М.Горького,

«Война и мир» (т.1–4, 1954–1957) и «Анна Каренина» (1960) Л.Н.Толстого, «Рудин» (1959) И.С.Тургенева, сборник «Поэты Прибалтики» и др.

Махмуд Максуд умер 10 ноября 1962 года в Москве, похоронен в Даниловском мусульманском кладбище города.

Язучы һәм тәрҗемәче Мәхмүд Максуд (Мәхмүд Гыйсаметдин улы Максудов) 1900 елның 15 гыйнварында Казан губернасы Лаеш өязенең (хәзер Татарстан Республикасының Теләче районы) Югары Кибәхуҗа авылында мулла гаиләсендә туа. Биш-алты яшендә әтиәнисеннән хәреф танырга өйрәнә һәм китап укырга һәвәс булып үсә. Башлангыч белемне Кышкар мәдрәсәсендә үзләштерә, аннары Арчадагы ике класслы рус-татар мәктәбендә һәм 1916–1918 елларда Малмыж шәһәрендәге «Югары башлангыч училище» дип йөртелгән уку йортында белем ала.

Мәктәп елларында ук М.Максуд татар һәм рус язучыларының әсәрләре белән таныша, рус телен, әдәбиятын тирәнтен өйрәнә, үзе дә беренче өйрәнчек шигырьләрен, хикәяләрен яза башлый. Боларның барысы да соңрак аның әдәби-иҗади эшчәнлегенә уңай йогынты ясый. 1918 елда «Чулпан» газетасында аның «Бәйрәм җитә» исемле беренче очеркы басылып чыга.

Гражданнар сугышы елларында М.Максуд, кулына корал тотып, Совет властен яклый.

1921 елның гыйнварында М.Максуд Мәскәүдә татар телендә нәшер ителә торган «Яшь эшче» (1921–1926) газетасы редакциясенә эшкә җибәрелә. 1926–1928 елларда «Нәшрият» нәшриятында баш редактор була, «Центриздат»та татар әдәбияты секциясен, «Профиздат»та милли әдәбиятлар секторын җитәкли; 1933–1934 елларда «Коммунист» газетасында әдәби хезмәткәр вазифасын башкара.

Шул ук чорда әдип, төп хезмәтеннән аерылмыйча укып, башта Көнчыгыш хезмәт ияләре коммунистик университетының тарих-табигать фәннәре бүлеген, 1934 елда Мәскәү дәүләт университетының этнология факультетында әдәбият бүлеген тәмамлый.

Бөек Ватан сугышының беренче көненнән алып М.Максуд фронтта – политрук, батальон комиссары, политбүлек агитаторы, «Совет сугышчысы» исемле фронт газетасының редактор урынбасары булып хезмәт итә.

М.Максуд – күпкырлы талант иясе. Ул шагыйрь һәм очеркчы, хикәяләр җыентыклары, М.Җәлил турында истәлекләр китабы, татар язучылары иҗаты турында әдәби-тәнкыйть мәкаләләре авторы.

М.Максуд – бөтен гомере буена тәрҗемә өлкәсендә эзлекле рәвештә һәм нәтиҗәле эшләп килгән язучыларның берсе. Ул татар теленә рус һәм чит ил классик язучыларының бик күп әсәрләрен: А.С.Пушкинның «Дубровский» (1934) һәм «Саран рыцарь» («Скупой рыцарь», 1948), Р.Ролланның «Кола Брюньон» (1937), Г.Гейненың «Германия» (1939) поэмасын, Беранженың «Җырлар» ын («Песни», 1940), Абайның «Шигырьләр һәм поэмалар» («Стихи и поэмы», 1947), Низаминың «Ләйлә белән Мәҗнүн» (1950) поэмасын, М.Горькийның «Ана» («Мать», 1951), Л.Н.Толстойның «Сугыш һәм тынычлык» («Война и мир», 1–4 т., 1954–1957) һәм «Анна Каренина» (1960), И.С.Тургеневның «Рудин» (1959) әсәрләрен, «Балтик буе шагыйрьләре» («Поэты Прибалтики») җыентыгын һ.б. тәрҗемә итә.

Мәхмүд Максуд 1962 елның 10 ноябрендә Мәскәүдә вафат була, шәһәрнең Данилов мөселман зиратында җирләнә.

Советуем прочитать:
Укырга тәкъдим итәбез:

Максуд М. Әсәрләр: бертомлык (1919–1959) / Х. Хәйри кереш сүзе б-н. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1960. – 663 б.: портр.

Максуд М. Сагынган минутларда: Муса Җәлил турында истәлекләр һәм уйланулар. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1977. – 190 б.

Максуд М. Яңа тормыш язында: хикәяләр, шигырьләр, мәкаләләр һәм очерклар. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1980. – 255 б.: портр. – Библиогр. белешмә: б. 238–252.

Максуд М. Яз җыры: хикәя, нәсер, истәлек һәм очерклар. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1990. – 129 б.: рәс. – Биографик белешмә: б. 127–128.

Максуд М. Патриот Тукай // Безнең мирас. – 2024. – май (№ 5). – Б. 70.

Гиниятуллина А. Писатели Советского Татарстана: биобиблиогр. спр. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1970. – 511 с. – Махмуд Максуд. – С. 283–285.

Сафаров М. Махмуд Максуд. На заре новой жизни // Идель. – 2020. – № 8. – С. 44–47.

Закиров А. Семантико-стилевые особенности перевода на татарский язык романа Л.Н.Толстого «Анна Каренина»: / [перевод М.Максуда] // Филология и культура. – 2017. – № 3 (49). – С. 146–153.

Саяпова А. Проблема сохранения национальной окраски в переводах художественной литературы (на примере переводов М.Лозинским и М.Максудом романа Р.Роллана «Кола Брюньон») // Филология и культура. – 2017. – № 3 (49). – С. 208–213.

Саяпова А. Перевод как связь между культурами: роман Л.Н.Толстого «Анна Каренина» в интерпретации татарского переводчика: [перевод М. Максуда] // Филология и культура. – Казань. – 2023. – № 4 (74). – С. 175–180.

Әдипләребез: биобиблиогр. белешмәлек. 2 томда. Т. 2 / [төз. Р.Н.Даутов, Р.Ф.Рахмани]. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2009. – 735 б. – Мәхмүд Максуд. – Б. 55–59.

Даутов Р.Н., Нуруллина Н.Б. Совет Татарстаны язучылары: биобиблиогр. белешмә. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1986. – 639 б. – Мәхмүд Максуд. – Б. 30–32.

Шамов А. Зур тормыш // Казан утлары. – 1970. – № 1. – Б. 139–143.

Мәхмүд Максудның тууына 100 ел // Казан утлары. – 2000. – № 1. – Б. 188.

19 января / гыйнвар

Азат Аббасов

1925–2006

100 лет
со дня рождения
тууына 100 ел

Один из замечательных представителей татарского музыкального искусства – Азат Зиннатович Аббасов – родился 19 января 1925 года в Елабуге. После окончания семи классов школы поступет в Казанский авиационный техникум и, окончив его в 1943 году, начинает работать конструктором на Казанском вертолётном заводе.

Семья Аббасовых была по-своему музыкальной: в ней любили песню, музыку, хорошо знали татарский песенный фольклор. Его отец, обладающий красивым и могучим басом, пел народные татарские песни. Друг семьи, композитор С.Сайдашев, услышав

пение Азата, посоветовал ему попробовать профессионально учиться пению.

В 1944 году А.Аббасов поступает в Татарскую оперную студию при Московской государственной консерватории, а закончив её в 1950 году, возвращается в Казань. Дебютирует на сцене Татарского театра оперы и балета в партии Трике («Евгений Онегин» П.Чайковского). С тех пор его жизнь неразрывно связана с этим театром, в 1950–1990 годах он – один из ведущих солистов. А.Аббасов проявляет себя как разносторонний исполнитель партий героико-эпического, трагедийного, романтического плана в операх, опереттах, музыкальных комедиях западно-европейских и русских классиков, современных композиторов.

Артистом исполнено более 100 партий: Фауст («Фауст» Ш.Гуно), Ричард («Бал маскарад» Дж. Верди), Рудольф, Каварадосси, Пинкертон («Богема», «Тоска», «Чио-Чио-сан» Дж. Пуччини), Самозванец («Борис Годунов» М.Мусоргского). Андрей («Семья Тараса» Д.Кабалевского), Алексей («Оптимистическая трагедия» А.Холминова), Сергей («Катерина Измайлова» Д.Шостаковича) и др. Исполняет главные роли в опереттах и мюзиклах «Летучая мышь» и «Цыгынский барон» И.Штрауса, «Моя прекрасная леди» Ф.Лоу, «Севастопольский вальс» К.Листова, «Ромео – мой сосед» Р.Гаджиева.

А.Аббасов внёс большой вклад в национальное музыкально-сценическое искусство как исполнитель главных партий в произведениях татарских композиторов: Джик, Джалиль, Туляк («Алтынчеч», «Джалиль», «Тюляк» Н.Жиганова), Самат («Самат» Х.Валиуллина), Галимджан, Карим бай («Башмачки» Дж.Файзи). В каждом спектакле артист находит своеобразные неповторимые штрихи, характеризующие его героев.

В 1955–1962 годах А.Аббасов с успехом выступает в роли Булата в музыкальной драме К.Тинчурина и С.Сайдашева «Голубая шаль» на сцене Татарского академического театра им. Г.Камала.

Большое место в творчестве А.Аббасова занимает концертная деятельность. Он является лучшим исполнителем произведений С. Сайдашева, М.Музаффарова, Дж.Файзи, А.Ключарёва, Р.Яхина и др. татарских композиторов.

А.Аббасов – обладатель голоса красивого тембра, ярких внешних артистических данных. Органично сочетая вокальное и актёрское мастерство, достиг высокого уровня исполнительской культуры.

Высоко оценены заслуги А.З.Аббасова в развитии вокального искусства: ему были присвоены почётные звания заслуженного артиста Татарской АССР (1956), заслуженного артиста РСФСР (1957), народного артиста РСФСР (1966), народного артиста СССР (1977); он – лауреат Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая (1971), Почётный гражданин Казани (2005).

Азат Зиннатович Аббасов умер 11 октября 2006 года в Казани.

Татар музыка сәнгатенең күренекле вәкилләреннән берсе – Азат Зиннәт улы Аббасов – 1925 елның 19 гыйнварында Алабуга шәһәрендә туа. Мәктәптә җиде сыйныфны тәмамлаганнан соң, Казан авиация техникумына укырга керә һәм аны 1943 елда тәмамлап, Казан вертолёт заводында конструктор булып эшли башлый.

Әмма табигатьтән килә торган сәләт, гаиләтрадицияләре үзенекен итә. Матур, көчле бас тавыш белән татар халык көйләрен җырларга яраткан әтисе Зиннәттән Азат

җырга мәхәббәт кабул иткән. Аббасовлар гаиләсенең дусты композитор С.Сәйдәшев, Азатның җырлавын ишеткәч, аңа җырчы булырга, укырга киңәш итә.

1944 елда А.Аббасов Мәскәү консерваториясе каршындагы Татар опера студиясенә укырга керә һәм югары вокал мәктәбе үтә. 1950 елда укуын тәмамлагач, Казанга кайта. Беренче тапкыр Татар опера һәм балет театры сәхнәсендә Трике («Евгений Онегин», П.Чайковский) партиясен башкара. Шуннан бирле аның тормышы әлеге театр белән аерылгысыз, 1950–1990 елларда ул театрның әйдәп баручы солистларының берсе була. А.Аббасов Көнбатыш Европа, рус һәм хәзерге заман композиторларының операларында, оперетталарында, музыкаль комедияләрендә үзен героик-эпик, фаҗигале рухтагы партияләрне башкарырга сәләтле җырчы итеп таныта.

Театрда А.Аббасов йөздән артык спектакльдә: Фауст («Фауст», Ш.Гуно), Ричард («Бал маскарад», Дж.Верди), Рудольф, Каварадосси, Пинкертон («Богема», «Тоска», «Чио-Чио-сан», Дж.Пуччини), Самозванец («Борис Годунов», М.Мусоргский), Андрей («Тарас гаиләсе», Д.Кабалевский), Алексей («Оптимистическая трагедия», А.Холминов), Сергей («Катерина Измайлова», Д.Шостакович) һ.б. образлар тудыра. И.Штрауснның «Ярканат» һәм «Чегән бароны», Ф.Лоуның «Гүзәл ханым минем», К.Листовның «Севастополь вальсы», Р.Гаджиевның «Ромео – минем күршем» оперетта һәм мюзиклларында баш рольләрне башкара.

Татар композиторларыннан: Н.Җиһановның «Алтынчәч», «Җәлил», «Түләк һәм Сусылу» (Җик, Муса Җәлил, Түләк), Х.Вәлиуллинның «Самат» (Самат), Җ.Фәйзинең «Башмагым» (Галимҗан, Кәрим бай) әсәрләре буенча куелган спектакльләрдә төп партияләрне башкарып, милли музыка һәм сәхнә сәнгатен үстерүгә зур өлеш кертә. Актёр һәрбер ролен башкарганда яңа алымнар файдалана, кабатланмас төсмерләр кертә.

1955–1962 елларда А.Аббасов Г.Камал исемендәге Татар академия театры сәхнәсендә К.Тинчуринның «Зәңгәр шәл» (С.Сәйдәшев музыкасы) спектаклендәге Булат ролен зур уңыш белән башкара.

А.Аббасов иҗатында концерт эшчәнлеге дә зур урын алып тора. Ул – С.Сәйдәшев, М.Мозаффаров, Җ.Фәйзи, А.Ключарёв, Р.Яхин һ.б. татар композиторларының әсәрләрен иң оста башкаручы да.

Азат Аббасов – кабатланмас матур тембрлы тавышка ия җырчы; вокаль һәм актёрлык осталыкларын органик куша белүе белән башкару культурасының югары баскычына күтәрелә.

А.З.Аббасовның вокаль сәнгатьне үстерүдәге казанышлары югары бәяләнә: аңа Татарстан АССРның атказанган артисты (1956), РСФСРның атказанган һәм халык артисты (1957, 1966), СССРның халык артисты (1977) дигән мактаулы исемнәр бирелә; ул – Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты (1971), Казан шәһәренең Мактаулы гражданины (2005).

Азат Зиннәт улы Аббасов 2006 елның 11 остябрендә Казанда вафат була.

Советуем прочитать:
Укырга тәкъдим итәбез:

Махмутова А. Любовь всей жизни – опера // Сәхнә. – 2015. – № 2. – Б. 32–33.

Малахальцев А. Его святая к опере любовь // Республика Татарстан. – 2005. – 15 нояб.

Аббасов А. «Язмыш дигәне шулдыр…» / әңгәмәне алып баручы З.Кыдашева // Татарстан яшьләре. – 2005. – 10 нояб.

Аббасов А. Читлектәге арслан / әңгәмәне алып баручы А.Юнысова // Ватаным Татарстан. – 2005. – 22 гыйн.

Салих абый фатихасы белән / әңгәмәне алып баручы А.Рахман // Татарстан. – 1995. – № 5–6. – Б. 77–81.

Бикчурина Ф. Бәхет китерүче осталык // Казан утлары. – 1985. – № 1. – Б. 188–189.

Әгъләм М. Операбызның алтын баганасы // Шәһри Казан. – 1995. – 27 окт.

Гыйләҗев Х. Татарның опера патшасы // Шәһри Казан. – 2003. – 11 июль.

Юнысова А. Ярый әле ул бар // Ватаным Татарстан. – 2005. – 16 нояб.

Хәбибуллина Л. Иң биек үрне яулаган җырчы // Шәһри Казан. – 2005. – 18 нояб.

Галиуллина М. Җыр аны үлемсез итте… // Мәдәни җомга. – 2015. – 23 гыйнвар. – Б.15.

11 февраля / февраль

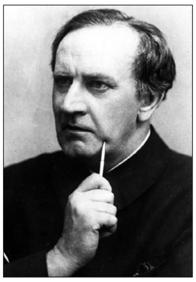

Василий Иванович Качалов

1875–1948

150 лет со дня рождения
тууына 150 ел

Василий Иванович Качалов (настоящая фамилия Шверубович) родился 11 февраля 1875 года в городе Вильно (сейчас носит название Вильнюс) в семье священника. Он получил хорошее образование, учился в гимназии.

Учился на юридическом факультете Санкт-Петербургского университета, принимал участие в спектаклях студенческого драматического кружка под руководством В.Н.Давыдова, одновременно, в 1896–1897 годах, работал приходящим (нештатным) актёром в Суворинском театре.

В конце августа 1897 года В.Качалов приехал в Казань, не закончив учёбу в университете. Здесь он предполагал продолжить учёбу на юридическом факультете и выступать на казанской сцене.

В конце XIX–начале XX века Казань имела репутацию театрального города, в городе была многочисленная театральная публика. В 1897 году В.Качалов был принят в Казанско-Саратовское товарищество М.М.Бородая и 9 сентября 1897 года впервые вышел на казанскую сцену в небольшой роли барона Раццеля в комедии К.А.Тарновского «Когда б он знал».

«Один из талантливейших людей театрального мира», – так называл В.Качалов возглавлявшего в то время театральное дело Казани М.М.Бородая.

Три сезона выступал В.Качалов в Казани, но они имели большое значение в судьбе актёра. Вначале на сцене казанского театра он выступал в небольших ролях, взяв по настоянию антрепренёра псевдоним «Качалов». Среди крупных и интересных актёров быстро прошёл школу профессионального мастерства, здесь впервые проявилось артистическое дарование. Его изумительный голос, блестящий актёрский талант был вскоре замечен и в конце сезона он был занят в серьёзных ролях. На протяжении трёх сезонов в Казани В.Качалов сыграл более 150 ролей различного плана. Наивысшую оценку казанской прессы получило исполнение Качаловым ролей Бориса Годунова («Смерть Иоанна Грозного» А.К.Толстого), Кассия («Юлий Цезарь» У.Шекспира), Несчастливцева («Лес» А.Н.Островского). Ему помогали природный ум, артистизм, профессиональное упорство и

овладение ролью. Именно в казанской сцене сформировались важнейшие стороны его дарования.

В годы пребывания в Казани Качалов принимал активное участие в общественных мероприятиях: благотворительных концертах, студенческих вечерах; его исполнение стихотворений А.С.Пушкина, М.Ю.Лермонтова, монологов из пьес А.С.Грибоедова, У.Шекспира пользовалось большой популярностью.

В январе 1900 года В.Качалов был приглашён К.С.Станиславским и В.И.Немировичем-Данченко в Московский Художественный театр, в период работы в котором его творчество получило всемирное признание.

Перед отъездом в Москву, в середине февраля В.Качалов перед казанской публикой с прощальным концертом выступил в Дворянском собрании. Зрители тепло проводили В.Качалова, а студенты преподнесли ему лавровый венок с дружеской надписью на ленте.

За свою творческую деятельность В.И.Качалов был удостоен звания народного артиста СССР и лауреата Государственной премии СССР.

Василий Иванович Качалов умер 30 сентября 1948 года.

Память о любимом артисте хранят жители Казани. В 1948 году имя В.И.Качалова присвоено Казанскому Большому драматическому театру. Именем Качалова названа одна из улиц Казани. На фасаде дома № 3 по улице Лобачевского (бывшие «Номера Михайлова»), в котором жил в своё время актёр, установлена мемориальная доска. В 2005 году во внутреннем дворике (атриуме) Казанского Большого драматического театра ему был открыт памятник (скульптор А.М.Миннуллина, архитектор Г.А.Бакулин).

Василий Иванович Качалов (чын фамилиясе Шверубович) 1875 елның 11 февралендә Вильно шәһәрендә (хәзерге исеме Вильнюс) рухани гаиләсендә туа. Ул яхшы белем ала, гимназиядә укый.

Санкт-Петербург университетының юридик факультетында укый, В.Н.Давыдов җитәкчелегендәге студентлар драма түгәрәге спектакльләрендә катнаша, бер үк вакытта, 1896–1897 елларда Суворин театрында штаттан тыш актёр булып эшли.

1897 елның август ахырында Качалов, университетта укуын тәмамламыйча, Казанга килә. Биредә ул юридик факультетта укуын дәвам итәргә һәм Казан сәхнәсендә чыгыш ясарга ниятли.

XIX гасыр ахыры – XX гасыр башында Казан театр шәһәре буларак танылган, шәһәрдә күпсанлы театр тамашачысы булган. В.Качалов 1897 елда М.М.Бородайның Казан-Саратов ширкәтенә кабул ителә һәм шул ук елның 9 сентябрендә К.А.Тарновскийның «Ул белгән булса» комедиясендәге зур булмаган барон Раццель роле белән беренче тапкыр Казан сәхнәсенә чыга.

В.Качалов бу елларда Казан театрын җитәкләгән М.М.Бородайны «Театр дөньясының иң талантлы кешеләреннән берсе» дип атый.

В.Качалов Казанда өч сезонда чыгыш ясый, әмма алар актёр язмышында зур роль уйный. Башта Казан театры сәхнәсендә ул кечкенә рольләр башкара, антрепренёр кушуы буенча «Качалов» псевдонимын ала. Монда ул олы һәм танылган актёрлар арасында профессиональ иҗат юлын башлый, тәҗрибә мәктәбе үтә, талантының иң яхшы яклары шушы театрда ачыла. Аның гаҗәеп тавышы, искиткеч артистлык осталыгы бик тиздән тамашачыларны җәлеп итә һәм сезон ахырында ул җитди рольләр дә башкара. Өч сезон дәвамында В.Качалов Казанда 150 дән артык

төрле рольләр башкара. Борис Годунов («Иоанн Грозныйның үлеме», А.К.Толстой), Кассий («Юлий Цезарь», У.Шекспир), Несчастливцев («Урман», А.Н.Островский) рольләре өчен Казан вакытлы матбугатының иң югары бәясенә лаек була. Аңа табигый акыл, артистлык, профессиональ тырышлыгы рольгә кереп китәргә ярдәм итә. Нәкъ менә Казан сәхнәсендә аның талантының мөһим яклары формалаша.

Казанда яшәгән елларында В.Качалов җәмәгать чараларында – хәйрия концертларында, студентлар кичәләрендә актив катнаша: А.С.Пушкин, М.Ю.Лермонтов шигырьләрен сәнгатьле укуы, А.С.Грибоедов, У.Шекспир пьесаларыннан монологларны оста башкаруы белән дан казана.

1900 елның гыйнварында В.Качалов К.С.Станиславский и В.И.Немирович-Данченко тарафыннан Мәскәү Сәнгать театрына алына, монда эшләгән елларында аның иҗаты бөтен дөньяга танылa.

Мәскәүгә китәр алдыннан, февраль урталарында, Качалов Казан тамашачысы каршында саубуллашу концерты белән чыгыш ясый. Казанлылар артистны бик җылы озаталар, ә студентлар дусларча сүзләр язылган тасмалы лавр веногы – җиңү таҗы бүләк итәләр.

Үзенең иҗади эшчәнлеге өчен В.И.Качалов СССРның халык артисты исемен ала һәм СССРның Дәүләт премиясенә лаек була.

Василий Иванович Качалов 1948 елның 30 сентябрендә вафат була.

Яраткан артистларын казанлылар онытмыйлар. 1948 елда Казан Зур драма театрына В.И.Качалов исеме бирелә. Казан урамнарының берсе Качалов исемен йөртә. Элек артист яшәгән Лобачевский урамындагы 3 нче номерлы йортка (элекке «Михайлов номерлары») мемориаль такта, 2005 елда Казан Зур драма театрының ишегалдында (атриумда) аңа һәйкәл куела (скульпторы А.М.Миннуллина, архитекторы Г.А.Бакулин).

Советуем прочитать: Укырга тәкъдим итәбез:

Василий Иванович Качалов // Самые знаменитые артисты России. – М.: Вече, 2000. – С. 154–160.

Благов Ю.А. Качалов и качаловцы. Часть 1. – Казань: Реноме, 2008. – 171 с. – Три казанских сезона. – С. 5–29.

Крути И.А. Русский театр в Казани: материалы к истории провинциального драматического театра. – М.: Искусство, 1958. – 396 с. – Библиогр. в подстроч. примеч. – Прим.: с. 380–395.

Харис Р. Замана һәм каләм: әдәбият, сәнгать, публицистика = Время и перо: литература, искусство, публицистика. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2016. – 366 б.: портр. – Слово о Качалове (к 100-летию актёра). – С. 101–102. – Кит. татар., рус. тел.

Любимова О. Фамильная ценность // Аргументы и факты + прилож. «Регион». – 2015. – 25 февраля–3 марта. – С. 15.

Шверубович М.Ю., Любимов Б. Качалов взял свой псевдоним из газетного некролога: [беседа с внучкой В.Качалова и её мужем] / беседовала О. Иванычева // Казанские ведомости. – 2014. – 4 дек. – С. 4.

Стрельцова О. Качаловские сезоны // Респ. Татарстан. – 2020. – 20 февр. – С. 15.

Благов Ю. Постоялец из номеров Михайлова // Респ. Татарстан. – 2002. – 5 сент. – С. 11.

Благов Ю. Три Казанских сезона // Казань. – 2005. – № 1. – С. 91–96.

Благов Ю. «Васюку Качалову на добрую па-

мять»: [о письмах, хранящихся в библиотеке Казанского университета] // Респ. Татарстан. – 2005. – 19 февр.

Амиров К.Ф. Казанских улиц имена / К.Ф.Амиров, Р.Х.Ахметзянова, Р.Г.Вениаминов. – Казань: Центр инновационных технологий, 2008. – 589 с. – Качалов. – С. 231–233.

Малахальцев А. Василий Качалов в бронзе и благодарной памяти // Респ. Татарстан. – 2005. – 20 окт.

Иванычева О. Василий Качалов: возвращение в Казань: [в фойе-атриуме Казанского академического русского Большого театра им. Качалова открылась выставка] // Казанские ведомости. – 2020. – 18 сент. – С. 8.

14 февраля / февраль

Каюм Насыри
Каюм Насыйри

1825–1902

200 лет со дня рождения
тууына 200 ел

Учёный-энциклопедист, просветитель, педагог, писатель К.Насыри всю свою жизнь отдал просвещению родного народа, служению науке, истории, литературе.

Каюм Насыри (Габделкаюм Габденнасырович Насыров) родился 14 февраля 1825 года в деревне Верхние Ширданы Свияжского уезда Казанской губернии (ныне Зеленодольский район Республики Татарстан) в семье муллы. Отец и дед его были образованными людьми. Первоначальное образование он получает в медресе своего отца.

В 1841–1855 годах Каюм Насыри учится в медресе при Пятой соборной мечети Казани. Там он получил богословское образование, освоил арабский, персидский языки, самостоятельно изучил русский язык, затем был вольнослушателем Казанского университета.

В 1855–1871 годах К.Насыри преподаёт татарский язык в Казанском духовном училище и Казанской духовной семинарии.

Работа в русском учебном заведении позволила ему ещё лучше изучить русский язык.

В 1871 году он организует светскую начальную школу для детей-татар по изучению русского языка, в которой работает восемь лет.

Творческая и литературная деятельность Каюма Насыри началась в конце 1850-х годов. Он внёс заметный вклад в развитие различных отраслей гуманитарных наук, заложил основы современного татарского литературного языка, его научной терминологии. Первым печатным его трудом был учебник «Краткая татарская грамматика», вышедший в свет в 1860 году.

С 1879 года К.Насыри полностью посвящает себя литературной и научной деятельности: создаёт, наряду с многочисленными художественными произведениями, фундаментальные труды по филологии, педагогике, математике, географии, астрономии, географии, земледелию, народной медицине, истории, этнографии, педагогике, устному народному творчеству, литературоведению, переводит с разных языков, в том числе труды по различным отраслям науки.

В течение 24 лет (в 1871–1897 годах, с перерывом в 1886, 1887 и 1895) К.Насыри издаёт ежегодный календарь на татарском языке («Казан календаре»), в котором, помимо собственно календарных сведений, помещалось множество научного и литературного материала.

Он был истинным учёным, богато одарённым, всесторонне развитым человеком своего времени.

В 1885 году К.Насыри избирают действительным членом Общества археологии, истории и этнографии при Казанском университете. Это было официальным признанием его научных заслуг.

В течение своей более чем полувековой научной, литературной и педагогической деятельности К.Насыри в общей сложности написал более сорока книг, оставил большое рукописное наследие. Своей просветительской миссией он сыграл трудно переоценимую роль в приобщении большей части татарского общества к современным знаниям и наукам нового времени.

Ушёл из жизни Каюм Насыри 2 сентября 1902 года в Казани, похоронен на кладбище Ново-Татарской слободы.

Именем Каюма Насыри названа одна из улиц в Старо-Татарской слободе города Казани. 1 марта 1997 года в деревне Б.Ачасыры Зеленодольского района Республики Татарстан открылся архитектурно-этнографический музей его имени. В Казани музей Каюма Насыри работает с 2002 года.

Энциклопедист-галим, мәгърифәтче, педагог, язучы К.Насыйри бөтен гомерен туган халкына, мәгърифәткә, фәнгә, тарихка, әдәбиятка хезмәт итүгә багышлаган.

Каюм Насыйри (Габделкаюм Габденнасыйр улы Насыйров) 1825 елның 14 февралендә Казан губернасының Зөя өязе (хәзерге Татарстан Республикасы Яшел Үзән районы) Югары Ширдан авылында мулла гаиләсендә туа. Аның әтисе һәм бабасы – заманының шактый укымышлы кешеләре булалар. Башлангыч белемне атасы мәдрәсәсендә ала.

1941–1855 елларда Каюм Насыйри Казанның бишенче мәхәллә мәдрәсәсендә укый. Анда ул дини белем ала, гарәп, фарсы телләрен үзләштерә, үзлегеннән рус телен өйрәнә, соңыннан Казан университетына иректе тыңлаучы булып керә.

1855–1871 елларда Каюм Насыйри Казан рухани училищесында һәм Казан рухани семинариясендә татар теле укыта. Рус уку йортында эшләү аңа рус телен яхшырак өйрәнергә мөмкинлек бирә.

1871 елда ул Казанда татар балаларына рус телен өйрәтү өчен башлангыч дөньяви белем бирү мәктәбен оештыра һәм анда сигез ел эшли.

К.Насыйриның иҗади һәм әдәби эшчәнлеге 1850 нче елларның ахырында башлана. Ул гуманитар фәннәрнең төрле тармакларын үстерүгә үзеннән зур өлеш кертә, хәзерге татар әдәби теленә, аның фәнни терминологиясенә нигез сала. Аның беренче басма хезмәте 1860 елда дөнья күргән «Краткая татарская грамматика» дәреслеге була.

1879 елдан К. Насыйри үзен тулысынча язучылык эшенә һәм фәнгә багышлый: күпсанлы әдәби әсәрләр иҗат итү белән беррәттән, тел белеме, педагогика, математика, география, астрономия, география, игенчелек, халык медицинасы, тарих, этнография, халык авыз иҗаты, әдәбият белеме, төрле телләрдән, шул исәптән фәннең төрле тармаклары буенча, тәрҗемә итеп, фундаменталь хезмәтләр язып калдыра.

24 ел буена (1871–1897 елларда дөнья күрә; 1886, 1887 һәм 1895 елларда гына чыкмый кала) татар телендә еллык календарьлар («Казан календаре») чыгарып килә. Календарьларында башка бик күп төрле язмалар белән бергә, даими рәвештә фәнни һәм әдәби язмалар да бастырып бара. Ул чын галим, үз заманының сәләтле, һәрьяклап киң белемле кешесе була.

1885 елда К.Насыйри Казан университеты каршындагы Археология, тарих һәм этнография җәмгыяте әгъзасы итеп сайлана. Әлеге җәмгытькә сайлану – аның фәнни казанышларын рәсми рәвештә тану була.

Ярты гасырдан артык фәнни, әдәби һәм педагогик эшчәнлеге дәвамында К. Насыйри, гомумән алганда, кырыктан артык китап язган, бай кулъязма мирас калдырган. Үзенең мәгърифәтчелек эшчәнлеге белән ул татар җәмгыятенең күп өлешен заманча белемгә һәм фәнгә тарта һәм бу күренеш үз чоры өчен зур роль уйный.

Каюм Насыйри 1902 елның 2 сентябрендә Казанда вафат була, Яңа Татар бистәсе зиратында җирләнә.

Казан шәһәре Иске-Татар бистәсенең бер урамы Каюм Насыйри исемен йөртә. 1997 елның 1 мартында Татарстан Республикасы Яшел Үзән районы Олы Ачасыр авылында аның исемендәге архитектура-этнография музее ачыла. Казанда Каюм Насыйри музее 2002 елдан эшли.

Советуем прочитать:
Укырга тәкъдим итәбез:

Насыри К. Избранные произведения / сост.: С.Х.Алишев, М.В.Гайнутдинов, Х.Ш.Махмутов. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1977. – 254 с.: ил.

Насыри К. Сказания о мудром Абу Али Сине, его брате Абу Али Харисе и невероятных приключениях, которые были с ними / пересказала с татар. для детей С. Гильмутдинова, худож. Ш. Шайдуллин. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1981. – 128 с.

Насыри К. Наставления повару = Иршад элэтбиха / Институт экономики, управления и права. – Казань: Познание, 2015. – 43 с. – (Сокровищница Татарстана). – Текст парал.: рус., тат. – Книга перевёртыш.

Насыйри К. Сайланма әсәрләр: 4 томда. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2003–2006.

Т. 1: / төз., гарәп графикасында сакланган текстларны гамәлдәге язуга күчерүче М.Гайнетдин. – 2003. – 366 б.

Т. 2: / төз., гарәп графикасында сакланган текстларны гамәлдәге язуга күчерүче М.Гайнетдин. – 2004. – 398 б.

Т. 3: / төз., гарәп графикасында сакланган текстларны гамәлдәге язуга күчерүче, кереш сүз язучы Х.Мәхмүтов. – 2005. – 382 б.

Т. 4: / гарәп графикасында сакланган текстларны гамәлдәге язуга күчерүче М.Гайнетдин; кереш сүз язучы Р. Кадыйров. – 2006. – 398 б.

Насыйри К. Сайланма әсәрләр: ике томда / Г.Ибраһимов исемендәге тел, әдәбият һәм тарих институты. – Казан: Татар кит. нәшр., 1974–1975.

Т. 1. – 1974. – 340 б.: портр.

Т. 2. – 1975. – 320 б. – Библиогр.: б. 289–313.

Насыйри К. Әсәрләр. – Казан: Татар. кит. нәшр, 1971. – 143 б. – (Мәктәп китапханәсе).

Насыйри К. Китаб-әт-тәрбия = Книга о воспитании. – Казан: Татар. кит нәшр., 2021. – 223 б.: портр. б-н. – Текст парал.: татар., рус.

Насыйри К. Китаб әт-тәрбия = Книга о воспитании / мөхәррир һәм кереш сүз авт. **Ә.Р.Сабыр.** – Казан: Иман, 2024. – 247 б. – Текст парал.: татар., рус.

Насыйри К. Әбүгалисина: балалар өчен кыйсса. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2015. – 118 б.: рәс.

Насыйри К. Халык иҗаты әсәрләре, татар этнографиясе материаллары / төз. Р.Г.Мөхсинова. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2024. – 318 б.

Насыйри К. Шифалы үләннәр Хәвасе

нәбатат. – Казан: Раннур, 1999. – 192 б. – («Юлдаш» китапханәсе).

Выдающийся просветитель-демократ Каюм Насыри / Академия наук СССР, Казанский филиал; авт. предислов. А.Н.Кононов. – Казань: Казанский ин-т языка, литературы и истории, 1976. – 214 с.

Абдуллин Я. Каюм Насыри // История татарской литературы нового времени (XIX – начало XX вв.). – Казань: Фикер, 2003. – С. 99–110.

Яковлева Е.Л. Возвращение к истокам: Каюм Насыри в оптике современности: философский триптих о татарском Леонардо да Винчи. – Казань: Познание, 2016. – 156 с.: ил. – (Сокровищница Татарстана).

Мифтахова Н.Ш. Химия в просветительской деятельности Каюма Насыри: монография / М-во науки и высшего образования РФ; Казанский национальный исследовательский технолог. ун-т. – Казань: Изд-во КНИТУ, 2023. – 225 с.

Фахрутдинов Р.З. Естественно-математическое образование в педагогическом наследии Каюма Насыри. – Казань: Изд-во КГУ, 2005. – 122 с.

Юзеев А.Н. Просветительская мысль татарского народа (XIX – нач. XX вв.): монография. – Казань: Татар. кн. изд-во, 2014. – 415 с. – Просетительские аспекты мировоззрения К.Насыри (2-я пол. 50-х гг. XIX – нач. XX в.). – С. 284–300.

Каюм Насыйри: әдәби-тарихи һәм документаль-биографик җыентык / [фәнни мөх-ре Ж. Миңнуллин; төз. Р.Исламов]. – Казан: Жыен, 2017. – 815 б.: + [16] б. фоторәс. – (Шәхесләребез = Знаменитые личности). – Библиогр.: б. 755–811.

Шәфигуллина Р. Каюм Насыйри // Татар әдәбияты тарихы: 8 томда. Т. 3: XIX гасыр. – 2 нче басма, яңарт. һәм тулыл. – Казан: Татар кит. нәшр., 2023. – Б. 193–199.

Гайнуллин М., Гайнетдинов М., Мәхмүтов Х. Каюм Насыйри // Татар әдәбияты тарихы: 8 томда. Т.3: XIX гасыр. – Казан: Татар кит. нәшр., 2015. – Б. 229–241.

Батыршина Г.Г. Каюм Насыйриның лексикографик эшчәнлеге. – Казан: [КДАТУ нәшр.], 2007. – 171 б.

Насыйри укулары – Насыровские чтения: материалы Первой межрегиональной науч. конф. с международным участием (24–25 февраля 2022 г.). – Казань, 2022. – 243 с., [56] вкл. л. цв. фот.: ил., фот., табл. – Текст на рус., татар. яз.

Каюм Насыйри музее: буклет = Музей Каюма Насыри / Татарстан Республикасы Милли музее; татар теленә тәрҗ. Л.Р.Таҗиева; фәнни концепциясе авт. Р.С.Хөснетдинова. – Казан: Заман, 2002. – 24 б. – На татар. и рус. яз.

Мәгърифәтчелек каһарманы: Каюм Насыйри: Каюм Насыйриның (1825–1902) тууына 180 ел: күргәзмә каталогы, 2005 ел, янв.–февр. / ТР Милли к-ханәсе; [төз.З.А.Мамакова]. – Казан: Милли китап, 2005. – 27 б. – Татар һәм рус телләрендә.

Мусабәкова Р. Каюм Насыри // Кырык татар=Сорок татар=The Forty Tatars / Бөтендөнья язучылар ассоциациясе (Халыкара ПЕН-клуб). – Казан: Татар. кит. нәшр., 2013. – Б.225–233. – Татар, рус, ингл. тел.

Заһидуллин И. Насыйри – рус-татар мәктәбе укытучысы // Казан утлары. – 2024. – № 11. – Б. 177–184.

29 мая / май

Абрар Каримуллин
Әбрар Кәримуллин

1925–2000

100 лет со дня рождения
тууына 100 ел

Академик Абрар Гибадуллович Каримуллин родился 29 мая 1925 года в деревне Чабья-Чурчи Сабинского района Республики Татарстан в семее крестьянина. В 1941 году окончил среднюю школу с. Богатые Сабы. Работал в колхозе, бухгалтером в больнице, учителем.

В 1943–1947 годах служил в рядах Советской Армии, участвовал в сражениях Великой Отечественной войны.

С 1948 по 1953 год – студент отделения татарской филологии Казанского государственного университета, после окончания которого А.Каримуллин работает в Научной библиотеке Казанского университета.

Работая в библиотеке, знакомясь с его фондами, А.Каримуллин обнаруживает богатство татарской старопечатной книги. Под его руководством проводится рекаталогизация татарских книг на арабском шрифте. А.Г.Каримуллин приступает к созданию научных отраслевых библиографических указателей по татарской литературы, истории литературы, литературоведению, языкознанию, фольклору, истории Татарстана, некоторые из которых издаются отдельными книгами. Именно с них началось становление татарской научной библиографии и научной библиографии Татарстана. В эти же годы налаживается работа по пополнению фондов библиотеки старыми рукописными книгами.

С декабря 1964 года А,Г.Каримуллин работает в Институте языка, литературы и истории им. Г.Ибрагимова, занимается изучением истории татарской старопечатной книги, защищает по этому научному направлению кандидатскую и затем докторскую диссертации.

С выходом монографии «Татарская книга пореформенной России» завершается воссоздание истории татарской книги дореволюционного периода.

А.Г.Каримуллин – учёный широкого профиля. Он впервые воссоздаёт историю татарской книги, впервые составляет национальную библиографию по филологии, истории искусства, персоналий известных учёных и писателей родного края.

В Национальной библиотеке Республики Татарстан А.Г.Каримуллин возглавляет работу по созданию «Сводного каталога татарской старопечатной книги: 1722–1917 гг.».

Учёный уделяет большое внимание национальному возрождению татарского народа, его языка, культуры, современной общественно-политической жизни республики.

Научная и общественная деятельность А.Г.Каримуллина получают признание как в нашей стране так и зарубежом. Ему присвоено звание «Заслуженный деятель науки Татарстана», он – лауреат Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая, удостоен ряда почётных грамот и медалей, почётных званий научных обществ ряда зарубежных стран.

А.Г.Каримуллин умер 18 сентября 2000 года.

Академик Әбрар Гыйбадулла улы Кәримуллин 1925 елның 29 маенда Татарстан Республикасының Саба районы Чәбия-Чүрчи авылында крестьян гаиләсендә туа. 1941 елда Саба урта мәктәбен тәмамлаганнан соң

хезмәт юлын башлый: колхозчы, хисапчы, укытучы булып эшли. 1943–1947 елларда Ә.Кәримуллин Совет Армиясе сафларында хезмәт итә, Бөек Ватан сугышы фронтлары буйлап сугышчан юл уза.

1948–1953 елларда Ә.Кәримуллин – Казан дәүләт университеты студенты. Тарих-филология факультетының татар теле һәм әдәбияты бүлеген тәмамлаганнан соң ул университетның Фәнни китапханәсендә эшләргә калдырыла. Беренче эш итеп ул иске татар китапларының каталогын төзи башлый, татар теле һәм тел белеме, әдәбият тарихы һәм әдәбият белеме, фольклор, Татарстан тарихына караган фән тармакларында аерым библиографик күрсәткечләр төзүгә керешә. Болар барысы да татар һәм Татарстан фәнни библиографиясенең оешу башлангычын, аның нигезен тәшкил итә. Шул ук вакытта бу елларда китапханә фондын иске кулъязма китаплар белән тулыландыру да җайга салына.

1964 елның декабреннән Ә.Кәримуллин Г.Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм тарих институтында эшли, «Татарларда матбагачылык туу һәм татар филологиясе буенча яңа чыганаклар» дигән темага кандидатлык, «XX гасыр башы татар китабы» дигән хезмәте нигезендә докторлык диссертациясе яклый. 1983 елда Ә.Кәримуллинның «Реформадан соңгы Россиядә татар китабы» дип исемләнгән яңа монографиясе китап булып басыла. Татар китабының революциягә кадәрге чорын яктырткан трилогия тарихи яктан бер бөтенлек ала.

Әдәби тәнкыйтьче сыйфатында да Ә.Кәримуллин гаять актив эшли. Ул дистәләгән әдип, галимнәребезнең библиографияләрен хәзерли. Галим Татарстан Милли китапханәсендә искебасма татар китапларының (1722–1917 еллар) җыелма каталогын төзү эше белән җитәкчелек итә. Ә.Кәримуллин татар халкы язмышы, халкыбызның бүгенге һәм киләчәк тормышы хакында кыю мәкаләләр яза, китаплар чыгара, татар халкын милләт буларак саклауга үзеннән зур өлеш кертә.

Ә.Кәримуллин – Татарстанның атказанган фән эшлеклесе, республикабызның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты. Хезмәтләре үзебездә дә, чит илләрдә дә киң мәгълүм. Ул бик күп чит ил фәнни оешмаларының мактау кәгазьләре, медальләре, мактаулы титул һәм исемнәре белән бүләкләнгән.

Ә.Г.Кәримуллин 2000 елның 18 сентябрендә вафат була.

Советуем прочитать:
Укырга тәкъдим итәбез:

Әбрар Гыйбадулла улы Кәримуллин =Абрар Гибадуллович Каримуллин=Abrar Gibadullovich Karimullin: биобиблиогр. күрсәткеч /[төз. А.Ф.Мәхмүтова; фәнни мөхре Т.Г.Дунаева]. – Казан: Милли китап, 2011. –272 б. – («Татар әдипләре» сер.).

Каримуллин А.Г. У истоков татарской книги (от начала возникновения до 60-х годов XIX века). – Казань: Татар. кн. изд-во, 1971. – 224 с.

Каримуллин А. Татарская книга начала XX века. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1974. – 319 с.

Каримуллин А. Татарская книга пореформенной России: исследование. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1983. – 320 с.

Каримуллин А. Книги и люди: исследование. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1985. – 304 с.

Каримуллин А.Г. Татары: этнос и этноним. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1989. – 126 с.

Каримуллин А.Г. Прототюрки и индейцы Америки: по следам одной гипотезы / [вступ. ст. Я.Гибадуллина]. – М.: ИНСАН, 1995. – 80 с.

Каримуллин А.Г. Татарское государственное издательство и татарская книга России (1917–1932). – Казань: Татар. кн. изд-во, 1999. – 320 с.

Кәримуллин Ә. Китап дөньясына сәяхәт: татар басма сүзенең сәхифәләреннән. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1979. – 208 б.

Кәримуллин Ә. Татарлар: исемебез һәм җисемебез. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1991. – 160 б.

Кәримуллин Ә. Татар фольклоры: аннотацияләнгән әдәбият күрсәткече (1612–1981). Ике кисәктә / ТФА. Г.Ибраһимов исем. ТӘТИ. – Казан, 1993.

1 кис. – 135 б.
2 кис. – 134 б.

Кәримуллин Ә. Язмыш, язмыш... / [кереш сүз язучы Р.Рахмани]. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1996.– 423 б.

Кәримуллин Ә. Тел – милләтнең сакчысы. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1997. – 256 б.

Кәримуллин Ә. Без тарихта эзлебез. – Казан: Милли китап, 2000. – 464 б.: портрт. б-н.

Кәримуллин Ә. Безнең кардәшлек: мәкаләләр / [кереш сүз язучы Р.И.Вәлиев]. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2005. – 335 б.: портрт. б-н.

Академия наук Татарстана. – Казань: Фән, 1992. – 304 с. – Абрар Гибадуллович Каримуллин. – С. 35–37.

Валеев Р.И. Верный рыцарь книги // Респ. Татарстан. – 2000. – 26 мая.

Баренбаум И. «Книга – путь к душе...» // Идель. – 2000. – № 7. – С. 54–57.

Гаффар А. Жажда истины. Абрар Каримуллин // Казань. – 2001. – № 12. – С. 42–43.

Халиуллин Й. Ум и совесть татарской науки // Татарстан. – 2003. – № 8. – С. 49–53.

Әдипләребез: биобиблиогр. белешмәлек. 2 томда. Т.1 /[төз. Р.Н.Даутов, Р.Ф.Рахмани]. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2009. – 735 б. – Әбрар Кәримуллин. – Б. 713–714.

Даутов Р.Н., Нуруллина Н.Б. Совет Татарстаны язучылары: биобиблиогр. белешмә. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1986. – 639 б. – Әбрар Кәримуллин. – Б. 273–275.

Татарстан Фәннәр Академиясе. – Казан: Фән, 1994. – 544 б. – Әбрар Гыйбадулла улы Кәримуллин. – Б. 47–49.

Галимуллин Ф. Галимне искә алганда // Мәйдан. – 2023. – № 7. – Б.102–112.

Һадиев И., Асылкаева Н. Татар фәне тарихында эзе тирән // Казан утлары. – 2005. – № 6. – Б. 173–177.

Низамов И. Яңа фәнгә бер өлеш // Мәдәни җомга. – 2000. – 26 май. – Б. 12–13.

Бәйрәмова Ф. Әбрар Кәримуллин бүген дә тел сагында //Мәдәни җомга. – 2018. – 14 июнь. – Б. 16; 22 июнь. – Б. 14.

Фәйзрахманов Ә. Яшәү мәгънәсе // Мәдәни җомга. – 2020. – 29 май. – Б. 16–17.

17 июня / июнь

Пётр Михайлович Гаврилов

1899–1992

125 лет со дня рождения
тууына 125 ел

Герой Советского Союза, майор Пётр Михайлович Гаврилов родился 17 июня 1900 года в селе Альвидино Лаишевского уезда Казанской губернии (ныне Пестречин-

ский район Республики Татарстан) в семье крестьянина из крещёных татар. Рано лишившись отца, с детства познаёт нищету и тяготы. Он оканчивает Казанскую центральную крещёно-татарскую школу.

В 15 лет Пётр пешком отправляется в Казань, работает чернорабочим, участвует в Октябрьском вооружённом восстании. В начале 1918 года добровольцем вступает в ряды Красной Армии, сражается на фронтах гражданской войны, сначала с чехословацким корпусом, затем с войсками адмирала Колчака и генерала Деникина. После окончания войны остаётся в армии во Владикавказе, избирает профессию кадрового военного.

В сентябре 1925 года П.М.Гаврилов заканчивает Владикавказскую пехотную школу, в 1939 году Военную академию имени М.В.Фрунзе.

Участвует в советско-финской войне 1939–1940 годов.

С первых дней Великой Отечественной войны он в действующей армии.

Командир 44-го стрелкового полка 42-й стрелковой дивизии, 13-й армии Западного фронта майор П.М.Гаврилов с 22 июня по 23 июля 1941 года руководит обороной Восточного форта Брестской крепости. Он показывал бойцам пример бесстрашия и мужества. Ему удалось сплотить вокруг себя всех уцелевших бойцов и командиров разных частей и подразделений, закрыть наиболее уязвимые места для возможного прорыва врага.

23 июля от взрыва снаряда в каземате П.М.Гаврилов получает тяжёлое ранение и в бессознательном состоянии был пленён. Годы войны проводит в гитлеровских концлагерях, испытав все ужасы плена.

Освобождается советскими войсками в мае 1945 года. После освобождения из немецкого плена П.М.Гаврилов был отправлен в фильтрационный лагерь на Дальнем Востоке. Проверку закончили к июню 1946 года.

После демобилизации в июле 1946 года он возвращается на родину. Через год переезжает в Краснодар.

Указом Президиума Верховного Совета СССР от 3 января 1957 года за образцовое выполнение воинского долга при обороне Брестской крепости и проявленные при этом отвагу и героизм Петру Гаврилову присвоено звание Героя Советского Союза с вручением ордена Ленина и медали «Золотая Звезда». Он – Почётный гражданин Бреста (Белоруссия).

Впоследствии Пётр Михайлович много ездил по стране, все знания и силы отдавал военно-патриотическому воспитанию молодёжи, активно занимался общественной работой.

Пётр Михайлович Гаврилов умер 26 января 1979 года и по его завещанию был с воинскими почестями погребён на гарнизонном кладбище Бреста.

Именем Петра Гаврилова названы улицы в городах Казани, Бресте, Краснодаре, Иркутске и Пестрецах. В 2010 году в деревне Альвидино к 110-летию со дня рождения П.М.Гаврилова был открыт музей. В 2020 году барельеф Героя установлен на аллее Славы работников порохового завода в парке имени Р.Петрова Казани. 22 июня 2022 года в Пестречинском районе Татарстана открыт бюст Героя Советского Союза Петра Михайловича Гаврилова.

Советлар Союзы Герое, майор, керәшен татары Пётр Михайлович Гаврилов 1900 елның 17(30) июнендә Казан губернасының Лаеш өязе (хәзерге Татарстан Республикасының Питрәч районы) Әлбәдән авылында ярлы крестьян гаиләсендә туа. Әтисез калып, ба-

ла чактан ук тормышның авырлыгын күрә. Ул Казан үзәк керәшен-татар мәктәбен тәмамлый.

Унбиш яшлек Пётр җәяүләп Казанга килә, кара эшче булып эшли, Октябрь коралды восстаниесендә катнаша. 1918 ел башында үз теләге белән Кызыл Армия сафларына баса, гражданнар сугышы фронтларында: башта Чехословакия корпусы, аннары адмирал Колчак һәм генерал Деникин гаскәрләре белән сугыша. Сугыш тәмамланганнан соң Владикавказда армиядә кала, кадровый хәрби һөнәрен сайлый.

1925 елның сентябрендә П.М.Гаврилов Владикавказда пехота мәктәбен, 1939 елда М.В.Фрунзе исемендәге Хәрби академияне тәмамлый.

1939–1940 еллардагы совет-фин сугышында катнаша.

Бөек Ватан сугышының беренче көннәреннән үк ул хәрәкәттәге армиядә.

44 нче укчы полкның (Көнбатыш фронтның 13 нче армиясе, 42 нче укчы дивизия) командиры майор П.М.Гаврилов 1941 елның 22 июненнән 23 июлено кадәр Брест крепостеның Көнчыгыш форты оборонасына җитәкчелек итә. Ул сугышчыларга куркусызлык һәм батырлык үрнәген күрсәтә. Төрле частьләр һәм подразделениеләрдән исән калган сугышчыларны һәм командирларны үз тирәсенә туплый ала. Алар дошман үтеп керү мөмкин булган юлларны биклиләр.

23 июльдә казаматта снаряд кыйпылчыгы тиеп, каты яраланган һәм аңын югалткан хәлдә П.М.Гаврилов фашистларга әсирлеккә эләгә. Сугыш елларын Гитлер концлагерьларында үткәрә, әсирлекнең барлык ачысын татырга туры килә.

1945 елның маенда совет гаскәрләре тарафыннан азат ителә. Немец әсирлегеннән азат ителгәннән соң П.М.Гаврилов Ерак Көнчыгыштагы фильтрацион лагерьга җибәрелә. Тикшерүне 1946 елның июненә тәмамлыйлар.

1946 елның июлендә демобилизацияләнгәннән соң, ул туган ягына кайта. Бер елдан Краснодарга күчеп китә.

СССР Югары Советы Президиумының 1957 елның 3 гыйнварындагы Указы нигезендә Брест крепосте оборонасында хәрби бурычны үрнәк рәвештә үтәгән һәм шул ук вакытта кыюлык һәм каһарманлык күрсәткән өчен Пётр Гавриловка Советлар Союзы Герое исеме бирелә, Ленин ордены һәм «Алтын Йолдыз» медале тапшырыла. Ул – Брестның (Белоруссия) Мактаулы гражданины.

Соңыннан Пётр Михайлович ил буйлап күп йөри, яшьләрне хәрби-патриотик рухта тәрбияләүгә бөтен белемен һәм көчен бирә, актив җәмәгать эше алып бара.

Пётр Михайлович Гаврилов 1979 елның 26 гыйнварында вафат була һәм үзенең васыяте буенча Брестның гарнизон зиратына хәрбиләрчә хөрмәтләп җирләнә.

Казан, Брест, Краснодар, Иркутск шәһәрләрендә, Питрәчтә Пётр Гаврилов исеме белән урамнар аталган. 2010 елда Әлбәдән авылында П.М.Гавриловның тууына 110 ел тулу уңаеннан музей ачыла. 2020 елда Казанның Р.Петров паркында, дары заводы хезмәткәрләренең Дан аллеясында Геройның барельефы урнаштырыла. 2022 елның 22 июнендә Татарстанның Питрәч районында Советлар Союзы Герое Пётр Михайлович Гавриловның бюсты куела.

Советуем прочитать:
Укырга тәкъдим итәбез:

Гаврилов П.М. Сражается крепость. – Краснодар: Кн. изд-во, 1975. – 94 с.

Гаврилов П.М. Сражается крепость: докум. повесть / [лит. запись А.И.Макаренко]. – 2-е изд., испр. и доп.– Краснодар: Кн. изд-во, 1980. – 142 с.: ил.

Гаврилов П.М. Крепость көрәшә: докум. повесть / Ә.Хәсәнов тәрҗ. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1986. – 159 б.

Марихин Б. Гаврилов Пётр Михайлович // Герои Советского Союза – наши земляки: (сб. докум. очерков и зарисовок в 3-х кн.). Кн.1. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1982. – С. 99–101.

Аскарова Л.Р. Майор Гаврилов из Пестрецов – защитник Брестской крепости // Махмут Гареев: военный, учёный и общественный деятель (к 100-летию со дня рождения): сб. статей Всероссийской науч. конф., Казань, 20–21 июня 2023 года. – Казань: Институт Татарской энциклопедии и регионоведения АН РТ, 2023. – С. 189–195.

Матылицкий В. Последний бой комполка // Татарстан. – 2015. – № 5. – С. 38–41.

Амиров К.Ф. Казанских улиц имена / К.Ф.Амиров, Р.Х.Ахметзянова, Р.Г.Вениаминов. – Казань: Центр инновационных технологий, 2008. – 589 с. – Гаврилова. – С. 120–121.

Мусабәкова Р. Пётр Гаврилов // Кырык татар=Сорок татар=The Forty Tatars / Бөтендөнья язучылар ассоциациясе (Халыкара ПЕН-клуб). – Казан: Татар. кит. нәшр., 2013. – Б. 46–51. – Текст татар., рус., ингл. тел.

Марихин Б. Гаврилов Пётр Михайлович // Советлар Союзы Геройлары – якташларыбыз: әдәби докум. очерклар һәм язмалар. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1990. – Б. 84–86.

Батырлар китабы = Книга Героев. – Казан: Татар. китап нәшр., 2000. – 395 б., портр. – Гаврилов Пётр Михайлович. – С. 84. – Текст парал. татар һәм рус тел.

Кәримуллин Р. Гавриловны без дә беләбез // Ватаным Татарстан. – 2014. 6 авг. – Б. 5.

Алимов А. Арагызда татарлар юкмы ? // Ватаным Татарстан. – 2016. – 18 июнь. – Б. 5.

Бәдретдинов Х. Соңарып килгән танылу // Мәдәни җомга. – 2020. – 8 май. – Б. 4.

Кашапова С. Әлбәдәндә Герой яшәгән // Мәдәни җомга. – 2022. – 6 май. – Б. 5.

11 июля / июль

Алмаз Монасыпов
Алмаз Монасыйпов

1925–2008

100 ЛЕТ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ
ТУУЫНА 100 ЕЛ

Композитор Алмаз Закирович Монасыпов родился 11 июля 1925 года в Казани. В его семье часто звучала музыка, а отец любил играть на скрипке. Алмаз в детстве и юности занимался по классу виолончели у преподавателя Р.Л.Полякова в Казанской музыкальной школе, а затем в Казанском музыкальном училище.

В 1942 году он – артист оркестра Театра оперы и балета в Казани; в 1942–1943 годах – артист Квартета Татарской филармонии.

В 1943 году А.Монасыпов был призван в ряды Советской Армии, участвовал в Великой Отечественной войне. После войны поступил в Казанскую государственную консерваторию, которую завершил дважды: по классам виолончели у А.Броуна (1950) и композиции у А.Лемана (1956). В 1964 году окончил аспирантуру консерватории по специальности «оперно-симфоническое дирижирование» в

классе профессора И.Шермана.

В 1959–1970 годах А.Монасыпов работает дирижёром Татарского государственного театра оперы и балета имени М. Джалиля. С 1970 по 1972 год был дирижёром симфонического оркестра Татарской государственной филармонии; с 1968 по 1972 год – преподавателем в Казанской консерватории по классу композиции.

С 1972 года А.Монасыпов живёт в Москве, но активно участвует в музыкальной жизни Республики Татарстан, в работе Союза композиторов Татарстана и в воспитании молодых композиторов.

Уже в ранних сочинениях Алмаз Монасыпов стремится к поиску своего оригинального стиля, к созданию серьёзных по замыслу произведений. Композитор ярко проявляет себя в жанре симфонии. Большой успех принесла ему симфония-поэма «Муса Джалиль».

Алмаз Монасыпов – признанный композитор-симфонист, мастер большой формы, глубокой концепции. Четыре симфонии, симфонические поэмы «Бәйрәм бүген» («Сегодня праздник!») и «Идель-йорт», «Салих Сәйдәшевкә музыкаль бүләк» («Музыкальное приношение Салиху Сайдашеву») открыли новую страницу национального симфонизма.

Особое место в творчестве композитора занимает вокально-симфоническая поэма «Тукай аһәңнәре» («Мелодии Тукая»), в которой сочетаются оригинальный музыкальный язык автора, интонация татарских народных песен, выразительные восточные мотивы и ритмы, элементы джазовой стилистики и необычные инструменты. Монасыпов значительно расширяет область традиционной интонации татарской музыки.

В музыке композитора органично сплелись выразительные восточные мотивы и тематика татарских народных песен, элементы джаза и интонации древних баитов. Богатейшая интонационная гармоническая, тембровая палитра творчества А.Монасыпова обогатила современную татарскую музыку новыми свежими красками. Наряду с восточными, в творчестве композитора особое значение приобретают европейские традиции.

Алмаз Монасыпов проявил себя как мастер создания больших симфонических форм, внося глубокий смысл в новые темы, используя новые приёмы обработки музыкального материала. Его произведения глубоко концептуальны по содержанию, вызывают множество ассоциаций. Он оставил богатое творческое наследие. Им были созданы произведения в разнообразных жанрах: симфонические и камерно-инструментальные произведения, популярные романсы и песни, музыка к драматическим спектаклям.

За деятельность в области музыкальной культуры А.Монасыпов удостоен званий: заслуженного деятеля искусств ТАССР (1969), РСФСР (1987), лауреата Государственной премии Татарстана имени Г. Тукая (1991), народного артиста Республики Татарстан (2000).

Многосторонняя творческая и исполнительская деятельность А.Монасыпова является бесценным вкладом в культуру и искусство России и Республики Татарстан.

Алмаз Закирович Монасыпов умер 22 июля 2008 года в Москве. Похоронен на Митинском кладбище.

Композитор Алмаз Закир улы Монасыйпов 1925 елның 11 июлендә Казан шәһәрендә туа. Аларның гаиләсендә еш кына музыка яңгырый, ә әтисе скрипкада уйнарга ярата торган була. Алмаз башта Казан музыка мәктәбендә, аннары Казан музыка училищесында Р.Л.Поляковның виолончель классында укый.

1942 елда ул – Казанда Татар опера һәм балет театры оркестрында артист; 1942–1943 елларда – Татар филармониясендә квартет артисты була.

1943 елда А.Монасыйпов Совет Армиясе сафларына алына, Бөек Ватан сугышында катнаша. Сугыштан соң Казан дәүләт консерваториясенә укырга керә, аны ике тапкыр: 1950 елда А.Броунның виолончель классы һәм 1956 елда А.Леманның композиция классы буенча тәмамлый. 1964 елда профессор И.Шерман классында «опера-симфоник дирижёрлау» белгечлеге буенча консерватория аспирантурасын тәмамлый.

1959–1970 елларда А.Монасыйпов М.Җәлил исемендәге Татар опера һәм балет театрында дирижёр булып эшли. 1970–1971 елларда Татар дәүләт филармониясенең симфоник оркестры дирижёры; 1968–1972 елларда Казан консерваториясендә композиция классында укытучы була.

1972 елдан А.Монасыйпов Мәскәүдә яши, әмма Татарстан Республикасының музыка тормышында, Татарстан Композиторлар берлеге эшендә һәм яшь композиторларны тәрбияләүдә актив катнаша.

Беренче язмаларында ук Алмаз Монасыйпов үзенең оригиналь стилен табарга, җитди әсәрләр иҗат итәргә омтыла. Композитор үзен симфония жанрында ачык күрсәтә. «Муса Җәлил» симфоник поэмасы аңа зур уңыш китерә.

Алмаз Монасыйпов – танылган композитор-симфонист, зур форма, тирән концепция остасы. Бу жанрга караган 4 симфониясе, «Бәйрәм бүген!» һәм «Идел-йорт», «Салих Сәйдәшевкә музыкаль бүләк» симфоник поэмалары милли симфониянең яңа сәхифәләрен ача.

Композитор иҗатында «Тукай аһәңнәре» вокаль-инструменталь поэмасы аерым урын тота, анда авторның оригиналь музыка теле, татар халык җырлары интонациясе, Шәрекъ мотивлары һәм ритмнарының тәэсирлелеге, джаз стилистикасы элементлары һәм гадәти булмаган инструментарий бергә үрелгән. Монасыйпов татар музыкасының традицион интонация өлкәсен шактый киңәйтә.

Композиторның музыкасында көнчыгышның сәнгатьле мотивлары белән татар халык җырларының тематикасы, джаз элементлары һәм борынгы бәетләрнең интонациясе органик рәвештә бер-берсенә үрелеп бара. А.Монасыйповның бай интонацион гармонияле, тембрлы иҗат палитрасы заманча татар музыкасын яңа төсләр белән баета. Композитор иҗатында Шәрекъ элементлары белән беррәттән Европа традицияләре дә аерым урын алып тора.

Алмаз Монасыйпов, яңа темаларга тирән мәгънә салып, музыкаль материалны эшкәртүдә яңа алымнар кулланып, үзен зур симфоник формалар иҗат итү остасы буларак таныта. Аның әсәрләре эчтәлеге ягыннан тирән концептуаль, күптөрле ассоциацияләр тудыра. Ул бай иҗади мирас калдыра. Аның тарафыннан төрле жанрларда: симфоник һәм камера-инструменталь әсәрләр, популяр романслар һәм җырлар, драматик спектакльләргә музыка иҗат ителә.

Музыка мәдәнияте өлкәсендәге эшчәнлеге өчен А.Монасыйпов мактаулы исемнәргә лаек була: ТАССРның (1969), РСФСРның (1987) атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты (1991), Татарстан Республикасының халык артисты (2000).

А.Монасыйповның күпьяклы иҗади һәм башкару эшчәнлеге Россия һәм Татарстан Республикасы мәдәниятенә һәм сәнгатенә керткән бәяләп бетергесез өлеш булып тора.

Алмаз Закир улы Монасыйпов 2008 елның

22 июлендә Мәскәүдә вафат була. Шәһәрнең Митино зиратында күмелә.

Советуем прочитать:
Укырга тәкъдим итәбез:

Монасыпов А.З. Симфония-поэма «Муса Джалиль» [ноты] = Symphony-poem «Mussa Jalil». – Партитура. – М.: Сов. композитор, 1973. – 70 с.

Монасыпов А. Третья симфония: для большого симф. орк. – Партитура. – М.: Сов. композитор, 1977. – 120 с.

Монасыпов А. Мозаика: десять пьес для фп. – М.: Сов. композитор, 1979. – 16 с.

Монасыпов А.З. Четвёртая симфония (дастан) [ноты] = Fourth symphony: [для большого симфонического оркестра]. – М.: Сов. композитор, 1983. – 64 с.

Монасыпов А. А любовь-то лебедем [ноты]: песни для голоса в сопровождении фортепиано (гитары). – М.: Сов. композитор, 1985. – 68 с.

Монасыйпов А. Хыяллар [ноталар]: эстрада өчен җырлар. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1973. – 44 б.: ноталар белән.

Монасыйпов А. Тамчылар [ноталар]: [җырлар, романслар]. – [Казан: Татар. кит. нәшр., 1985]. – 64 б.: ноталар белән.

Монасыпов А. Неразрывная связь: [воспоминания композитора] // Казань. – 2005. – № 5. – С. 18–19.

Монасыпов А. Родился в рубашке / беседовал А.Малахальцев // Респ. Татарстан. – 2005. – 21 июля.

Алмазова А. Алмаз Монасыпов // Композиторы и музыковеды Советского Татарстана. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1986. – С. 102–105.

Губайдуллина Г. Алмаз Монасыпов // Звуковое пространство композиторов Татарстана: Очерки. Интервью. Восломининия. – Казань: Музыка России, 2014. – С. 190–192.

Губайдуллина Г. Родное в памяти и сердце // Казань. – 2005. – № 6 – С. 73–77.

Алмазова А. Открывая новые горизонты // Науч. Татарстан. – 2000. – № 3. – С. 64–69.

Шарифуллина Н. Весна в Сухуми // Казань. – 2005. – № 10. – С. 37–40.

Щербакова Р. Монасыповская вольница: [о династии Монасыповых] // Респ. Татарстан. – 2003. – 14 марта. – С. 13.

Алмазова А. Татар музыкасын яңартучы // Казан утлары. – 2015. – № 9. – Б. 184–186.

Алмазова А.А. Яңалыкка юл яру // Фәнни Татарстан. – 2000. – № 3. – Б.47–52.

Гобәйдуллина Г. Җыр-моң белән үрелгән гомер // Казан утлары . – 2005. – № 11. – Б. 110–113.

Гыйматдинова Н. Моң патшасы // Сәхнә. – 2015. – № 7. – С. 16–18.

Шәрифуллина Н. Зур иҗат балкышлары // Казан утлары. – 2000. – № 10. – Б. 156–164.

Шәрифуллина Н. Көйгә әверелгән хыяллар // Мәдәни җомга. – 2006. – 14 июль. – Б. 11.

Хәбибуллина Л. Кояшларың белән кер син гомер көзләреңә // Шәһри Казан. – 2005. – 23 дек.

22 июля / июль

Хамид Музаффарович Муштари
Хәмит Мозаффар улы Мөштәри

1900–1981

125 лет со дня рождения
тууына 125 ел

Выдающийся татарский учёный-математик, первый татарский доктор физико-математических наук, профессор Хамид Музаффарович Муштари родился 22 июля 1900 года в городе Оренбурге, в семье учителя. Первоначальное образование он получает в школе при приюте, затем во 2-ой гимназии для мальчиков в Казани. В 1918 году он с золотой медалью заканчивает гимназию и в том же году поступает на физико-математический факультет Казанского университета. В 1920 году по состоянию здоровья переводится в Среднеазиатский университет города Ташкента. Закончив университет в 1923 году, Муштари возвращается в Казань.

В 1925 году Х.Муштари поступает в аспирантуру Московского университета. Его научный руководитель, всемирно прославленный академик С.А.Чаплыгин, ставит перед ним задачу наиболее углублённого изучения математики, физики, механики. В 1929 году он защищает кандидатскую диссертацию, и с этого года вся научная и педагогическая деятельность Х.Муштари связана с Казанью. Он долгие годы заведует кафедрой теоретической механики Казанского института инженеров коммунального строительства, Казанского авиационного института, позже Казанского химико-технологического института.

В 1934–1938 гг. Х.Муштари закладывает основы нелинейной теории тонких оболочек, в 1938 году по этой теме защищает докторскую диссертацию в Московском университете. Многие труды Х.М.Муштари посвящены дальнейшему развитию этой теории и использованию её в решении важных практических задач. Им выполнен также ряд других исследований, имеющих важное теоретическое и прикладное значение.

С 1946 по 1972 годы Муштари является директором физико-технического института Казанского филиала АН СССР и до 1976 года возглавляет отдел теории оболочек этого института.

Хамидом Музаффаровичем написано свыше ста работ, вошедших в золотой фонд механики. Он создаёт известную научную школу, воспитав 8 докторов и более 30 кандидатов наук.

Заслуги Х.М.Муштари были высоко оценены: он был награждён орденами Ленина, Трудового Красного Знамени, Знака Почёта и медалями, ему присвоены почётные звания заслуженного деятеля науки и техники ТАССР и РСФСР.

Х.М.Муштари умер 23 января 1981 года. Похоронен на Новотатарском кладбище в городе Казани.

В Казани имя известного учёного увековечено. Именем Хамида Муштари названа улица в Вахитовском районе города. Мемориальные доски в память об учёном были установлены в Казани на доме № 30 по улице, носящей его имя, в котором он жил в 1945–1981 годах; в фойе здания Физико-технического института Казанского научного центра Российской академии наук.

Хәмит Мозаффар улы Мөштәри – татарлар арасында беренче физика-математи-

ка докторы, профессор – 1900 елның 22 июлендә Оренбург шәһәрендә, мөгаллим гаиләсендә туа. Ул башта приют каршындагы мәктәптә, соңрак Казанның 2 нче ир балалар гимназиясендә укый. 1918 елда гимназияне алтын медальгә тәмамлый.

Мөштәри 1918 елда Казан университетының физика-математика факультетына укырга керә. Әмма, сәламәтлеге какшау сәбәпле, 1920 елда Ташкент шәһәрендәге Урта Азия университетына күчә. Университетны 1923 елда тәмамлаганнан соң, ул яңадан Казанга кайта.

1925 елда Мөштәри Мәскәү университетының аспирантурасына укырга керә. Дөньякүләм танылган академик С.А.Чаплыгин, фәнни җитәкчесе буларак, аның алдына математика, физика, механика фәннәрен тирәнтен өйрәнү бурычын куя. 1929 елда ул кандидатлык диссертациясен яклый һәм, шушы елдан башлап, Мөштәринең фәнни һәм педагогик эшчәнлеге тулысынча Казан белән бәйләнгән. Ул Казан коммуналь төзелеш институтының теоретик механика кафедрасын, Казан авиация институтының теоретик механика һәм эластиклык теориясе кафедрасын, соңрак Казан химия-технология институтының теоретик механика кафедрасын җитәкли.

1934–1938 елларда ул юка тышчаларның нәсызыкча теориясенә нигез сала, ә 1938 елда Мәскәү университетында шушы теориягә багышланган гыйльми эшләре буенча докторлык диссертациясен яклый.

1946–1972 елларда Х.Мөштәри СССР ФА Казан филиалының физика-техника институты директоры була, шуның белән бергә, 1976 елга кадәр шушы институтның тышчалар теориясе бүлеген җитәкли.

Х.Мөштәри бик күп шәкертләр тәрбияли, алар арасында 8 фән докторы, 30 дан артык фән кандидаты бар.

Х.Мөштәри 100дән артык гыйльми хезмәт яза, аның хезмәтләре югары бәяләнә. Ул Ленин, Хезмәт Кызыл Байрагы, Мактау Билгесе орденнары һәм медальләр белән бүләкләнә, Россиянең һәм Татарстанның атказанган фән һәм техника эшлеклесе дигән мактаулы исемнәргә лаек була.

Х.Мөштәринең нәсызыкча механикасы буенча язган хезмәтләре безнең илдә генә түгел, чит илләрдә дә яхшы мәгълүм. Аларда булган идеяләр бүген дә әһәмиятен югалтмыйлар.

Х.Мөштәри 1981 елның 23 гыйнварында вафат була.

Казанда күренекле галимнең исеме мәңгеләштерелгән. Шәһәрнең Вахитов районындагы бер урам Х.Мөштәри исемен йөртә. Казанда, Х.Мөштәри 1945–1981 елларда яшәгән йортта (Х.Мөштәри урамы, 30), Россия фәннәр академиясе Казан фәнни үзәгенең Физика-техника институты бинасының фойесында галим истәлегенә мемориаль библиотекалар...

Советуем прочитать:
Укырга тәкъдим итәбез:

Муштари Х. М. Нелинейная теория оболочек: сборник научных трудов / Академия наук СССР, Казанский научный центр, Казанский физико-технический институт. – М.: Наука, 1990. – 224 с.

Ильгамов М.А. Профессор Х.М.Муштари. – М.: Наука. Физматлит, 2001. – 192 с.

Хамид Музафарович Муштари: 1900–1981 / сост., научный редактор Ю. Г. Коноплёв. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2004. – 37 с. – (Выдающиеся учёные Казанского университета).

Гарипова З. Профессор Хамид Муштари // Гасырлар авазы = Эхо веков. – 2013. – № 1-2. – С. 96–99.

Амиров К.Ф. Казанских улиц имена / К.Ф.Амиров, Р.Х.Ахметзянова, Р.Г.Вениаминов. – Казань: Центр инновационных технологий, 2008. – 589 с. – Муштари. – С. 332–333.

Шакирҗанов Р. Күренешләрне тирәнтен аңлап // Мәшһүр татар галимнәре: мәкаләләр, истәлекләр. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2011. – Б. 157–162.

Мусабәкова Р. Хәмит Мөштәри // Кырык татар=Сорок татар=The Forty Tatars / Бөтендөнья язучылар ассоциациясе (Халыкара ПЕН-клуб). – Казан: Татар. кит. нәшр., 2013. – Б. 216–224.

Гудкова В. Профессор Мөштәри һәм аның мәктәбе / тәрҗ. М.Хәмитов // Казан утлары. – 1972. – № 8. – Б. 112–120.

Хәмит Мөштәри һәм аның иҗаты // Фән һәм тел. – 1997. – № 1. – Б. 9–12.

Вәлиева А. Күренекле татар галимнәре // Мәгариф. – 2001. – № 5. – Б. 55–56.

Терегулов И.Г. Илһамлы механик: Хәмит Мөштәри // Казан. – 2001. – № 12. – Б. 24–25.

Мөштәринең фәнни хезмәтләре исемлеге // Фән һәм тел. – 1997. – № 1. – Б. 13–15.

18 сентября / сентябрь

Гариф Ахунов

1925–2000

100 лет со дня рождения
тууына 100 ел

Видный писатель и общественный деятель Гариф Ахунов (Гарифзян Ахунзянович Ахунов) родился 18 сентября 1925 года в деревне Учили Арского района Татарской АССР в многодетной крестьянской семье. Учился в школе-семилетке деревни Казанбаш.

После школы начинал самостоятельную трудовую жизнь. Одновременно продолжил образование в Арском педагогическом училище, которое окончил в 1947 году.

В 1947–1952 годах Г.Ахунов – студент историко-филологического факультета Казанского государственного университета. В эти годы начинает заниматься литературным творчеством.

Печататься начал с 1951 года. Первое крупное произведение – повесть «Яшьлек яме» («Красота юности», 1956) – о жизни студенческой молодежи 1950-х годов.

После окончания университета работает в редакции журнала «Совет әдәбияты» («Советская литература»), ныне «Казан утлары».

В 1956 году Гариф Ахунов переезжает жить в город нефтяников – Альметьевск, выступает в печати с очерками, рассказами, маленькими повестями. Здесь он написал роман о жизни нефтяников «Клад» (1963).

В 1968 году Г.Ахунов возвращается в Казань и в 1971–1974 годах работает главным редактором журнала «Казан утлары». В 1974 году его избирают председателем правления Союза писателей Татарстана.

Литературно-творческая деятельность Г.Ахунова разносторонняя: он пишет в разных жанрах. Он – известный прозаик, журналист, публицист, литературный критик, переводчик, автор драматических произведений.

Герои произведений Г.Ахунова – нефтяники, труженики села, руководители производства, представители творческой интеллигенции. Г.Ахунов обращается и к исторической теме.

Как драматург Г.Ахунов известен пьесами «Чулпы җыры» («Звон накосников», 1959 г.; постановка 1959 г.), «Тынгысыз йөрәк» («Бес-

покойное сердце», 1959 г.; постановка 1959 г., соавтор Ф.Мустафин); инсценировкой «Акчарлаклар» («Чайки», постановка 1971 г.) по повести Ш.Камала.

Аналитические статьи Г.Ахунова посвящены литературному процессу; литературные портреты писателей и деятелей искусства опубликованы в республиканских и российских изданиях.

Переводил на татарский язык произведения М.А.Шолохова, А.Н.Островского, А.С.Макаренко, В.А.Закруткина и др.

Повести и рассказы Г.Ахунова переведены на русский, украинский, азербайджанский, узбекский, киргизский, казахский, башкирский, удмуртский, чувашский, марийский, якутский, даргинский и другие языки.

Высоко оценена литературная деятельность писателя. За повесть «Чикләвек төше» («Ядро ореха») и роман «Хәзинә» («Клад») Г.Ахунову присуждена Государственная премия Татарстана им. Г.Тукая, в 1993 году – почётное звание «Народный писатель Республики Татарстан», в 1995 году за роман «Дочь Волги», публицистические статьи последних лет – премия им. Гаяза Исхаки.

Гариф Ахунов умер 4 июня 2000 года в Казани, похоронен в Арске.

Гарифу Ахунову поставлен бронзовый памятник-бюст на Центральной площади Арска на Аллее писателей. Именем писателя названа одна из улиц города в Приволжском районе Казани, в Арске, а также в Альметьевске и Кукморе. Памятная доска была открыта в 2006 году в Альметьевске на д. № 20 по ул. Радищева, где писатель прожил более 10 лет. Мемориальная доска установлена и в Казани на д. № 4А по ул. Новаторов, в котором проживал писатель.

Танылган әдип һәм җәмәгать эшлеклесе Гариф Ахунов (Гарифҗан Ахунҗан улы Ахунов) 1925 елның 18 сентябрендә Татарстан АССРның Арча районы Өчиле авылында крестьян гаиләсендә туа. Казанбаш авылында җидееллык мәктәптә укый.

Мәктәптән соң мөстәкыйль хезмәт тормышын башлый. Бер үк вакытта Арча педагогика училищесында белем алуын дәвам итә, аны 1947 елда тәмамлый.

1947–1952 елларда Г.Ахунов – Казан дәүләт университетының тарих-филология факультеты студенты. Шушы елларда әдәби иҗат эше белән шөгыльләнә башлый. 1951 елдан әсәрләре басыла. Беренче зур әсәре – «Яшьлек яме» (1956) повесте – 1950 нче еллардагы студент яшьләрнең тормышы турында.

Университетны тәмамлаганнан соң «Совет әдәбияты» (хәзерге «Казан утлары») журналы редакциясендә эшли.

1956 елда Гариф Ахунов нефтьчеләр шәһәре Әлмәткә күчеп китә, андагы җанлы тормыш материалы нигезендә очерклар, хикәяләр, кечкенә повестьлар яза. Нефтьчеләр тормышы турында «Хәзинә» (1963) һәм «Хуҗалар» (1968) исемле романнарын иҗат итә.

1968 елда Г.Ахунов Казанга кайта һәм 1971–1974 елларда «Казан утлары» журналының баш мөхәррире булып эшли. 1974 елда Татарстан Язучылар берлеге идарәсенең рәисе итеп сайлана.

Г.Ахуновның әдәби-иҗади эшчәнлеге күпкырлы: төрле жанрларда иҗат итә. Ул – танылган прозаик, журналист, публицист, әдәби тәнкыйтьче, тәрҗемәче, драма әсәрләре авторы.

Г.Ахунов әсәрләре геройлары – нефтьчеләр, авыл хезмәтчәннәре, производство (җитештерү оешмалары) җитәкчеләре, иҗат интел-

лигенциясе вәкилләре. Язучы тарихи темага да мөрәҗәгать иткән.

Драматург буларак, Г.Ахунов «Чулпы җыры» (1959, 1959 елда куелган), «Тынгысыз йөрәк» (1959, 1959 елда куелган; автордашы Ф.Мостафин) пьесалары; Ш.Камал повесте буенча «Акчарлаклар» спектакле (1971 елда куелган) белән таныла.

Г.Ахуновның әдәби процесска багышланган аналитик мәкаләләре, язучыларның һәм сәнгать эшлеклеләренең әдәби портретлары республика һәм Россия басмаларында дөнья күрә.

Ул татар теленә М.А.Шолохов, А.Н.Островский, А.С.Макаренко, В.А.Закруткин һ.б. әсәрләрен тәрҗемә итә.

Г.Ахуновның повестьлары һәм хикәяләре рус, украин, азәрбәйҗан, үзбәк, казакъ, башкорт, удмурт, чуаш, мари, якут, даргин һ.б. телләргә тәрҗемә ителгән.

Язучының әдәби эшчәнлеге югары бәяләнә. «Чикләвек төше» повесте һәм «Хәзинә» романы өчен Г.Ахуновка Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе, 1993 елда Татарстан Республикасының халык язучысы дигән мактаулы исем бирелә; 1995 елда «Идел кызы» романы һәм соңгы еллардагы публицистик мәкаләләре өчен Гаяз Исхакый исемендәге премиягә лаек була.

Гариф Ахунов 2000 елның 4 июнендә Казанда вафат була һәм туган ягы Арча зиратына җирләнә.

Гариф Ахуновка Арчаның Үзәк мәйданындагы Язучылар аллеясында бронза һәйкәл-бюст куелган. Язучының исеме Казан шәһәренең Идел буе районындагы, Арчадагы, шулай ук Әлмәттәге һәм Кукмарадагы урамнарга бирелә. 2006 елда Әлмәттә, язучы 10 елдан артык яшәгән Радищев урамындагы 20 нче йортта истәлек тактасы ачыла. Мемориаль такта Казанда язучы яшәгән (Новаторлар урамы, 4А) йортка да куелган.

Советуем прочитать:
Укырга тәкъдим итәбез:

Ахунов Г. Клад: роман /пер. с татар. Р.Ахунова. – М.: Современник, 1976. – 463 с.

Ахунов Г. Клад: роман /пер. с татар. Р.Ахунова. – 6-е изд. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1989. – 286 с.

Ахунов Г. Дочь Волги: роман / пер. с татар. Р.Ахунова. – 2-е изд. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1992. – 416 с.

Ахунов Г. Увиденное и прожитое Тимерханом: докум. повести / пер. с татар. Б.Хамидуллина. – Казань: Дом печати, 2001. – 232 с.

Ахунов Г. Сайланма әсәрләр: 5 томда. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2004.

Т.1: романнар. – 431 б.

Т.2: романнар. – 383 б.

Т.3: романнар. – 383 б.

Т.4: повестьлар. – 448 б.

Т.5: повестьлар. – 383 б.

Ахунов Г. Акча күктән яумый: повестьлар, хикәяләр, очерклар. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1994. – 288 б.

Ахунов Г. Тимерханның күргән-кичергәннәре: докум. повестьлар. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1999. – 351 б.

Гиниятуллина А. Писатели Советского Татарстана: биобиблиогр. спр. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1970. – 511 с. – Гариф Ахунов. – С. 47–49.

Абсалямова А. «Соль земли, правда её и откровение»; Ахунова Н. «В окружении рябин» // Идель. – 2015. – № 9. – С. 48; 49.

Ахунова Н. «Гариф Ахунов: писатель, нашедший клад» // Казань. – 2015. – № 10. – С. 119.

Әдипләребез: биобиблиогр. белешмәлек. 2 томда. Т. 1 / [төз. Р.Н.Даутов, Р.Ф.Рахмани]. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2009. – 735 б. – Гариф Ахунов. – Б. 55–59.

Даутов Р.Н., Нуруллина Н.Б. Совет Татарстаны язучылары: биобиблиогр. белешмә. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1986. – 639 б. – Гариф Ахунов. – Б. 21–26.

Гариф Ахунов: язучы турында истәлекләр / төз. Ш.Максудова, Н.Ахунова. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2005. – 240 б.

Гариф Ахунов: хәзинәле гомер / төз. Н.Ахунова, Н.Ганиева. – Казан: Рухият, 2015. – 376 б.

Надыршина Л. Гариф Ахунов // Татар әдәбияты тарихы. 8 томда. Т.6: 1960–1980 еллар. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2018. – Б. 123–297.

Мусин Ф. Гариф Ахунов // Татар әдәбияты тарихы. 6 томда. Т.6: 60–90 еллар. – Казан: Раннур, 2001. – Б. 141–155.

Татар драматурглары: биобиблиогр. белешмәлек /төз. Ф.Ганиева, Р.Яруллина, А.Саттарова. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2007. – 271 б. – Гариф Ахунов. – Б. 13–14.

Арсланов М.Г. Татар театры: энциклопедик сүзлек-белешмә. – Казан: Заман, 2014. – 584 б. – Ахунов Гариф. – Б. 29–30.

Галимуллин Ф. Яңа гасырда да үз кеше // Мәдәни җомга. – 2020. – 30 окт. – Б. 15.

Хәмидуллин Л. Иҗади рухлы, ягымлы кеше // Мәдәни җомга. – 2020. – 18 сент. – Б. 11.

Фәттахов И. Гариф Ахунов публицистикасы // Мәдәни иомга. – 2016. – 10 июнь. – Б. 9.

Гайфуллина Ф. Якты эз калдырган шәхес; **Галиев Ш.** Син калдырган еллар // Безнең мирас. – 2015. – № 10. – Б. 62–63; 65.

3 декабря / декабрь

Салих Сайдашев
Салих Сәйдәшев

1900–1954

125 лет со дня рождения
тууына 125 ел

Выдающийся композитор Салих Замалетдинович Сайдашев родился 3 декабря 1900 года в Казани. Отец внезапно заболел и умер, так и не увидев сына. Салих воспитывается в семье сестры, муж которой Шигаб Ахмеров принадлежал к прогрессивным кругам татарской интеллигенции.

Музыкальное дарование Салиха проявилось рано. Первым инструментом, на котором он начал играть, была гармоника. Затем родственники купили рояль. Первым его учителем был народный музыкант Загидулла Яруллин, а затем видные педагоги Казанского музыкального училища.

В 1918 году молодой музыкант организует оркестр. В 1919–1920 гг. он добровольцем вступает в ряды Красной Армии, после демобилизации работает в музыкальной школе Оренбурга.

В 1922 году С.Сайдашев возвращается в Казань и в Татарском государственном драматическом театре начинает свою деятельность в качестве дирижёра и музыкального руководителя. В этот период один за другим появляются его музыкальные произведения к драмам: «Галиябану» М.Файзи, «Башмагым» («Башмачки») Х.Ибрагимова, «Ил»

(«Родина»), «Кандыр буенда» («На Кандре»), «Зәңгәр шәл» (Голубая шаль») К.Тинчурина, «Наёмщик» Т.Гиззата и др. Сайдашев создаёт новый жанр, получивший название музыкальной драмы.

В эти же годы он пишет знаменитый «Марш Советской Армии», активно трудится над созданием новых музыкальных произведений в различных жанрах, выступает как пианист и дирижер.

В 1934–1938 гг. С.Сайдашев обучается в Татарской оперной студии при Московской государственной консерватории. Затем возвращается в Татарский государственный академический театр, работает над созданием новых произведений, пишет музыку к спектаклям.

С.Сайдашев умер 16 декабря 1954 года в Москве.

С.Сайдашев признан основоположником татарской профессиональной музыки. Его заслуга состоит в том, что он на подлинно профессиональном и высоком творческом уровне подытожил, обобщил опыт первых народных композиторов, многовековые традиции народа сумел органически соединить с опытом европейской музыки, с фольклором и создать на этой основе подлинно национальное и профессиональное искусство.

Мәшһүр композитор Салих Җамалетдин улы Сәйдәшев 1900 елның 3 декабрендә Казанда туа. Әтисе Салих туганчы ук үлә. Малай күп еллар буе җизнәсе Шиһап Әхмәров гаиләсендә тәрбияләнә. Ул бала чактан ук гармунда уйнарга ярата. Музыкага сәләтен сизгәч, җизнәсе Салихка рояль алып бирә һәм танылган музыкант Заһидулла Яруллинны өенә укытучы итеп чакыра. Соңрак булачак композитор профессиональ музыка укытучыларыннан белем ала.

1918 елда яшь музыкант үзе оркестр оештыра, 1919–1920 елларда үз теләге белән Кызыл Армия сафларында хезмәт итә, аннары Оренбургта музыка мәктәбендә эшли.

1922 елда С.Сәйдәшев Казанга кайта һәм Татар дәүләт драма театрына музыка җитәкчесе һәм дирижёр булып эшкә керә. Сәйдәшевнең композиторлык эшчәнлеге киң колач ала, аның тарафыннан күп драматик әсәрләргә музыка иҗат ителә, осталыгы, профессиональлеге әсәрдән әсәргә камилләшә бара.

Аның тарафыннан М.Фәйзинең «Галиябану», Х.Ибраһимовның «Башмагым», К.Тинчуринның «Ил», «Кандыр буенда», «Зәңгәр шәл», Т.Гыйззәтнең «Наёмщик» һәм башка сәхнә әсәрләренә музыка иҗат ителә. С.Сәйдәшевнең әсәрләре татар театры сәхнәсендә яңа жанр – музыкаль драма жанры барлыкка китерә. Шушы 1920 нче елларда ул үзенең данлыклы «Совет Армиясе маршы»н да яза.

1920–1930 нчы елларда Сәйдәш музыкасы халкыбыз рухи тормышының үзәгендә тора. Аның әсәрләре радиодан, сәхнәләрдән яңгырый. Ул үзе дә еш кына концертларда я пианист, я дирижёр буларак катнаша.

1934–1938 елларда ул Мәскәү дәүләт консерваториясе каршындагы Татар опера студиясендә укый. Аннан кайткач Татар дәүләт академия театрында эшен дәвам итә, яңа әсәрләр тудыру өстендә эшли.

С.Сәйдәшев 1954 елның 16 декабрендә Мәскәүдә вафат була.

Салих Сәйдәшев – милли профессиональ музыкага, аның барлык төрләренә нигез салучы, милли музыка телен тудыручы, халык рухына, аның табигатенә, моңына тәңгәл килгән музыка чараларын табигый рәвештә дөнья профессиональ музыка казанышлары белән баетучы, берләштерүче; тамашачының

музыкаль фикерләү дәрәҗәсен киңәйтүче һәм киң катлау тамашачыга классик музыканы тыңлауга юл ачучы.

Советуем прочитать:
Укырга тәкъдим итәбез:

Сәйдәшев С. Әсәрләр=Сочинения: өч томда. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2000–2004. – На татар. и рус. яз.

Т.1: Музыкаль драмалар (1923–1929). – 2000. – 224 б.

Т.2: Музыкаль драмалар (1932–1953). – 2002. – 232 б.

Т.3: Җырлар, маршлар, инструменталь һәм хореографик әсәрләр, балет (1927–1954) / [ахыр сүз язучы Р.Еникеев]. – 2004. – 239 б.

Сәйдәшев С. Без кабызган утлар. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1980. – 310 б.

Сәйдәшев С. Зәңгәр шәл: җырлар, арияләр / төз. Х.Әюп; ахыр сүз авт. Й.Исәнбәт. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1991. – 63 б.

Салих Сайдашев: материалы и воспоминания / сост. и авт. вступ. ст., примеч.: С.И.Раимова, З.Ш.Хайруллина. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1970. – 127 с.

Сайдашев А.С. Отец. – Казань: Татар. кн. изд-во, 2011. – 128 с.: ил. – К 110-летию со дня рождения Салиха Сайдашева.

Саинова-Ахмерова Д.З. Салих Сайдашев: страницы жизни и творчества композитора. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1999. – 212 с:

Исхакова-Вамба Р.А. Салих Сайдашев: очерки и исследования. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1991. – 79 с.

Салитова Ф.Ш. Музыкальные драмы Салиха Сайдашева: (роль жанра в становлении татарской профессиональной музыки). – Казань: Татар. кн. изд-во, 1988. – 159 с.

Век Салиха Сайдашева / М-во культуры РФ; Казан. гос. консерватория. – Казань, 2000. – 132 с. – Библиогр.: С.119–128.

Нигмедзянов М. Салих Сайдашев // Композиторы и музыковеды Советского Татарстана. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1985. – С. 134–142.

Сайдашева З. Салих Сайдашев // Звуковое пространство композиторов Татарстана: очерки. Интевью. Воспомининия. – Казань: Музыка России, 2014. – С. 180–184.

Шамов С. Мелодии судьбы народа. – Казань: Изд-во КГУ, 2004. – 153 с.

Еники А. Гуляндам: роман / пер. с татар. Р.Кутуя. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1978. – 176 с.

Еники А. Повести и рассказы / [пер. с тат. С. Гайнуллиной; авт. предисл. и сост. Г. Гайнуллина]. – Казань: Татар. кн. изд-во, 2019. – 175 с.: портр.

Ахмеров Г. Размышления о феномене Салиха Сайдашева // Идель. – 2001. – № 4. – С. 43–45.

Бикбулатова И. Созвездие Сайдашева: (сценарий) / / Мәгариф. – 2000. – № 10. – С. 65–68.

Гареева Н. Музыка сердца // Казань. – 2010. – № 12. – С. 57–61. – ил.

Туманская О. Одинокий джентльмен в светлом костюме // Татарстан. – Казань. – 2016. – № 1. – С. 66–69.

Салих Сәйдәшев: фәнни-популяр җыентык / [фәнни мөх-р Җ. Миңнуллин; төз. Р.Әхмәров, Р.Миңнуллина]. – Казан: Җыен, 2017. – 687 б., [64] б. фоторәс. – (Шәхесләребез = Знаменитые личности). – Библиогр.: б. 670–678.

Салих Сәйдәшев турында истәлекләр. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1980. – 159 б.

Саинова-Әхмәрова Д. Салих Сәйдәшев: композиторның тормыш һәм иҗат юлы / Ф.Г.Тарханова тәрҗ. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2001. – 208 б.: портр., фото б-н.

Ризванов Г., Әмиров К. Сәйдәш аланында. – Казан: Идел-Пресс, [2008?]. – 91 б.: фотолар б-н. – Текст татар һәм рус тел.

Салих Сәйдәшев музее=Музей Салиха Сайдашева / Татарстанның берләштерелгән дәүләт музее. – Казан, 1995. – 10 б.

Әтием турында: [Альфред Сәйдәшев истәлекләре] // Мәдәни җомга. – 2019. – 5 июль. – Б. 18.

Еники Ә. Хәтердәге төеннәр: мәкаләләр, очерклар һәм истәлекләр. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1983. – 226 б. – Бәхет мәсьәләсе. – Б. 73–81.

Монасыйпов Ш. Сәйдәшнең сихри моңы: рухи-фәнни тикшеренүләр тәҗрибәсеннән / / Казан утлары. – 2000. – № 12. – Б. 157–169.

Хәсәнов М. Салих Сәйдәшев // Татарстан. – 2000. – № 11. – Б. 16–19.

Шамов С. Яшьлекнең ерак таңнары // Казан утлары. – 2007. – № 3. – Б. 142–147.

Шамов С. Мәңгелектер Сәйдәш моңнары // Казан утлары. – 2007. – № 5. – Б. 148–152.

Исәнбәт П. Авторның кырык елдан соң мәхәббәт аңлатырга җөрьәт итүе; Ильясов Ә. Сәхнә артында эңгерләр: сәхнәнең арткы ягында; Бусыгин Е. Яшьлектә яшьнәдек; Еники Ә. «Вакыт җиле аңа кагылмады. Ул киткәндә актан иде... »; Латыйп К. Мәңгелек моң // Казан. – 1994. – № 3–4. – Б. 39–40, 52–86.

Еники Ә. Матурлык: хикәяләр, повестьлар / [төз. һәм кереш сүз авт. Ә. Мотыйгуллина]. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2019. – 476 б. – Гөләндәм туташ хатирәсе. – Б. 309–478.

Еники Ә. Гөләндәм туташ хатирәсе: кечкенә роман. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1977. – 184 б.

Латыйфуллин М. Сәйдәшнең балачагы. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1990. –144 б.

Низами Р. Татар моңының өч йолдызы. – Казан: Сүз, 2016. – 256 б. – Сәйдәшнең соңгы елы: роман-кыйсса. – Б. 12–166.

Фәйзуллин Р. Сәйдәш: поэма / рәссамы Т. Хаҗиәхмәтов. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1990. – 96 б.: рәс., портр.

Фәйзуллин Р. Сайланма әсәрләр: 6 томда. Т. 3: Шигырьләр, поэмалар. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2005. – 527 б. – Сәйдәш: поэма. – Б. 457–494.

Харис Р. Тоткасыз ишек: шигырьләр, поэмалар. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1999. – 192 б. – Сәйдәш яры (Салих Сәйдәшев Буада): поэма. – Б. 88–110.

Харис Р. Сайланма әсәрләр: 7 томда. Т. 4: Поэмалар / ахыр сүз авт.: Н.Хисамов, Ф.Хәсәнова. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2006. – 366 б. – Сәйдәш яры (Салих Сәйдәшев Буада): поэма. – Б. 132–152.

Хөсәен М. Якты моң: лирика. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1997. – 223 б. – Салих Сәйдәшевкә. – Б. 20; Сәйдәшне озатканда. – Б. 26–29; Сәйдәш моңнары. – Б. 130–131.

Моңлы җыр: (әдәби-музыкаль кичә) // Мәгариф. – 1996. – № 11. – Б. 56–57.

Мәңгелек моң: композитор Салих Сәйдәшевнең тууына 100 ел (1900–2000): методик һәм библиогр. ярдәмлек / төз. Н.Ә.Асылкаева; җав. мөх-ре Р.И.Вәлиев. – Казан: Милли китап, 1999. – 24 б.

Туманская О. Аксыл костюмлы ялгыз джентльмен // Татарстан. – 2016. – № 1. – Б. 60–63.

9 декабря / декабрь

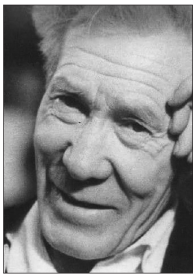

Хасан Туфан
Хәсән Туфан

1900–1981

125 лет со дня рождения
тууына 125 ел

Хасан Туфан – выдающийся татарский поэт, творчество которого является истинно народным и пользуется огромной любовью.

Хасан Фахриевич Туфан родился 9 декабря 1900 года в деревне Старая Киреметь Чистопольского уезда Казанской губернии (ныне Аксубаевского района Республики Татарстан) в семье крестьянина. Читать и писать научился у отца, а когда открылась школа в деревне, учился в школе.

Весной 1914 года он вместе с братьями работает старателем на Урале. Однако старшие братья, видя его рвение к учёбе, направляют Х.Туфана в уфимское медресе «Галия», где он знакомится с Г.Ибрагимовым, Ш.Бабичем, С.Рамиевым, М.Гафури и С.Сунчелеем.

В 1918–1924 годах Х.Туфан учительствует в школах Сибири и Урала, в 1924–1928 гг. – в школе Адмиралтейской слободы («Бишбалта») Казани.

В 1928–1930 годах Х.Туфан совершает пешее путешествие по республикам Закавказья и Средней Азии.

Вернувшись из путешествия, Х.Туфан в 1930–1934 годах работает редактором Татарского радиокомитета, затем несколько лет – ответственным секретарем журнала «Совет әдәбияты» (ныне «Казан утлары»).

В 1940 году Х.Туфан был репрессирован и на долгие годы отлучен от жизни родного народа и родной литературы. И лишь в 1956 году поэт из ссылки возвращается в Казань.

Х.Туфан начинает печататься в 1924 году, а через несколько лет о нём уже заговорят читатели, критики и литературная общественность. Х.Туфан одним из первых привнёс в татарскую поэзию тему рабочего класса, труда и борьбы. На рубеже 1920–1930 годов им были созданы такие значительные произведения, как «Уральские эскизы», «Между двух эпох», «Бибиевы» и др., вошедшие в золотой фонд татарской поэзии.

С середины 1930-х годов в творчестве Х.Туфана начинается новый период. Поэт переходит от эпоса к лирике. Многие лирические стихи стали популярными в народе песнями.

Поэзия Х.Туфана военных и послевоенных лет обогащается глубоким философским содержанием, отличается зрелостью поэтической мысли.

В 1950–1960-е годы поэзия Туфана достигает новых высот. Он создаёт целый ряд таких произведений, которые вправе считаться жемчужинами татарской поэзии. В творчестве поэта наблюдаются углубление социального анализа, значительность и активность поднятых проблем, напряжённость мысли.

За сборник стихов «Избранные произведения» (1964) Х.Туфану в 1966 году присуждена Государственная премия Татарстана им. Г.Тукая.

Х.Туфан ушёл из жизни 10 июня 1981 года в Казани.

Татар поэзиясенең классик шагыйре Хәсән Фәхри улы Туфан 1900 елның 9 декабрендә Казан губернасының Чистай өязе (хәзер Татарстан Республикасының Аксубай районы) Иске Кармәт авылында урта хәлле крестьян

гаиләсендә туа. Укырга-язарга әтисеннән өйрәнә, авылларында мәктәп ачылгач, Хәсән белем алуны шунда дәвам иттерә.

1914 елның язында ул, абыйларына ияреп, Себер якларына чыгып китә, бакыр руднигында эшли, көзен аны Уфага «Галия» мәдрәсәсенә укырга җибәрәләр. Анда булачак язучы Г.Ибраһимов, Ш.Бабич, С.Рәмиев, М.Гафури, С.Сүнчәләй кебек әдипләр белән аралаша.

1918–1924 елларда Урал һәм Себер мәктәпләрендә, 1924–1928 елларда Казанның Бишбалта мәктәбендә укытучы булып эшли.

1928 елның язында Х.Туфан Кавказ һәм Урта Азия якларына җәяүле сәяхәткә чыгып китә.

Сәяхәттән кайткач, Х.Туфан 1930–1934 елларда Татарстан радиокомитетында редактор, аннары берничә ел «Совет әдәбияты» (хәзер «Казан утлары») журналының җаваплы секретаре булып эшли.

1940 елда Х.Туфан кулга алына. Аны милләтчелектә, совет властена каршы астыртын көрәш алып баруда гаеплиләр. 1956 елда гына шагыйрь, сөргеннән котылып, Казанга кайта.

Х.Туфанның исеме матбугатта беренче тапкыр 1924 елда күренә. Берничә ел эчендә ул үзенчәлекле шагыйрь булып таныла, бу елларда поэма жанрында аеруча зур иҗади уңышларга ирешә.

1930 нчы елларда язылган шигырьләрендә Туфан табигать белән кеше, тарих белән шәхес арасындагы катлаулы һәм үзгәрә килгән мөнәсәбәтләрне калкытып куя. Бу чор иҗатында халыкчанлыкка, лиризмга борылыш көчәя.

Х.Туфанның мәхәббәт лирикасы татар поэзиясендә аерым урын били. Шагыйрь шәхесне үстерә, рухи баета, яшәвенә мәгънә бөрки торган олы хис турында саклык һәм нәзакәтлелек белән яза.

Х.Туфанның халык әдәбиятына нигезләнгән иҗаты, татар классик поэзиясенең традицияләрен алга таба үстереп һәм киңәйтеп, үзенә бер шигъри дөнья булып формалаша.

Ул татар шигырен яңа эчтәлек, яңа ритмик ачышлар, лирик композициянең, строфа төзүнең классикага әверелердәй яңа үрнәкләре белән баета.

Х.Туфанга «Сайланма әсәрләр» (1964) китабы өчен 1966 елда Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе бирелә.

Хәсән Туфан 1981 елның 10 июнендә Казанда вафат була.

Советуем прочитать: Укырга тәкъдим итәбез:

Туфан Х. Избранное: стихи и поэмы /пер. с татар. – М.: Сов. Россия, 1987. – 192 с.

Туфан Х. Лирика /пер. с татар.; вступ. ст. Р. Мустафина. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1984. – 384 с.

Туфан Х. Фиалка: стихи разных лет /пер. с татар.; вступ. ст. Р.Хариса. – М.: Современник, 1984. – 112 с.

Туфан Х. Әсәрләр: биш томда. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2007–2008.

Т.1: Шигырьләр, поэмалар /[кереш сүз авт. М.Гайнетдинов]. – 2007. – 479 б.

Т.2: Шигырьләр, поэмалар. – 2007. – 463 б.

Т.3: Шигырьләр, поэмалар. – 2008. – 415 б.

Туфан Х. Сайланма әсәрләр: 2 томда. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1974–1975.

Т.1: Шигырьләр һәм поэмалар (1925–1955) / кереш сүз язучы Т.Галиуллин. – 1974. – 351 б.

Т.2: Шигырьләр һәм поэмалар (1955–1974). – 1975. – 367 б.

Туфан Х. Сайланма әсәрләр /[төз., кереш сүз язучы Р.Фәтхерахманов]. – Казан: ТаРИХ (Хәтер), 2004. – 431 б.

Туфан Х. Лирик шигырьләр. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1985. – 256 б.

Туфан Х. Гүзәл гамь: моңарчы басылмаган шигырьләре. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1990. – 303 б.

Туфан Х. Кайсыгызның кулы җылы?: шигырьләр, поэмалар /төз. Ф.Зыятдинова. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2000. – 256 б.

Туфан Х. Каеннар сары иде: шигырьләр, балладалар һәм поэмалар / төз. Г. Морат. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2020. – 495 б. – (Шагыйрь мөнбәре).

Гиниятуллина А. Писатели Советского Татарстана: биобиблиогр. спр. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1970. – 511 с. – Хасан Туфан.– С. 406–411.

Мифтахова М.А. Поэзия Хасана Туфана 60–80-х гг. XX века. – Казань, 2005. – 204 с.

Мустафин Р.А. Силуэты: литературные портреты писателей Татарстана. – Казань: Татар. кн. изд-во, 2006. – 351 с. – Любовь к жизни и приверженности к правде (Хасан Туфан). – С. 166–192.

Газиззянов А.Н. К проблеме атрибуции и датировки творчества Хасана Туфана 1940–1950-х годов // Науч. Татарстан. – 2002. – № 1. – С. 81–86.

«Ты для того лишь пришёл в наш мир, чтобы в своём народе стать поэтом»; Ибрагимов М. «Заговорили ивы по-татарски…» // Казанский альманах: Малахит / [сост. и ответ. ред. А.Мушинский]. – Казань: Татар. кн. изд-во, 2020. – С. 135–139; 139–143.

Даминова Ф. Открывая Туфана // Идель. – 2000. – № 12. – С. 70–71.

Карим М. Притча о трёх братьях. – М.: Современник, 1988. – О Хасане Туфане. – С. 136–139.

Литвин А.Л. Запрет на жизнь. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1993. – 224 с. – Арест поэта (или Рассказ о том, как Хасан Туфан сравнил Кирова с Дантоном). – С. 151–164.

Туфитуллова Р. Сердце мне кто перевяжет?.. / пер. с татар. Г.М. Хасановой. – Казань: Татар. кн. изд-во, 2024. – 203 с.: ил.

Гарифзянова И. Мой стих итог пережитого… // Мәгариф. – 1996. – № 4. – С.46–48.

Әдипләребез: биобиблиогр. белешмәлек. 2 томда. Т. 2 / [төз. Р.Н.Даутов, Р.Ф.Рахмани]. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2009. – 735 б. – Хәсән Туфан. – Б. 457–460.

Даутов Р.Н., Нуруллина Н.Б. Совет Татарстаны язучылары: биобиблиогр. белешмә. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1986. – 639 б. – Хәсән Туфан. – Б. 454–457.

Ак чәчәк атар иде: Хәсән Туфан турында истәлекләр / төз. Х.Әюпов. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1989. – 368 б.

Гайнетдинов М. Давылларда, җилләрдә: Хәсән Туфанның тормыш һәм иҗат сәхифәләре. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1989. – 280 б.

Туфан: истәлекләр, шигырьләр. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2000. – 152 б.: рәсем б-н.

Гайнетдинов М., Йосыпова Н. Хәсән Туфан // Татар әдәбияты тарихы. 8 томда. Т.5: 1917–1956 еллар. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2017. – Б. 242–264.

Мостафин Р. Хәсән Туфан // Татар әдәбияты тарихы. 6 томда. Т.5: Бөек Ватан сугышы һәм сугыштан соңгы еллар әдәбияты (1941–1960). – Казан: Татар. кит. нәшр., 1989. – Б. 223–244.

Сабиров Р.Р. «Шигырьләрдә – минем йөрәгем...»: (Хәсән Туфан поэзиясендә автор образы). – Казан: Школа, 2006. – 188 б.

Садыйкова Р.Х. Хәсән Туфан шигъриятендә сәнгатьчә тасвир. – Казан, 2006. – 144 б.

Гайнетдин М. Гасырлар мирасы. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2004. – 319 б. – Хәсән Туфан. – Б. 249–285.

Ишморат Р. Дусларым, остазларым: истәлекләр. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1988. – 176 б. – Хәсән Туфан. – Б. 110–120.

Хәким С. Яшә, борчулы җаным: публицистика (1979–1986). Блокнотлар (1954–1986). – Казан: Татар. кит. нәшр., 1988. – 432 б. – Туфан – күпер. – Б.130–133.

Галиуллин Т. Шәхесне гасырлар тудыра: әдәби тәнкыйть, хикәяләр. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2003. – 192 б. – Акыл һәм җан берлеге. – Б. 17–27.

Мөстәкыймов И.А., Гәрәева А.Х. Татарстан Республикасы Милли китапханәсендә Хәсән Туфанның биографиясенә караган чыганаклар (тууына 120 ел тулуга багышлана) // Гасырлар авазы = Эхо веков. – 2020. – № 2. – С. 123–135.

Бәширов Г. Хәсән Туфан (1900–1981): Гомәр Бәширов көндәлегеннән // Безнең мирас. – 2020. – № 1. – Б. 82–89.

Галимуллин Ф. Эзләнү вакыты. – Казан: Мәгариф, 2005. – 247 б. – Гомере ак, шигыре ак. – Б. 226–230; Мәңгегә кайтты. – Б. 230–233.

Кашшаф-Үзиле Г. Киек каз юлы (Туфан): роман. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1992. – 351 б.

«Агыла да болыт агыла...» = «Всё плывут и плывут облака...»: Х. Туфан шигырьләре һәм аңа багышланган шигырьләр / төз. Р. Аймәт; мөх-р Р. Гарифҗанова. – Казан: «Заман» нәшрияты, 2000. – 80 б.: фот. – Текст парал. татар һәм рус тел.

Туфитуллова Р. Бәйлисе бар йөрәкне. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2011. – 175 б.

Шәрипов Ә. Ак кәгазь битләрендә // Идел. – 2022. – № 12. – Б. 74–79.

Ахунҗанова Р. Туфанның шигъри тылсымы // Мәйдан. – 2021. – № 6. – Б. 12–124.

Сабиров Р. «Вулканнарга керер идем...» // Мәгариф. – 2010. – № 12. – Б.7–8.

Сабиров Р. «Сагына булыр, каен, мине анда...» // Мәгариф. – 2010. – № 9. – Б.16–19.

Хәсәнова Ф. Туфан строфасы серләре // Чын мирас. – 2012. – № 12. – Б. 57–68.

25 декабря / декабрь

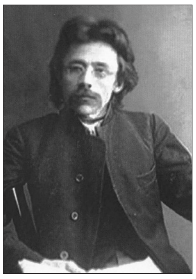

Муса Бигиев

1875–1949

150 лет со дня рождения
тууына 150 ел

Богослов, публицист, общественный и религиозный деятель Муса Яруллович Бигиев родился 25 декабря 1875 года в Ростове-на-Дону в семье религиозного деятеля – ахуна. Начальное образование получает в семье.

Муса поступает учиться в реальное училище в Ростове-на-Дону. Затем его отправляют в медресе «Күл буе» (Приозёрное, медресе Апанаевых) в Казани. Ему не понравилась уровень образования в медресе, и он, возвратившись в родной город, заканчивает прерванный курс обучения в лицее.

Затем М.Бигиев уезжает в Бухару. Здесь он

берёт уроки арабского, персидского языков, одновременно изучает фикх (мусульманское право), философию, математику и астрономию, знакомится трудами Евклида, Пифагора, Архимеда и др.

В 1896 году он поступает учится в университет «Аль-Азхар» в Каире. Но не соглашаясь с качеством преподавания, самостоятельно изучает историю Корана, затем продолжает образование в Мекке и Медине. М.Бигиев посещает Индию, где общается с мусульманскими богословами, участвует в диспутах на богословские темы. Занимается в исламском университете города Диюбент, учится в Бомбее.

В 1904 году М.Бигиев возвращается в Россию и поступает вольным слушателем на юридический факультет Петербургского университета.

В годы революции 1905–1907 годов М.Бигиев принимает активное участие в политическом движении российских мусульман. Он вместе с религиозным деятелем, издателем и публицистом Г.Ибрагимовым в Петербурге основывает и издаёт газету «Ульфат». Кроме того, активно участвует в работе мусульманских съездов, пишет статьи, издаёт сборники.

После закрытия газеты в годы реакции, он сосредоточил своё основное внимание на богословских, философских и научных исследованиях.

В 1908 году М.Бигиев приезжает в Казань. Здесь знакомится с хозяином издательства «Шэрык китапханэсе» («Восточная библиотека») Ахмадом Исхаки. Благодаря этому знакомству получает возможность выпускать свои книги.

В 1909 году М.Бигиев принимает предложение руководства оренбургского медресе «Хусаиния» прочитать его слушателям курс истории религии. Он также читал лекции по истории арабского языка и литературы, фикху (мусульманской юриспруденции) и психологии. Свои лекции публикует в журнале «Шура».

М.Бигиев – один из лидеров партии «Иттифак аль-муслимин». Начиная с 1920-х годов участвует в работе всех важных форумов мусульман.

После Октябрьской революции М.Бигиев все больше ощущает свою ненужность. Публикация его работ становилась все труднее, его преследовали. Это заставляет его принимать трудные для него решения. В 1930 году, он оставив семью, эмигрировал через Китай в Индию. Проехав многие восточные страны, он попадает в Саудовскую Аравию, затем в Египет.

Живя за границей, он продолжил свою научную деятельность, написал множество работ по различным вопросам ислама (в основном на арабском языке).

Муса Бигиев умер 25 октября 1949 года в Каире, похоронен на фамильном королевском кладбище «Хидвие».

Всю свою жизнь Муса Бигиев посвятил возрождению фундаментальных ценностей ислама. Его идеи и религиозно-философские суждения получили большое распространение в мусульманском мире.

Дин галиме, публицист, җәмәгать һәм дин эшлеклесе Муса Җаруллаһ Бигиев 1875 елның 25 декабрендә Ростов-Дон шәһәрендә ахун гаиләсендә туа. Башлангыч белемне гаиләсендә ала.

Муса башта Ростов шәһәрендәге реаль училищега укырга керә. Аннары аны Казанга «Күл буе» (Апанаев) мәдрәсәсенә җибәрәләр. Бераз укыгач ул мәдрәсәдә укуын ташлый

һәм туган шәһәренә кайта, анда училище курсын тәмамлый.

Аннары М.Бигиев Бохарага китә. Монда ул гарәп һәм фарсы телләре, фикъһ (дин хокукы) һәм фәлсәфә буенча дәресләр ала, математика һәм астрономияне өйрәнә; Евклид, Пифагор, Архимед һ.б. хезмәтләре белән таныша.

1896 елда ул Каһирәдәге «Әл-Әзһар» университетына укырга керә. Ләкин андагы укытуның сыйфаты белән ризалашмыйча, Коръән тарихын үзлегеннән өйрәнә, соңрак Мәккә һәм Мәдинәдә белем алуын дәвам итә. Һиндстанга сәяхәт кыла, анда исламият галимнәре белән аралаша, дин гыйлеме мәсьәләләренә кагылышлы бәхәсләрдә катнаша. Диюбент ислам университетында, Бомбейда укый.

1904 елда М.Бигиев Россиягә кайта һәм Петербург университетының юридик факультетына ирекле тыңлаучы булып керә.

1905–1907 еллардагы революция вакыйгаларында М.Бигиев Россия мөселманнарының сәяси хәрәкәтенә кушыла. Бу елларда ул дин эшлеклесе, нашир һәм публицист Габдерәшид Ибраһимов белән бергә Петербургта «Өлфәт» газетасына нигез сала. Моннан тыш, мөселман корылтайлары эшендә актив катнаша, мәкаләләр яза, җыентыклар бастырып чыгара.

Реакция елларында газета ябылгач, ул үзенең төп игътибарын дини тәгълимат, фәлсәфә һәм фәнни тикшеренүләргә юнәлтә.

1908 елда М.Бигиев Казанга килә. Биредә «Шәрык китапханәсе» нәшрияты хуҗасы Әхмәт Исхакый белән таныша. Шушы танышлык аша үз китапларын чыгару мөмкинлеге ала.

1909 елда М.Бигиев Оренбургтагы «Хөсәения» мәдрәсәсе җитәкчелегенең шәкертләргә диннәр тарихы курсын уку турындагы тәкъдимен кабул итә. Ул гарәп теле һәм әдәбияты тарихы, фикъһ һәм психология буенча да лекцияләр укый. Үзенең лекцияләрен «Шура» журналында бастыра.

М.Бигиев – «Иттифакъ әл-мөслимин» фиркасен оештыручыларның берсе. 1920 нче елларда мөселманнарның барлык мөһим корылтайларында катнаша.

Октябрь революциясеннән соң М.Бигиев көннән-көн үзенең кирәксезлеген тоя. Хезмәтләрен бастыру кыенлаша, аны әзәрлеклиләр. Болар аны үзе өчен авыр карарга килергә мәҗбүр итәләр. 1930 елда ул гаиләсен калдырып чит илгә, Кытай аркылы Һиндстанга китә. Күп кенә көнчыгыш илләрен узып, ул Согуд Гарәбстанына, аннары Мисырга эләгә. Чит илләрдә яшәгәндә дә ул фәнни эшчәнлеген дәвам итә, исламның төрле мәсьәләләренә караган күп хезмәтләр (башлыча, гарәп телендә) яза.

Муса Бигиев 1949 елның 25 октябрендә Каһирәдә вафат була, корольләр нәселенең «Хидвийә» исемле зиратына җирләнә.

М.Бигиев үзенең бөтен гомерен ислам кыйммәтләрен торгызуга багышлый һәм яшәешне шуларга нигезләнеп кору принциплары белән яши. Аның дин гыйлеменә кагылышлы идеяләре һәм дини-фәлсәфи фикерләре бөтен мөселман дөньясына тарала.

Советуем прочитать: Укырга тәкъдим итәбез:

Бигиев М. Дж. Избранные труды: в 2 т. / сост. и пер. с осман. А. Хайрутдинова. – Казань: Татар. кн. изд-во, 2005–2006. – (Антология татарской богословской мысли). – На обл. загл. не указано

Т. 1: Доказательства божественного милосердия = Рәхмәт илаһийә борһаннары;

Взгляд на верование людей в божество = Инсаннарның гакыйдә илаһийәләренә бер намаз; Пост в длинные дни = Озын көннәрдә рузә. – 2005. – 336 с.

Т. 2: Обращение к Великому Турецкому Национальному Собранию; Введение к трактату «Аль-Муафакат»; Воззвание к мусульманским нациям; Женщина в свете священных аятов Благородного Корана. – 2006. – 256 с.

Муса Джаруллах (ок. 1875–1949). Избранные труды / [сост., пер. с осман. яз., введ., сноски, коммент. А.Хайрутдинова]. – Казань: Татар. кн. изд-во, 2014. – 398 с.: портр. – (Антология татарской богословской мысли. – Указ. имен: с. 349–372.

Бигиев М.Дж. Мусульманская трапеза / авт. предисл.: А.В.Тимирясова, Е.Л. Яковлева, пер. с татаро-османского и авт. предисл. А.Г.Хайрутдинов. – Казань: Познание, 2020. – 65 с., [1] л. портр.: ил., портр. – (Сокровищница Татарстана).

Бигиев М.Дж. Некоторые актуальные проблемы нашего общества / пер. с татар.-осман. А.Г.Хайрутдинова. – М.: Медина, 2022. – 168, [32] с.: ил.

Бигиев М.Дж. Основы шариата. – М.: Медина, 2022. – 164, [28] с.: ил.

Бигиев М. Гарәп әдәбияты һәм ислам фәннәре: М. Бигиевнең 1908 елда чыккан «Әдәбият гарәбия илә голүм исламия» исемендәге әсәренең хәзерге татар теленә тәрҗемәсе / А.Хәйретдин тәрҗ. – Казан: Иман, 2000. – 128 б.

Бигиев М.Җ. Аш табыны / [госманлы-татар теленнән тәрҗ. һәм кереш сүз авт А.Г.Хәйретдинов; кереш сүз авт.: А.В.Тимирясова, Е.Л.Яковлева]. – Казан: Познание, 2019. – 65 б.: портр., фот. б-н. – (Татарстан хәзинәсе).

Наследие Мусы Джаруллаха Бигиева: сб. док. и материалов. Ч. 1. – Казань: Иман, 2000. – 73 с.

Наследие Муса Джаруллаха Бигиева: сб. док. и материалов. Ч. 2. / публ. к печати подгот. А.Г.Хайрутдинов. – Казань: Иман, 2000. – 90 с.

Наследие Мусы Джаруллаха Бигиева: сб. док. и материалов. Вып. 4. – Казань: изд-во Института истории АНТ, 2003. – 72 с.

Тагирджанова А.Н. Книга о Мусе-эфенди, его времени и современниках: сборник историко-биографических материалов. – Казань: ТАИФ, 2010. – 559 с.: ил. – На обложке: Книга 2.

Хайрутдинов А.Г. Муса Джаруллах Бигиев: [монография]. – Казань: Фән, 2005. – 177 с.

Хайрутдинов А.Г. Письменное наследие Мусы Джаруллаха Бигиева: монография. – Казань: Институт истории им. Ш. Марджани АН РТ, 2019. – 187 с.: ил., портр., факс. – Библиогр.: с. 174–177 и в подстроч. примеч. – Указ. персоналий: с. 178–179. – Указ. геогр. объектов, изд., и организаций: с. 180–184.

Абдулхаков Р.Р. Языковые особенности произведений Мусы Джаруллаха Бигиева: монография / Министерство образования и науки РФ, Российский исламский институт. – Казань, 2010. – 223 с. – Библиогр.: с. 207–222.

Юзеев А.Н. Просветительская мысль татарского народа (XIX – нач. XX вв.): монография. – Казань: Татар. кн. изд-во, 2014. – 415 с. – Реформаторско-просветительские взляды М.Биги. – С. 344–382.

Муса Җаруллаһ Бигиев: фәнни-биографик җыентык / төз. А.Г. Хәйретдинов. – Казан: Җыен, 2022. – 831 б. + [16] б. фоторәс. – («Шәхесләребез» сериясе = серия «Знаменитые личности»). – Биоблиогр.: б. 812–828. – Текст татар., рус телләрендә.

Баттал-Таймас Г.Г. Муса Ярулла Биги: тормышы, эшчәнлеге вә әсәрләре / [тәрҗ. Ә.Кәримуллин]. – Казан, 1997. – 55 б. – (Татар дин әһелләре / сериянең фәнни мөх-ре Р. Мөхәммәтшин).

Муса Бигиев: мирас һәм хәзерге заман: халыкара фәнни конф. материаллары, Казан, декабрь, 1999 ел. – Казан: Гөлстан, 2000. – 188 б. – Библиогр. юл асты иск. – Текст татар һәм рус телләрендә.

Хәйретдин А. Муса Җаруллаһ Бигиев хакында гыйльми хәбәрләрем: фәнни докл. җ-гы. – Казан: Алма-Лит, 2003. – 89 б.

Хәйретдинов А. Муса Бигиевнең хаҗнамәсе. – Казан: ТФА Ш.Мәрҗани ис. Тарих институты, 2018. – 206 б.: портр., факс., рәс. б-н.

Хәйретдинов А. Муса Җаруллаһ Бигиев // Татар зыялылары: тарихи портретлар. – Казан: Мәгариф, 2003. – Б. 144–156.

25 декабря / декабрь

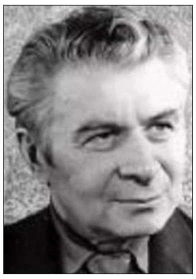

Гурий Тавлин

1925–1998

100 ЛЕТ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ
ТУУЫНА 100 ЕЛ

Писатель Гурий Иванович Тавлин (Тавлинов) родился 25 декабря 1925 года в деревне Средний Баграж нынешнего Заинского района Республики Татарстан. После окончания в 1942 году Верхне-Багражской средней школы работает учителем Нижнебишевсой школы. В феврале 1943 года он был призван в армию и после краткосрочной подготовки в военном училище отправлен на фронт. В качестве танкиста принимал участие в сражениях в Курской дуге, форсировании Днепра, освобождении Украины, Белоруссии, Польши от фашистов.

После демобилизации в 1946 году поступил на отделение татарского языка и литературы Казанского государственного педагогического института. В годы учёбы опубликовал первые стихи и рецензии на литературные произведения в республиканских газетах.

23 февраля 1950 года Г.Тавлин, студент четвёртого курса, был арестован. Его обвинили в «распространении ненависти против советского строя» и приговорили к 10 годам лишения свободы. В это время исчезает его первое большое произведение – роман «Дунайские волны».

10 апреля 1954 года Верховный суд СССР отменил приговор Верховного суда Татарской АССР. 22 сентября 1954 года Г.Тавлин был реабилитирован и освобождён.

В 1955 году он окончил Казанский педагогический институт. Его не принимали на работу в школу и он сначала несколько лет работал на строительстве, затем литературным сотрудником в редакциях республиканских и районных газет, редактором в Татарском книжном издательстве, Казанской студии хроникально-документальных фильмов. Организовал радиопередачи в Высокогорском районе. В 1972–1992 годах работал учителем в школах Казани и Зеленодольска.

Произведения Г.Тавлина стали публиковаться на страницах периодической печати в конце 1950-х годов. Он – автор сборника новелл «Сары яфраклар коела» («Осыпаются желтые листья», 1960),), повести «Йолдызлар безгә янәшә» («Звёзды рядом с нами», 1971) и других. Наибольшую известность Г.Тавлину принесла его автобиографическая роман-трилогия «Напасть», в которой отражены реалии сталинских репрессий.

Он – с 1992 года член Союза писателей Татарстана.

За боевые заслуги в годы Великой Отечественной войны Г.Тавлин награждён орденами Красного Знамени, Красной Звезды и Отечественной войны 2-й степени. В 1996 году ему присвоено почётное звание заслуженного работника культуры Республики Татарстан.

Гурий Тавлин умер 17 февраля 1998 года.

Одна из улиц города Заинска носит имя Г.Тавлина. 28 декабря 2016 года в селе Средний Баграж Заинского района на стене здания исполкома сельского совета была установлена мемориальная доска писателю.

Язучы Гурий Иван улы Тавлин (Тавлинов) 1925 елның 25 декабрендә хәзерге Татарстан Республикасы Зәй районының Урта Баграж авылында туа. 1942 елда Югары Баграж урта мәктәбен тәмамлагач, ул Түбән Биш җидееллык мәктәбендә укытучы булып эшли. 1943 елнын февралендә Г.Тавлин армиягә алына. Хәрби училищеда кыска вакытлы әзерлек үткәч, фронтка китә. Танк йөртүче буларак, Курск дугасындагы сугышларда, Днепрны кичүдә, Украинаны, Белоруссияне, Польшаны фашистлардан азат итүдә катнаша.

1946 елда демобилизацияләнеп кайтканнан соң, ул Казан дәүләт педагогия институтының татар теле һәм әдәбияты бүлегенә укырга керә. Уку елларында рес-публика газеталарында үзенең беренче шигырьләрен бастыра һәм әдәби әсәрләргә рецензияләр яза. 1950 елның 23 гыйнварында дүртенче курс студенты Г.Тавлинны кулга алалар. Ул, «совет строена каршы коткы тарату»да гаепләнеп, 10 елга ирегеннән мәхрүм ителә. Шул чакта аның беренче зур әсәре – «Дунай дулкыннары» романы юкка чыга.

1954 елның 10 апрелендә СССР Югары суды Татарстан АССР Югары судының хөкем карарын юкка чыгара. 1954 елның 22 сентябрендә Г.Тавлин реабилитацияләнеп, тоткынлыктан азат ителә.

1955 елда ул Казан дәүләт педагогика институтын тәмамлый. Мәктәпкә эшкә алмагач, башта төзелештә, аннары республика һәм район газеталары редакцияләрендә әдәби хезмәткәр, Татарстан китап нәшриятында, Казан хроникаль-документаль фильмнар студиясендә мөхәррир вазыйфаларын башкара. Биектау районында радиотапшырулар оештыра. 1972–1992 елларда Казан, Яшел Үзән шәһәрләре мәктәпләрендә укытучы булып эшли.

Г.Тавлинның әсәрләре вакытлы матбугат битләрендә 1950 нче еллар ахырында басыла башлый. «Сары яфраклар коела» (1960) новеллалар җыентыгы, «Йолдызлар безгә янәшә» (1970) повесте һ.б. авторы. Г.Тавлинга Сталин чоры репрессияләрен чагылдырган «Афәт» (1990–1991) роман-трилогиясе танылу китерә. Ул – 1992 елдан Татарстан Язучылар берлеге әгъзасы.

Бөек Ватан сугышында күрсәткән батырлыклары өчен Г.Тавлин Кызыл Байрак, Кызыл Йолдыз һәм II дәрәҗә Ватан сугышы орденнары белән бүләкләнә. 1996 елда аңа Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре дигән мактаулы исем бирелә.

Гурий Тавлин 1998 елның 17 февралендә вафат була.

Зәй шәһәренең бер урамы Г.Тавлин исемен йөртә. 2016 елның 28 декабрендә Зәй районы Урта Баграж авылында җирлек башкарма комитеты бинасы диварына язучыга мемориаль такта куела.

Советуем прочитать:
Укырга тәкъдим итәбез:

Тавлин Г. На переднем крае: (Герой Социалистического Труда А.Г.Тимченко). – Казань: Татар. кн. изд-во, 1960. – 20 с.: ил., портр. – (Гвардейцы семилетки).

Тавлин Г. Когда тучи заслоняют солнце: (глава из романа «Напасть» / пер. М.Валишевой // Татарстан. – 1997. – № 4. – С. 11–16.

Тавлин Г. Йолдызлар безгә янәшә (көндәлек битләре): повесть. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1971. – 159 б.: рәс.

Тавлин Г. Афәт: роман-трилогия. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1996-

[Кис. 1–2]. – 1996. – 446 б.: портр., рәс. – Авт. тур. белешмә: б. 445–446.

Кис. 3: роман-трилогия. – 2007. – 191 б.: портр., рәс.

Рец.: Камалов Б. «Афәт» // Ватаным Татарстан. – 1997. – 8 февр.

Әхмәтҗанов М. Афәт явы каян килә? // Шәһри Казан. – 1997. – 22 авг. – Б. 4, 6.

Гурий Тавлин: [язучы б-н әңгәмә] // Идел. – 1994. – № 6. – Б. 31.

Тавлин Г. Сугышта җиңгәч – зинданга... / әңгәмәдәш Мансур Вәли // Казан утлары. – 1995. – № 12. – Б. 99–103.

Тавлин Г. Миннән ничек «халык дошманы» ясадылар // Татарстан. – 1996. – № 2. – Б. 19–33.

Тавлин Г. Җиңүләрнең ачы тәме: язучының сугышта күргәннәре // Мәдәни җомга. – 1996. – 29 март. – Б. 6.

Тавлин Г. Кушаматлы – югалмас // Казан утлары. – 1998. – № 7. – Б. 126–181.

Баттал Ф. «Эту книгу я писал для себя...»: [о творчестве Гурия Тавлина] // Татарстан. – 1997. – № 4. – С. 9–10.

Әдипләребез: биобиблиогр. белешмәлек. 2 томда. Т. 2 / [төз. Р.Н.Даутов, Р.Ф.Рахмани]. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2009. – 735 б. – Гурий Тавлин. – Б. 408.

Мостафин Р. Репрессияләнгән татар әдипләре. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2009. – 175 б. – Гурий Тавлин. – Б. 170–171.

Хуҗин М. Чомбырак // Татарстан. – 1996. – № 2. – Б. 17–18.

Хуҗин М. Сары яфраклар коелганда // Казан утлары. – 2005. – № 12. – Б. 104–106.

Габидуллин Р. Татар «Лагерь» прозасы: жанр үзенчәлекләре һәм поэтика: монография. – Казан: Ихлас, 2014. – 151 б. – Г.Тавлинның «Афәт» роман-трилогиясендә замана фаҗигасе чагылышы. – Б. 98–139.

О художниках, писателях, композиторах советуем прочитать в следующих справочниках:

Рәссамнар, язучылар, композиторлар турында түбәндәге белешмәләрдән укырга тәкъдим итәбез:

Татарский энциклопедический словарь / гл. ред. М.Х.Хасанов. – Казань: Ин-т Татар. энцикл. АН РТ, 1999. – 703 с.: ил.

Татарская энциклопедия: в 6 т. / гл. ред. М.Х.Хасанов; отв. ред. Г.С.Сабирзянов. – Казань: Ин-т Татар. энцикл. АН РТ, 2002–2014. –

Т.1: А-В. – 672 с.

Т.2: Г-Й. – 656 с.

Т.3: К-Л. – 664 с.

Т.4: М-П. – 768 с.

Т.5: Р-Т. – 736 с.

Т.6: У-Я. – 720 с. с ил.

Татар энциклопедия сүзлеге. – Казан: ТР ФАнең Татар энцикл. ин-ты, 2002. – 830 б.: ил.

Татар энциклопедиясе: 6 томда. – Казан: ТР ФАнең Татар энцикл. ин-ты, 2008–2021. –

Т.1: А-В. – 720 б.

Т.2: Г-Й. – 656 б.

Т.3: К-Л. – 716 б.

Т.4: М-П. – 632 б.

Т.5: Р-Та. – 728 б.

Т.6: Тә-Ч. – 611 б.

Т.6: 2-кис.: Ш-Я. – 511 б.

Әдипләребез: биобиблиогр. белешмәлек: 2 томда / [төз. Р.Н.Даутов, Р.Ф.Рахмани]. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2009.

Т.1: А-К. – 751 б.

Т.2: Л-Я. – 735 б.

Даутов Р.Н. Балачак әдипләре: биобиблиогр. белешмәлек = Писатели нашего детства: биобиблиогр. справочник. – Казан: Мәгариф, 2002–2008.

Беренче китап = Первая книга. – 2002. – 223 б.

Икенче китап = Вторая книга. – 2004. – 286 б.

Өченче китап = Третья книга. – 2005. – 335 б.

Дүртенче китап = Четвертая книга. – 2008. – 255 б.

Даутов Р.Н. Совет Татарстаны язучылары: биобиблиогр. белешмә /Р.Н.Даутов, Н.Б.Нуруллина. – Казан: Татар. китап нәшр., 1986. – 639 б.

Гиниятуллина А. Писатели Советского Татарстана: биобиблиогр. справочник. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1970. – 512 с.

Татарстан язучылары – әдәби премия лауреатлары = Писатели Татарстана – лауреаты литературных премий / [төз. һәм кереш сүз авт. Д.И.Фәйзуллина]. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2011. – 287 б.

Арсланов М.Г. Татар театры: энциклопедик сүзлек-белешмә. – Казан: Заман, 2014. – 584 б.

Народные артисты: очерки / [рук. проекта и авт.-сост. И.Илялова]. – Казань: Магариф–Вакыт, 2011. – 391 с.

Червонная С.М. Художники Советской Татарии: (мастера изобразительного искусства Союза художников ТАССР). – Казань: Татар. кн. изд-во, 1984. – 464 с.: ил.

Союз художников Татарстана, региональное

отделение ВТОО «Союз художников России»: живопись, графика, скульптура, декоративно-прикладное искусство, искусствоведение, монументальное искусство / авт.-сост. М.Кузнецов. – Казань: [б.и.], [2008?]. – 363 с.

Художники Татарстана. – Казань: Фолиант, 2016. – 236 с.

Композиторы Татарстана. – М.: Композитор, 2009. – 260 с.

Композиторы и музыковеды Советского Татарстана. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1986. – 203 с.

Указатель персоналий
Шәхесләр күрсәткече

Аббасов А.З. 9, **63–66**
Абдршин Р.Х. **50**
Абдуллин И.А. **39**
Абдуллин Р.К. **33–34**
Абельханов С.Ф. **50**
Абилов Ш.Ш. **25**
Аблеев М.Ш. **29**
Абсалямов А. **49**
Агади А.Э. **16**
Агалтдинов Г.А. **21**
Аглетдинов Ф.Х. **50**
Айдаров Р.С. **32**
Айдаров С.Х. **45**
Айтуганов Л.К. **39**
Акимов В.Я. **42**
Акчурин Г.Г. **48**
Алаев М.К. **54**
Александрова-Гейнс О.С. **47–48**
Алешков Н.П. **26**
Альмеев У.Г. **19**
Альмухамедов Г.С. **26, 40**
Анютин В.В. **39**
Арапова Н.М. **20**
Арсланов Г.Ш. **50**
Аршинов В.П. **40**
Ахмадеев И.К. **22**
Ахмадиев М.Х. **16**
Ахмеров Н.У. **9**
Ахметзянов Г.Н. **26**
Ахметзянов И.Х. **25**
Ахметзянов М.З. **44**
Ахметзянов Р.В. **17**
Ахмет (Ахметов) А.С. **16**
Ахметов Ф.А. **22**
Ахметова-Урманче Ф.В. **22–23**
Ахметсалихова Г.А. **19**
Ахсанов И.Г. **35**
Ахтямов Х.Б. **50**
Ахунзянов Г.Х. **34**
Ахунов Г.А. **37, 84–87**

Бабич Ш.М. **6**
Бадюгина И.А. **37**
Байбеков И.А. **24**
Байкина С.Н. **44**
Байрамова Л.К. **6**
Байрамова Ф.А. **43**
Бакир К.К. **48**
Баласагуни Ю. **47**
Бариев Ш.М. **41**
Баскаков Н.А. **14**
Баталов Ф.А. **50**
Батраков В.А. **20**
Баттал С.В. **31**
Батырша (Габдулла Галиев) **47**
Батюшкова Г.Ф. **12**
Башкиров А.И. **54**
Баян Н.Г. **21**
Белов В.М. **29**
Беляев Р.К. **8**
Бигиев М.Я. **45, 94–98**
Бикташева З.Н. **21**
Билялетдинов З.Х. **15**
Билялов Р.В. **13**
Билялова Р.Г. **12**
Бодуэн де Куртенэ И.А. **15**
Болодурин И.П. **50**
Боратынский Е.А. **14**
Бочаров С.И. **50**
Будайли М.К. **17**
Булатова-Терегулова Х.И. **19**
Бурмистров В.И. **50**
Бурнашева З.Х. **39**
Быковский В.М. **10**

Вагапов М.А. **18–19**
Валеев Н.Х. **42**
Валиахметов Х.Х. **45**

Валиева Б.В. **45**
Вахитов М.М. **34**
Вахитов Ф.А. **25**
Вашуров А.И. **41–42**
Виноградов В. **26**
Винокуров Б.А. **51**
Воздвиженский Г.С. **35**
Выборнов В.А. **32**
Вязников В.А. **35**

Габаши С. **26**
Габбазов С.Ф. **55**
Габдессалям ибн Урай **47**
Габидуллин К. **36**
Гаврилов П.М. **25, 51, 75–78**
Гайнанов Р.Г. **40**
Гали Г.Б. **25**
Галиакберов А. **24**
Галиев Ф.А. **27**
Галимзянов С.Г. **51**
Галиуллин А.К. **10**
Галиуллин Ш.Б. **6**
Галочкина Н.Н. **55**
Галявиева Н.А. **17**
Ганиева В.А. **16**
Гараев М.Г. **10**
Гарипов А.Г. **55**
Гарифуллин Г.Г. **51**
Гарифуллина М.Г. **42**
Гасимов М.М. **30**
Гатауллин Р.Х. **12–13**
Гафиатуллина Г.Ш. **16**
Гиззат Т.К. **36**
Гиззатов К.Т. **8**
Гиззатуллин М.С. **51**
Гиззатуллин Р.А. **14**
Гиззатуллин Ю. **8**
Гиззатуллина-Волжская С. **21**
Гильманов З.И. **27–28**
Гилязов Н.М. **55**
Гимадеев Ф.М. **27**
Гимадов А.З. **49**
Гимазетдинов Х.М. **11**
Гиматдинов Г.К. **55**
Гиниятуллин Г.Г. **51**
Горяев Н.К. **25**
Гурьев И.П. **41**
Гусев А.Д. **11**
Гусман-Сулмаш (Гусманов) Т.Г. **16**

Давлетшин Г.М. **32–33**
Давлятов Б.Р. **51**
Дарзаманов З.Х. **38**
Джаманаклы (Рашидов) К.Р. **9**
Дмитриев С.И. **22**
Дорн Б.А. **19–20**

Егоров Г.Е. **18**

Жиганов Н. **26**
Журин И.И. **55**

Загитов Г.К. **19**
Заев А.А. **54**
Заки Ш. **47**
Закиров Ш.З. **15**
Закирова Э.М. **45**
Замалетдинов Л.Ш. **44**
Зарипов А.И. **29**
Зарипов Р.Ф. **34**
Захарова З.К. **8**
Зиатдинов Н.З. **55**
Зиннатуллина К.З. **31**
Зиновьев И.Д. **51**
Зиятдинова Ф.Г. **35–36**
Золондинова Л.С. **9**

Ибрагимова Н.Н. **31–32**
Ибрагимова Р.М. **29**
Иванов В.Р. **17**
Иванова О.Е. **29**
Иделле Г.С. **46**
Идрисов А.А. **21**
Измайлова Н.Х. **6**
Износков И.А. **33**
Ильченко С.М. **51**

Ильясов Г.А. **14**
Иманаев Ш.Х. **32**
Иманов З.М. **55**
Исаева С.В. **19**
Исанбет Н.С. **7, 26**
Исламгалеев М.А. **55**
Исламов И.И. **26–27**
Исмагилов М.Х. **13**
Исхак А.Г. **20**
Исхаков А.Г. **33**

Кабушкин И.К. **51**
Кадыргалиев Л.И. **51**
Кайбицкая Г.М. **22**
Каримов К.А. **27**
Каримуллин А.Г. **23, 73–75**
Каримуллин Р.Ш. **16**
Касимов Н.В. **33**
Качалов В.И. **10–11, 66–69**
Киселева Е.В. **40**
Кислов А.К. **14**
Ковалевский О.М. **46**
Ковтун Г.А. **12**
Кожевникова Р.Х. **44–45**
Козырев Б.М. **21**
Кострова Е.Ю. **37**
Крейзер Я.Г. **51**
Кузнецов Б.К. **51**
Кузнецов М.М. **9**
Кузьмин М.К. **51**
Кули И.В. **44**
Кульмаметов Х.М. **49**
Купцов А.И. **12**
Курбанов А.А. **52**
Курмаши А. **48**
Куртева А.И. **43**
Кустабаева Л.Г. **31**
Кутлу Ф. **6**
Кутуев Р.И. **52**

Лаисов Н.Х. **32**
Ларионов Г.Ф. **52**
Ларионов С.А. **52**
Латыпов Г.Х. **56**
Лацанич И.В. **29**
Леман А.С. **28**
Лимонова И.В. **35**
Лукин М.М. **56**
Лукницкий В.В. **23**

Мавлиева Л.Ю. **42**
Мазит А.Г. **34**
Максуд М.Г. **8, 61–63**
Максютов С.П. **52**
Маликова М.Г. **31**
Малышев С.В. **38**
Мамин М.Г. **49**
Манаков П.З. **52**
Маннуров Ш.Ф. **8**
Масгутов М.М. **54**
Матвеев А.В. **52**
Махмутова Л.Т. **34**
Мингазова З.М. **17**
Минлекай С.К. **43**
Миннуллин Т.А. **34–35**
Мифтахов В.К. **42**
Мозжаров И.И. **52**
Монасыпов А.З. **28–29, 78–81**
Мурзаханов Г.Г. **52**
Муртазин-Иманский В.Г. **43**
Мустафин Э.У. **10**
Мутыгуллина Р.И. **13**
Мухамеджанов Ш.Н. **6**
Мухамедов Ш.М. **22**
Мухаметзянова Л.Ф. **56**
Муштари Х.М. **29–30, 82–84**

Набиев Р.А. **36**
Надиров И.Н. **18**
Назмиев Т.С. **13**
Насыбуллин М.Н. **38–39**
Насыри К.Г. 11, **69–72**
Нафиев И.И. **38**
Нафикова С.Н. **56**
Нехаев М.К. **52**
Нигматуллин Г.Я. **52**

Низамиев Р.М. **13**
Никитин В.С. **28**
Новиков А.В. **8**
Ноинский М.Э. **40**
Нуркаев Т.Л. **52**
Нуруллин В.Н. **20**
Нуруллина К.А. **23**

Павлов А.А. **56**
Пантюшин Ф.М. **32**
Пашагина Т.В. **37**
Плотников Б.Н. **54**
Потягунин Л.А. **32**
Прытков А.А. **24**

Разногорская М.Я. **44**
Рамеев И.А. **6**
Рамзи М. **45**
Ратникова Р.А. **20–21**
Рафиков М.М. **18**
Рахимов З.Г. **8**
Рейснер Л.М. **20**
Романов П.И. **27**
Ротницкий С.А. **46**
Руш Г.Б. **48**

Сабиров И.Н. **18**
Сабиров Р.Х. **28**
Сабиров С.С. **33**
Сагиди А.М. **18**
Сагитов А.Г. **7**
Садыкова З.Р. **17**
Сажинов В.А. **52**
Сайдашев С.З. **43, 87–90**
Сакаев Н.Н. **31**
Салах А.С. **7**
Салахов Ф.А. **36-37**
Салимов Р.Ф. **7**
Саморуков Р.С. **41**
Сарчин Р.Ш. **44**
Сатыев К.Ш. **29**
Сафин З.В. **13**
Сафин И.Ф. **35**
Сафиуллин Г.Б. **52**
Сафиуллина А.К. **25–26**
Сафронов П.С. **53**
Сахибзадинов А.Ф. **43**
Свинин Ю.Г. **34**
Семёнов Н.И. **54**
Сергеев А.Т. **53**
Сибагатуллин Ф.С. **20**
Сивков В.А. **53**
Симаев А.С. **46**
Симбирин А.Е. **30**
Синугыл (Синегулов) А.М. **15**
Сладковский А.В. **39**
Слесарский С.П. **22**
Смагулов Б.Ж. **41**
Сокольский Н.М. **14**
Сотонина Г.И. **49**
Старостин П.Н. **33**
Стратейчук И.И. **53**
Сулейманов Д.Ш. **15–16**
Султанов Х.И. **42–43**
Суходольская И.В. **44**
Счастнев К.С. **49**

Тавлин Г.И. **45, 98–100**
Тапиков С.М. **53**
Тарханов И.Г. **8–9**
Тенер Е.В. **25**
Терегулов А.Б. **12**
Терехин В.В. **23**
Тимербулатов Ш.Х. **37**
Тузов М.В. **30**
Тулумбайский Г. **18**
Турхан Е.А. **22**
Туфан Х.Ф. **43, 91–94**
Туфитуллова Р.Р. **39**
Тухватуллин И.Ф. **7**

Улу-Мухаммед хан **47**

Фаизханов Г. **48**
Файзрахманов А.Ф. **10**
Файзи А. **14**

Файзуллин И.Ш. **33**
Фаляхов А.Н. **36**
Фасеев Ф.С. **39**
Фаттахов З.Ф. **24**
Фатхуллин А.Н. **32**
Федотов А.С. **9**
Федотов С.С. **49**
Фильченков С.Я. **53**

Хабибуллин Ш.Т. **9**
Хазиев В.Х. **53**
Хайруллин Д.Т. **38**
Хайруллин И.З. **24**
Хайрутдинов М.Х. **53**
Хакимзянов Ф.С. **31**
Хакимзянова З.Р. **27**
Халиди Ф.Х. **48**
Халит Г.М. **26**
Халитов Н.Х. **44**
Халтурин В.Л. **25**
Халяпов К. **22**
Хамзин М. **19**
Хантимерова С.Х. **11**
Хасанов А.Х. **26**
Хасаншина Г.Х. **56**
Хисматуллин Х.Х. **41**
Хузин Р.Ф. **42**
Хузин Ф.Х. **22**
Хусаинова И.Н. **39**
Хуснуллин Х.Х. **10**

Чагатай-Исхаки С.Г. **30**
Чалдаев В.А. **53**
Частихина Е.К. **49**
Чебинёв А.И. **45**
Чепуренко А.А. **53**
Чёрный А.В. **7**
Чуйков В.И. **11**
Чунтонов Н.Г. **53**

Шагеева Р.Г. **30**
Шаймарданова Д.Ш. **40**
Шакирзянова Лена Г. **24**
Шакирзянова Луара Г. **24**
Шакиров И.Г. **11–12**
Шамсутдинов Г.Н. **53**
Шамсутдинова М.И. **27**
Шамсутов Р.И. **28**
Шарафеев А.З. **15**
Шарафиев И.С. **41**
Шарипов Н.Х. **53**
Шарипов Р.Ш. **23**
Шульгин Б.В. **53–54**

Юносов Б.Н. **54**
Юсупов Р.Р. **17**
Юсупов С.Д. **30**

Ягудин К.М. **54**
Ягудин М.Н. **32**
Якубов И.Д. **38**
Якубов К.Н. **6**
Янтимиров Б.Я. **54**
Яруллин Ф. **14**
Яхина Н.М. **36**

Указатель названий учреждений, организаций, событий, изданий и произведений

Учреждениеләр, оешмалар, вакыйгалар, басмалар һәм әсәрләр атамалары күрсәткече

Алькеевская центральная библиотека **10**

«Аркадия» (сад) **48**

Бавлы (районный центр) **7**

Библиотека в Балтаси **49**

«Белые цветы» (роман) **49**

Бондюжский район **23**

Бугульминское медицинское училище **49**

Вторая Казанская мужская гимназия **34**

Зеленодольский судостроительный завод им. М.Горького **48**

Знамя Победы **19**

«Казан мөхбире» («Казанский вестник») (газета) **40**

Казанская городская Дума **47**

Казанская государственная консерватория **38**

Казанская сельскохозяйственная ферма **47**

Казанская фабрика киноплёнки им. В.В.Куйбышева **41**

Казанский институт эпидемиологии и микробиологии **10**

Казанский научный центр РАН **18**

Казанский почтово-телеграфный округ **38**

Казанский строительный техникум **35**

Казанское реальное училище **35**

Казанское художественное училище **36**

«Комедия в Чистополе» (издание) **48**

Конно-железная дорога **38**

Лаишево (районный центр) **7**

Лениногорск (районный центр) **33**

Мензелинский татарский государственный драматический театр им. С.Амутбаева **14**

Музей-квартира Ш. Камала **9**

Народный дом при заводе Алафузовых **37**

Национальная библиотека Республики Татарстан **7, 58-61**

Национальный музей Республики Татарстан **17**

Новая Письмянка (рабочий поселок) **33**

«Нур» (газета) **35**

«Нэфис Косметикс» (АО) – Казанский химкомбинат им. М.Вахитова (бывшее название «Мыловаренный завод братьев Крестовниковых» **23–24**

«Общество любителей шахматной игры» («Шахматный клуб») **48**

Санкт-Петербург «Сания» (опера) **26**

Союз художников Республики Татарстан **31**

Татарская типография в Казани **36**

«Татнефть» (акционерное общество) **19**

Типография братьев Каримовых **13**

«Тюляк» (опера) **26**

Тюлячинская межпоселенческая библиотека **49**

«Фикер» (газета) **42**

Шугурово (районный центр) **7**

«Шурале» (балет) **14**

Электростанция имени Третьей годовщины ТАССР **4**

Список сокращений
Кыскартылмалар исемлеге

АҖ – Акционерлык җәмгыяте

ААҖ – Ачык Акционерлык җәмгыяте

АН – Академия наук

АО – Акционерное общество

им. – имени

КПСС – Коммунистическая партия Советского Союза

НПО – научно-производственное объединение

ОАО – Открытое акционерное общество

ПО – Производственное объединение

РАН – Российская академия наук

РТ – Республика Татарстан

РФ – Российская Федерация = Россия Федерациясе

РСФСР – Россия Социалистик Федератив Совет Республикасы = Российская Социалистическая Федеративная Советская Республика

см. – смотри

СССР – Союз Советских Социалистических Республик

ССР – Советская Социалистическая Республика

ТАССР – Татарстан Автономияле Совет Социалистик Республикасы = Татарская Автономная Советская Социалистическая Республика

ТССР – Татарстан Совет Социалистик Республикасы = Татарская Советская Социалистическая Республика

ТР – Татарстан Республикасы

ФА – Фәннәр академиясе

Содержание
Эчтәлек

От составителя 3

Төзүчедән 4

ПАМЯТНЫЕ ДАТЫ И СОБЫТИЯ
ИСТӘЛЕКЛЕ ДАТАЛАР ҺӘМ ВАКЫЙГАЛАР 5

Юбилейные даты 2025 года с неустановленным числом и месяцем
2025 елда көннәре һәм айлары билгесез юбилей даталары 47

Юбилеи Героев Советского Союза – наших земляков в 2025 году
Якташларыбыз – Советлар Союзы Геройларының 2025 елдагы юбилейлары 50

Юбилеи кавалеров ордена Славы трёх степеней – наших земляков в 2025 году
Якташларыбыз – Дан ордены тулы кавалерларының 2025 елдагы юбилейлары 54

Юбилеи Героев Социалистического Труда – наших земляков в 2025 году
Якташларыбыз – Социалистик Хезмәт Геройларының 2025 елдагы юбилейлары....55

СПРАВОЧНО-БИОГРАФИЧЕСКИЕ И БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ СВЕДЕНИЯ
БЕЛЕШМӘ-БИОГРАФИК ҺӘМ БИБЛИОГРАФИК МӘГЪЛҮМАТЛАР 57

Национальная библиотека Республики Татарстан
Татарстан Республикасы Милли китапханәсе 58

Махмуд Максуд
Мәхмүд Максуд 61

Азат Аббасов 63

Василий Иванович Качалов 66

Каюм Насыри
Каюм Насыйри....69

Абрар Каримуллин
Әбрар Кәримуллин....73

Пётр Михайлович Гаврилов....75

Алмаз Монасыпов
Алмаз Монасыйпов 78

Хамид Музаффарович Муштари
Хәмит Мозаффар улы Мөштәри 82

Гариф Ахунов 84

Салих Сайдашев
Салих Сәйдәшев 87

Хасан Туфан
Хәсән Туфан 91

Муса Бигиев 94

Гурий Тавлин 98

Справочники о художниках, писателях, композиторах
Рәссамнар, язучылар, композиторлар турында белешмәлекләр 101

Указатель персоналий
Шәхесләр күрсәткече 103

Указатель названий учреждений, организаций, событий, изданий и произведений
Учреждениеләр, оешмалар, вакыйгалар, басмалар һәм әсәрләр атамалары күрсәткече...108

Список сокращений
Кыскартылмалар исемлеге 109

В Календаре использованы фотографии и иллюстрации из фондов Национальной библиотеки Республики Татарстан и открытых источников в сети Интернет.

Календарьда Татарстан Республикасы Милли китапханәсе фондларыннан һәм Интернет челтәрендәге ачык чыганаклардан фотолар һәм рәсемнәр файдаланылды.

**ТАТАРСТАН:
КАЛЕНДАРЬ ЗНАМЕНАТЕЛЬНЫХ
И ПАМЯТНЫХ ДАТ. 2024**

На русском и татарском языках

Компьютерный набор Г.Ш. Зимаголова
Компьютерная верстка И.В. Мещанинова

Подписано в печать 20.12.2024. Формат 60x90 1/16.
Тираж 100 экз. Заказ № 496.
Национальная библиотека Республики Татарстан.
Издательство «Милли китап».
420015, г. Казань, ул. Пушкина, 86.

Басарга кул куелды 20.12.2024. Форматы 60x90 1/16.
Тиражы 100 данә. Заказ № 496.
Татарстан Республикасы Милли китапханәсе.
«Милли китап» нәшрияты.
420015, Казан шәһәре, Пушкин ур., 86.

Отпечатано в редакционно-издательском отделе
Национальной библиотеки Республики Татарстан.
420015, г. Казань, ул. К. Маркса, 36.

Татарстан Республикасы Милли китапханәсенең
редакция-нәшрият бүлегендә басылды.
420015, Казан шәһәре, К. Маркс ур., 36.